

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet
Fakultet for samfunnsvitenskap
Institutt for Landskapsplanlegging

Masteroppgave 2015
30 stp

Forland Gård på Sotra: Perspektiver og utforming for "Inn på tunet" gårdsbruk

Forland Farm at Sotra:
Perspectives and Design of "Inn på tunet" farms

Esther Helgheim

BIBLIOTEKSIDEN

Tittel:	Forland Gård på Sotra: Perspektiver og utforming for "Inn på tunet" gårdsbruk
Title:	Forland Farm at Sotra: Perspectives and Design of "Inn på tunet" farms
Forfatter:	Esther Helgheim
Hovedveileder:	Karsten Jørgensen, professor ved Institutt for landskapsplanlegging på NMBU.
Sideantall:	144
Opplag:	5
Emneord:	Inn på tunet, Sotra, helsefremmende arbeid, Grønn omsorg, barnehage, alternativ opplæringsarena
Keywords:	Inn på tunet, Sotra, health promotion, Green Care, day care centre, alternative educational arena

FORORD

Dette er en masteroppgave skrevet ved institutt for landskapsplanlegging (ILP) ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU), og er en avsluttende hovedoppgave innenfor studieretningen Landskapsarkitektur. Oppgaven utgjør tilsammen 30 studiepoeng.

Min drivende kraft gjennom studiet har vært den sterke interessen for mennesker og uteområdenes betydning for trivsel og velvære i hverdagen. I masteroppgaven ønsket jeg å gå dypere inn i teorier omkring helse og barn og unges omgivelser, med fokus på natur- og gårdsmiljø, omgivelser som stadig færre barn og unge i dag har erfaringer med. Selv, hadde jeg mitt barndoms paradis i et eneboligområde med stor tilgang på ulike naturområder. Nabobarna lekte enten i det store eiketreet vi kalte «tikkentreet», i fjellskrenten som var «huset», ved den store akebakken eller langs bekken i «myren». Vi hadde også mulighetene til å ta luftige fjellturer på de åpne lyngheiene. Somrene på onkel og tantes gård ga meg ufor-glemmelige minner med dyr, landskap, og leke-kamerater. Lukter, bilder og frihetsfølelse n sitter fast forankret i minnet. Dette er kvaliteter jeg ønsker dagens barn også skal få oppleve.

Midtveis i det femårige studieløpet ble jeg spurt av min tante og onkel, som nylig hadde kjøpt et nedlagt gårdsbruk, om jeg kunne tenke meg å utforme en landskapsplan for området. De ønsket å benytte gården til positive aktiviteter for barn og unge. Senere, ved valg av masteroppgave, fant jeg denne utfordringen svært interessant. Konseptet Inn på tunet har vært i støpskjeen siden gården ble kjøpt i 2010, men er nå i ferd med å bli satt ut i live. Det har skjedd både ved hjelp av denne avhandlingen og prosesser som er satt i gang det siste året. Løsningsfor-slaget for utearealene presentert i denne besva-relsen, kan bli et nyttig dokument i den videre planleggingen av Inn på tunet på Forland Gård.

Jeg vil gjerne takke min veileder Karsten Jørgensen for faglig hjelp, rettleiende råd og lune blikk. Jeg vil også takke Sund kommune, ved folkehelseko-ordinator Laila Klemetsune, Sund turlag, land-bruksavdelingen hos Fylkesmannen i Hordaland og andre kontaktpersoner for nyttig informasjon. Jeg vil rette en stor takk til gårdeierne, spesielt Ingelin og Atle Helgheim og Hanne Schøll for bidrag i diskusjon og med annet viktig materiale. I tillegg vil jeg takke familie, venner og medstu-denter for all støtte, gode innspill og veiledning.

Ås, våsemesteret 2015
Esther Helgheim

SAMMENDRAG

Den nye folkehelseloven (2011) setter befolkningens helse på dagsorden og belyser tilrettelegging for dette som en samfunnsoppgave, hvor både kommuner, fylkeskommuner og staten har medansvar. Faktorer som utdanning, arbeidsliv, boligforhold og oppvekstmiljø blir ekstra fremhevet i den nye loven. Dagens samfunnsutvikling viser at stadig flere unge faller ut fra skolen. I videregående utdanning gjelder dette nærmere en tredjedel på landsbasis (Meld. St. nr 19 (2014-2015) s.111). Sund kommune i Hordaland ligger dårligere enn landet som helhet når det gjelder trivsel i skolen, frfall i videregående skole og mestringssivå. Denne negative utviklingen kan føre til at unge mennesker blir stående utenfor arbeidslivet senere i livet. Inn på tunet (IPT) -tilbud på gårdsbruk kan bidra til å snu denne utviklingen.

Inn på tunet (IPT) er et nasjonalt innsatsområde forankret i regjeringens handlingsplan (2013-2017) og er i tillegg en bygdenæring med basis i landbruket. *"Inn på tunet (IPT) er tilrettelagte og kvalitetssikrede velferdstjenester på gårdsbruk. Tjenestene skal gi mestring, utvikling og trivsel. Aktiviteten i tjenestetilbudet er knyttet opp til gården, livet og arbeidet der»* (s. 7).

Denne oppgaven belyser det helsefremmende perspektivet ved IPT- tjenester på gårdsbruk i den innledende delen, med vekt på pedagogiske

tilbud for barn og unge. I prosjekteringsdelen har jeg benyttet meg av et case for å eksemplifisere perspektivene i den første delen. Målgruppen består av barnehagebarn og ungdomsskoleelever med behov for en alternativ opplærings- og mestningsarena. Noen stikkord for hvordan deltakelse på gård kan fremme menneskers psykiske og fysiske helse, mestring, læring og livskvalitet, er: kontakt med naturen, kontakt med dyrene, hagebruk og sosial samhandling. Et IPT-gårdsbruk gir muligheter for økt livskvalitet og velvære, muligheter for å oppleve sterke sammenhenger i tilværelsen, i tillegg til å mestre "ekte arbeid".

I oppgaven ser jeg nærmere på de to ulike oppvekst- og læringsarenaene, barnehage og alternativ opplæringsarena, og presenterer kriterier for fysisk utforming av utearealene. Kriteriene implementeres på det utvalgte oppgaveområdet Forland Gård i Sund kommune gjennom landskapsanalyse og prosjektering av gårdens uteområder. Resultatet er et helhetlig løsningsforslag for gårdens uteområder, tilpasset brukernes behov og stedets forutsetninger. Viktige stikkord for utformingen er naturlige lekelandskap, artsrikdom, funksjonalitet, estetikk, romlige opplevelser, kjærlighet for naturen og gode hagebruks- og husdyropplevelser. Løsningsforslaget skal vise til et godt eksempel på utforming av inn på tunet-gårdsbruk og skal være et godt redskap for den videre utviklingen av gårdsbruket.

ABSTRACT

The new Public Health Act (2011) sets the public health agenda and highlights focusing on the same as a social task, where both municipalities, counties and the state have responsibility for public health. Factors such as education, employment, housing and condition for growth are extra accentuated in the new law. Today's society shows that more and more young people drop out of school. In Further education college almost one third of all students in Norway quit school without completing it (Meld. St. No. 19 (2014-2015) p.111). In Sund municipality in Hordaland the school performance is below national average. There are more students dropping out of high school and the well-being in school are lower compared to rest of the country. This negative trend can result in young people having problems adapting to work environment later in life.

The concept "Inn på tunet" (IPT), english translation: "Into the yard" could help to reverse this trend. "Inn på tunet" is a national priority project, rooted in the government's action plan (2013- 2017) and is based on agriculture. *"Inn på tunet (IPT) is an adapted and quality assured welfare on farms. The goal is to achieve coping, development and well-being. Activities are linked to farm life and farm related work "* (p. 7).

This paper highlights the health perspective in IPT-activities on farms, with an emphasis on offering educational activities for children and youth. The

design section is based on a case to exemplify perspectives in the first part. The target group consists of kindergarten children and school students with the need for an alternative training and mastery arena. Some key words for how participation in the yard can promote people's mental and physical health, coping, learning and quality of life are: contact with nature, contact with animals, gardening and social interaction. An IPT farm provides opportunities for improved quality of life and wellbeing, possibilities to experience strong sense of coherence and furthermore the experience of mastering "real work".

The paper will focus on the two different development and learning arenas "kindergartens" and "alternative education arena". It presents criteria for designing the outdoor area in a way that the goals of IPT can be achieved. In the selected area, a rural farm in Sund municipality, the criteria have been implemented by performing a landscape analysis and projecting the farm's outdoor areas. The result is a comprehensive solution proposal for the farm's outdoor area, adapted to user needs and site conditions. Important keywords in this relation are: natural play landscape, species richness, functionality, aesthetics, spatial experiences, love for nature and good horticultural and livestock experiences. The solution proposal should demonstrate a good example on IPT design and at the same time provide a good tool for the further development of the farm itself.

INNHold

BIBLIOTEKSIDE	2
FORORD	3
SAMMENDRAG	4
ABSTRACT	5
INNHold.....	6

DEL 1 INNLEDNING OG BAKGRUNN

1.1 INNLEDNING

PROBLEMSTILLING OG MÅL	10
BAKGRUNN OG VISJON.....	11
OPPGAVEAVGRENSNING	12
METODE.....	14

1.2 HELSEPERSPEKTIV

ET POSITIVT BLIKK PÅ HELSE.....	18
HELSEFREMMEDE ARBEID	20
UTFORDRINGER HOS BARN OG UNGE.....	22
INN PÅ TUNET	26
ET HELSEFREMMEDE KONSEPT	28
OPPSUMMERENDE KRITERIER	35

1.3 KRITERIER FOR LÆRINGSLANDSKAP

PRESISERING AV PROBLEMSTILLING	38
BARNEHAGELANDSKAP	40
OPPSUMMERENDE KRITERIER	49
ALTERNATIV OPPLÆRINGSARNEA	50
OPPSUMMERENDE KRITERIER	55

1.4 KOMMUNE OG LOKALSAMFUNN

SUND KOMMUNE	58
FOLKEHELSEARBEID I SUND	60
LOKALSAMFUNNET FORLAND.....	62
OPPSUMMERING.....	71

DEL 2 PROSJEKTERING

2.1 LANDSKAPSANALYSE

DAGENS SITUASJON.....	74
BEVEGELSESLINJER	76
STORSKALA LANDSKAPSTREKK	78
SMÅSKALA LANDSKAPSTREKK	80

VEGETASJON	82
BYGNINGSFUNKSJONER	84
LOKALKLIMA	86
KONKLUSJONSKART	90

2.2 KONSEPT OG MULIGHETSSTUDIE

PRESISERING AV MÅLGRUPPEN	95
OVERORDNET KONSEPT	96
MULIGHETSSTUDIE.....	98
ULIKE SKISSEFORSLAG	100

2.3 LØSNINGSFORSLAG

PROGRAMPLAN	104
LØSNINGSFORSLAG TUNET	106
ATKOMST OG PARKERING.....	108
VEGETASJON	110
DELOMRÅDE 1: BARNEHAGEN.....	112
INSPIRASJON.....	114
UTSNITT: GÅRDHUSET	120
DELOMRÅDE 2: TILHOLDSSTED FOR UNGDOMMENE	122

DEL 3 AVSLUTNING

3.1 AVSLUTNING

REFLEKSJON	128
LITTERATURLISTE	130
FIGURLISTE	134
REFERANSEGÅRD 1.....	138
REFERANSEGÅRD 2.....	140
REFERANSEGÅRD 3.....	142

DEL 1 INNLEDNING & BAKGRUNN

1.1 INNLEDNING

Figur 1.1.1 Utsiktspunkt fra eiendommen med fjordgjøtt

PROBLEMSTILLING OG MÅL

PROBLEMSTILLING

Hvordan utvikle og prosjektere en pedagogisk arena for barn og unge, med fokus på faktorer som styrker helsen, der utgangspunktet er en vanlig landbrukseiendom og et lokalsamfunn rikt på kultur og positivt engasjement?

SUPPLERENDE PROBLEMSTILLINGER

1. Hvordan kan IPT-tilbud på gårdsbruk ha positive helsefordeler for barn og unge?
2. Hvordan tilrettelegge uteområder for barnehagebarn og ungdommer med behov for en alternativ opplærings- og mestringsarena?

FORMÅL

Formålet med oppgaven er å utforme et sted på grunnlag av kravene som er formulert i kunnskapsgrunnlaget, hvor utearealers betydning for fysisk og psykisk helse blant barn og unge blir belyst. Kunnskapsgrunnlaget skal også argumentere for gården som arena i helsefremmende arbeid. Krav til utforming spesifiseres til å gjelde barnehage og alternative opplæringsarenaer, og skal i den grad det er mulig, implementeres på stedet. Konseptet Inn på tunet (IPT) skal være en overordnet forutsetning for uteområdenes programmering og utforming.

MÅL

Delmål 1:

Utvikle eksempel på utforming som tar hensyn til kriterer som stilles i kunnskapsgrunnlaget, Forland Gård som tilbyr av "Inn på tunet"-tjenester, samt stedet og landskapets forutsetninger.

Figur 1.1.2 utsikt fra "smalahuset"

Delmål 2:

Tilegne meg ny kunnskap om sammenhenger mellom god helse og fysiske omgivelser.

Delmål 3:

Undersøke relevante referansegårder for å få inspirasjon til utforming-, og se eksempler på hvilke aktiviteter som er aktuelt å tilrettelegge for ved et IPT-gårdsbruk.

BAKGRUNN OG VISJON

I masteroppgaven ønsket jeg å lære mer om landskapet og naturens betydning for oss mennesker, og hvordan det påvirker vår psykiske- og fysiske helse. Jeg har tilegnet meg kunnskap om hvordan jeg som landskapsarkitekt kan påvirke unge menneskers hverdag og fremtid gjennom planlegging og tilrettelegging av fysiske omgivelser. Utformingen av området og perspektivene som ligger til grunn, skal være et positivt bidrag til helsefremmende arbeid og samfunnsutvikling.

Opgaven trekker frem helseutfordringer og utfordringer i skole og barnehager i dagens samfunn. Både psykiske plager og manglende sammenhenger i tilværelsen er viktige tema i oppgaven. Perspektivet om sammenheng handler om i hvilken grad livet og tilværelsen oppleves som meningsbærende, håndterbart og forståelig, noe som er helt avgjørende i det helsefremmede arbeidet (Antonovsky 1996). Som eksempel på manglende sammenhenger har dagens unge et avstandsforhold til sammenhengen «fra jord til bord» og forståelsen av hvordan mat dyrkes. Manglende naturkontakt gir også mindre grunnlag for å forstå naturens sammenhenger.

Dagens samfunnsutvikling viser også en tendens til økt antall nedlagte gårdsbruk, forfall av verdifulle kulturlandskap og nedbygging av matjordressurser til fordel for boligutviling. Økt verdiskapning i landbruket forutsetter økt bruk av ressursmangfoldet i Norsk landbruk og et styrket næringsgrunnlag for bønder. Gjennom Regjeringens fokus på nye bygdenæringer, slik som "Inn på tunet", kan landbrukets naturressurser, samt menneskelige og materielle ressurser utnyttes i et bredere perspektiv. Med dette kan bøndenes inntektsgrunnlag bli mer sikkert og verdien i naturen og landbruket bevarer. (Meld. St. nr. 9 2011-2012)

Perspektivet og utfordringene omkring sammenhenger i tilværelsen, med fokus på mestringsmuligheter og naturkontakt, er tema jeg synes var ekstra interessant, og er viktig for oppgaven. Jeg har funnet lite litteratur om "Inn på tunet" knyttet til fysisk utforming, og har derfor søkt etter relevant kunnskap, både praktiske erfaringer og aktuell forskning, som bakgrunn for et utformingsforslaget. Jeg ønsker å vise til eksempel på utforming og et løsningsforslag som gir et positivt motsvar til negative utviklingstrender.

Figur 1.1.3 Stemmingsbilde fra gården

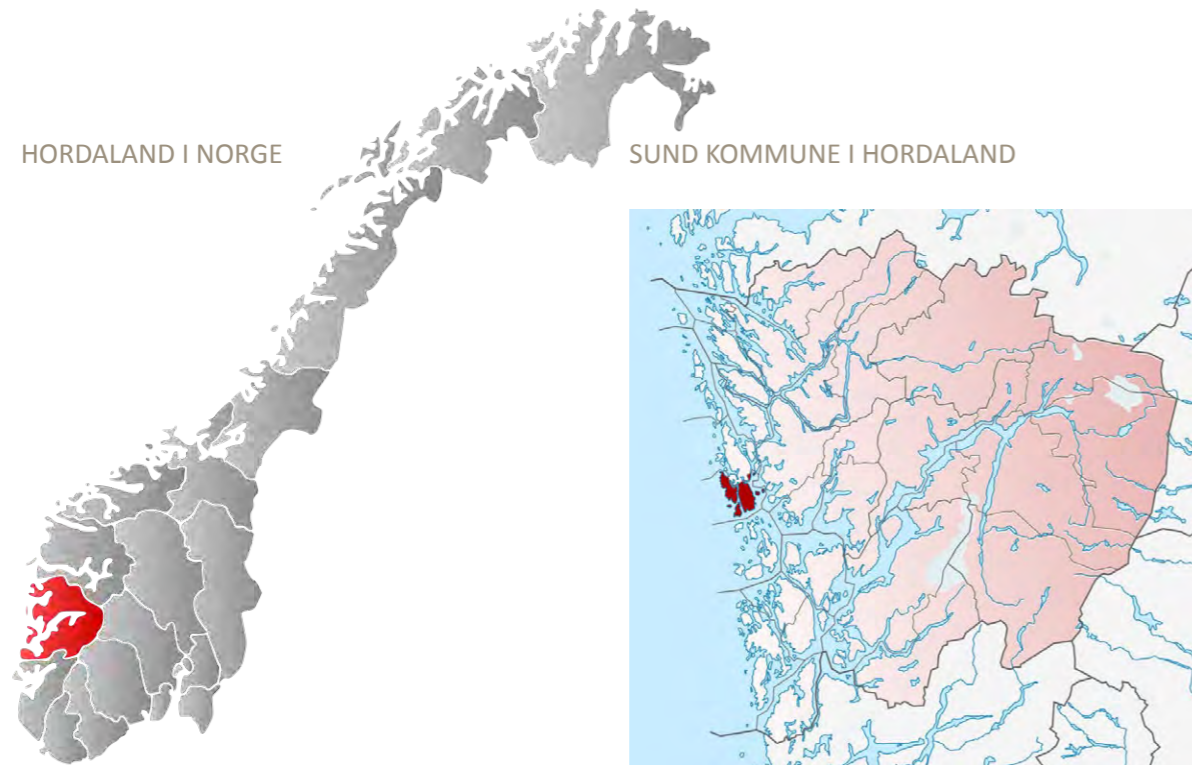
OPPGAVEAVGRENSNING

GEOGRAFISK

Oppgaveområdet som ligger til grunn for utforming av et IPT-gårdsbruk er Forland Gård, et småbruk i bygden Forland i Sund kommune, Hordaland fylke. I kunnskapsbasen blir regionen, kommunen og lokalsamfunnet satt inn i en helsefremmende kontekst, noe som binder bakgrunnsdelen sammen med prosjekteringsdelen hvor utviklingsplaner og løsningsforslag for den konkrete gårdseiendommen blir presentert. Prosjekteringen er utført innenfor et geografisk avgrenset planområde, og er nærmere fremstilt i del 2 *Prosjektering*.

PROSJEKTNIVÅ

Masteroppgaven starter med vide perspektiver knyttet til problemstillingen og går gradvis over fra et overordnet nivå til mer konkrete eksempelbeskrivelser, som til slutt relateres til et fysisk sted. Den fysiske prosjekteringsdelen starter med en landskapsanalyse over eiendommen på lokalt nivå. Deretter presenteres en overordnet mulighetsstudie med ulike alternativer. Det endelige løsningsforslaget har et forprosjekt-nivå, et detaljeringsnivå som peker på en mulig disponering og utnyttelse av området. Løsningen viser en helhetlig utomhusplan for området uten å gå for detaljert inn i konstruksjoner og oppbygging, og består av et overordnet og to nærmere planutsnitt.

OPPDRAGSGIVER

Oppgavens case som er Forland Gård, er et nedlagt kystsmåbruk som ikke har vært i drift på ca 30 år. Oppdragsgiverne for denne oppgaven er gårdeierne Ingelin og Atle Helgheim og Hanne og Albrecht Schøll, som tok over over eiendommen i 2010. Begge parene er ildsjeler for arbeid med barn og unge, og ønsker å utvikle et Inn på tunet konsept for denne målgruppen på bakgrunn av gårdens eksisterende kvaliteter og ressurser. Ingelin er utdannet agronom og har i tillegg jobberfaring med eldreomsorg og omsorgsboliger for psykisk utviklingshemmede barn og ungdom. Hun er vant til å planlegge, følge opp, gi omsorg og skrive rapporter. Atle har ledererfaring med unge mennesker i jobbsammenheng, og har evne til å få ungdom engasjert. Hanne er utdannet barne- og ungdomsarbeider.

FREMTIDSPLANER OG ØNSKER

Gårdeierne med sin yrkesbakgrunn og personlige interesser ønsker å implementere bygdenæringen "Inn på tunet" på gården. De ønsker med dette å videreføre lokale landbrukstradisjoner, utvikle og videreføre kunnskap, og ikke minst skape gode og attraktive opplevelser for barn og skoleelever i lokalsamfunnet. Som tilleggsnæring for å sikre økonomisk bærekraft, foreligger samarbeidplaner med det lokale hotellet for å tilby tjenester som kortreist mat og teambuilding. Gårdeierne ønsker hjelp fra en landskapsarkitekt til å utvikle en helhetlig plan som kan inkludere noen av følgende punkter; økologisk gårdsdrift med villsauer på helårsbeite, frukt- og bærhage, parselhager til utleie, gårdsut salg, hinderløyper, gapahuk, "åpen dag" på gården og besøk av skoleklasser og barnehager.

Figur 1.1.4 Stemningsbilde fra gården

METODE

KUNNSKAPSBASE

Kunnskapsbasen sammenfatter relevant teori og forskning, politisk- og juridiske dokumenter samt aktuelt veiledningsmateriale. Jeg har ikke gjennomført et systematisk litteratursøk, men valgt ut anbefalt litteratur fra ulike fagpersoner. Kunnskapsbasen er i tillegg supplert med resultater fra tre besøkte referanseårdsbruk, intervju/samtale med personer som har kunnskap om emnet (fagpersoner, tilbydere, kommune/fylkeskommune). Dokumentasjon fra referanseårdene er sammenfattet med tekst og bilder og ligger vedlagt bakerst i oppgaven. For å få et godt innblikk i Inn på tunet konseptet, deltok jeg og gårdbruker Ingelin på et Informasjonsmøte i januar om etablering av "Inn på tunet" tilbud, i regi av Fylkesmannen i Hordaland v/landsbruksavdelingen.

REGISTRERING OG ANALYSE

Analysene er basert på registreringer både i felt og digitalt innhentet materiale. Feltregistreringer fra tre ulike befaringer (3/9-2014, 31/1-2015 og 25/3-2015) er dokumentert med foto og skisser, og digitalisert sammen med andre registreringer gjennom ulike visualiseringsverktøy.

PROSJEKTERING

En av metodene jeg har brukt i prosjekteringsdelen er en enkel mulighetsstudie. I tillegg har jeg brukt skissering gjennom håndtegninger, og brukt andre digitale tegne- og visualiseringsverktøy som Autocad Illustrator, Photoshop, Sketch up og Indesign.

Denne oppgaven består av tre deler, *Del 1 Innledning og bakgrunn*, *Del 2 Prosjektering*, og *Del 3 avslutning*.

DEL 1

Del 1 Innledning og bakgrunn presenteres med problemstilling og metode (kapittel 1.1 *Innledning*), og etterfølges av en kunnskapsbase. Kunnskapsbasen trekker frem tre perspektiver knyttet til "Inn på tunet"; *Helseperspektiv*, *Kriterier for læringslandskap*, og *Kommune og lokalsamfunn*.

Kapittel 1.2 Helseperspektiv

berører teorier knyttet til salutogenese og helsefremmende arbeid, og gir samtidig et innblikk i hvordan folkehelsearbeid er forankret i nasjonale plan- og styringsdokumenter. I lys av problemstillingen presenteres dagens utfordringer blant barn og unge, og hvilken folkehelsepolitikk regjeringen vil føre. «Inn på tunet» (IPT) som et helsefremmende konsept blir presentert som et svar på utfordringene. Konseptets politiske forankring belyses i tillegg til hva IPT innebærer. Til slutt presenteres viktige helsefordeler bak IPT.

Kapittel 1.3 Kriterier for læringslandskap

gir innblikk i juridiske føring og retningslinjer som barnehager og alternative opplæringsarenaer må forholde seg til, både for innhold og fysisk utforming av utearealene. Kapitlet trekker også frem resultater fra de tre referanseårdene i den løpende teksten. Kapitlet gir oppsummerende kriterier for videre prosjektering av utearealer ved barnehager og alternative opplæringsarenaer hver for seg.

Kapittel 1.4 Kommune og lokalsamfunn

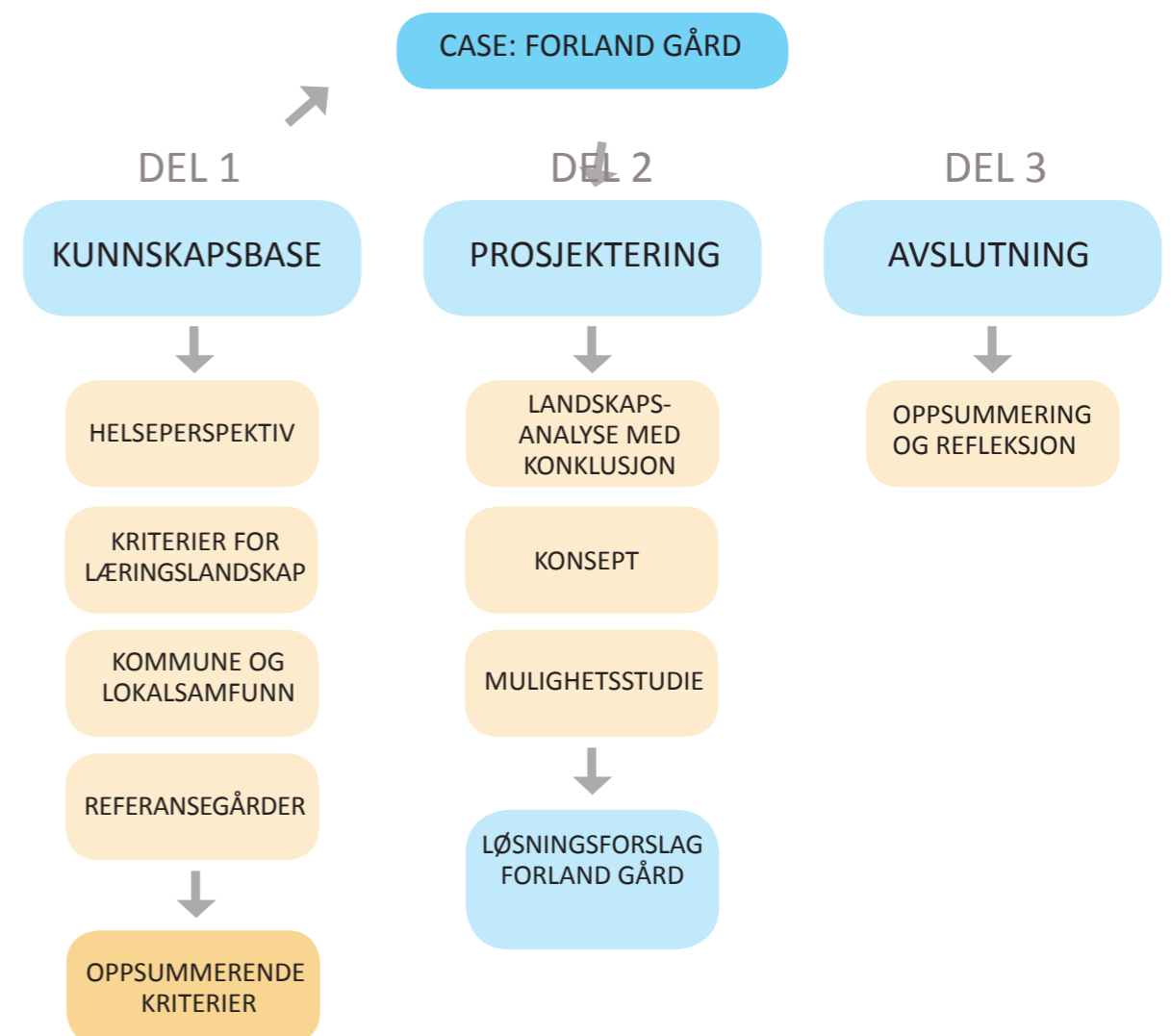
gir en presentasjon av Sund kommune og lokalsamfunnet Forland, med fokus på helsefremmende arbeid i nærmiljøet og faktorer som styrker helsen. Kapitlet beskriver Forland som et spennende utviklingsområde, og belyser en svært aktuell kontekst for et Inn på tunet -gårdsbruk nettopp her.

DEL 2

I *Del 2 Prosjektering* har jeg benyttet meg av et case for å eksemplifisere perspektivene i den første delen. Delen starter med en landskapsanalyse som undersøker stedets ulike forutsetninger i det fysiske miljøet. Analysen oppsummeres med anbefalinger og fremtidsperspektiv for en helhetlig landskapsplan som både ivaretar barnehagebarna, og ungdommenes behov. Med analysen og kriteriene fra del 1 som bakgrunn, utvikles et overordnet konsept for stedet, etterfulgt av en mulighetsstudie med ulike alternativer for utforming. Det velges ut et alternativ som jeg tegner ut til et endelig løsningsforslag for gårdeseiendommen.

DEL 3

Del 3 Avslutning består av en refleksjon over oppgaven. Her vurderer jeg i hvilken grad besvarelsen belyser den opprinnelige problemstillingen, og tar stilling til i hvilken grad konklusjonene fra oppgaven kan generaliseres.

DEL 1 INNLEDNING & BAKGRUNN

1.2 HELSE- PERSPEKTIV

Figur 1.2.1

ET POSITIVT BLIKK PÅ HELSE

DET HELSEFREMMEDE PERSPEKTIVET

I denne oppgaven vil jeg fokusere på helsefremmende arbeid – et salutogenetisk perspektiv – det som styrker helsen, og ikke det motsatte som fokuserer på sykdomsforebygging, altså å fjerne eller redusere risikofaktorer for sykdom, skade eller død. Vi trenger selvsagt begge tilnærmingene i arbeidet med helse, da de utfyller hverandre, men i denne sammenhengen er det det salutogenetiske perspektivet som er i fokus. (Mæland 2010)

HELSEBEGREPET

Først av alt, hva er helse? Ifølge Lærum (2005) er helse et begrep som kan defineres på mange måter. Det endrer seg etter hvilket perspektiv man tar utgangspunkt i. Ulike perspektiver er medisin, samfunn, kultur, politikk og individ. Han trekker frem den godt kjente definisjonen til Verdens helseorganisasjon (WHO) fra 1946: «Helse er en tilstand av fullkomment fysisk, psykisk og sosialt velvære og ikke bare fravær av sykdom eller svekkelse» (Lærum 2005 s.14). Denne definisjonen har vært gjenstand for en del kritikk, da den peker på det fullkomne, som for de fleste vanlige mennesker vil være vanskelig å oppnå. Samtidig er det et helhetlig helsebegrep som inkluderer både fysisk, mental og sosiale aspekter i begrepet.

I mental helse inkluderes i tillegg momenter som å være trygg på seg selv, ha en identitet, og å kunne utvikle sitt iboende potensial i positiv retning. I flere av definisjonene Lærum nevner, utelates sykdom, svikt og avvik. Dette gjelder også Peter F. Hjorts mye brukte definisjon: «Helse er å ha overskudd i forhold til hverdagens krav og utfordringer». I et slikt ressursperspektiv påpeker Lærum (2005 s.15) et balansenivå der de positive ressursene kan veie opp for de negative. En person kan derfor oppleve god helse på tross av sine svake sider, om han/hun i tillegg

har store positive ressurser og ressursregnskapet viser en positiv overvekt. Hjort betegner helsens positive sider som mestringsfaktorer, som består av positive personlige egenskaper, trivsel og trygghet i hverdagen, sosial støtte fra mennesker rundt en, godt nærmiljø, kulturelt fellesskap og samfunnsmessig tilhørighet. En utvidet forståelse av begrepet helse, inkludert folks oppfattelse av helse, oppsummeres av Lærum i tre tilstander og hovedperspektiver (2005 s.21): «å være», «å ha» og «å fungere». Den første tilstanden «å være» har en negativ innfallsvinkel til helse og handler om sykdom, symptomer, skade eller lyte, i motsetning til de to siste som gir et positivt perspektiv på helse. Et positivt perspektiv på helse introduserer to helserelaterede begreper: *salutogenese* og *sence of coherence* (SOC), som vil få betydning for denne oppgaven.

SALUTOGENESE

Et salutogenetisk perspektiv peker på faktorer som påvirker helsen i en positiv retning, samt virker for å bevare en god helse. *Salus* betyr helse og sunnhet på gresk, og *genesis* betyr noe som dannes eller produseres. Helsefremmende arbeid med et salutogenetisk perspektiv har som mål å føre individer frem til sunnhet og velvære, ved hjelp av en prosess som fremmer positiv fungering hos vedkommende. Salutogenesen forklarer også at man kan utnytte en persons sterke sider for å opprettholde god helse, til tross for hans/hennes negative tilstand. (Lærum 2005)

Å OPPLIVE SAMMENHENG

Opplevelsen av sammenheng, eller Sense of coherence (SOC) er forståelse av hva som bidrar til å fremme helse, som bygger på en salutogen teori av den israelske sosiologen Aron Antonovsky (1923-94). SOC betyr å kunne se på verden og sin egen livssituasjon gjennom tre punkter; som forståelig, håndterbar og menings-

full. Denne livsanskuelsen er en helt avgjørende faktor i det helsefremmende arbeidet hevder Antonovsky (1996). Han forklarer at en person med sterk SOC vil i tilknytning til en påkjenning som utløser stress, mene at hun har forstått situasjonen (forståelighet), at hun har ressursene for å takle situasjonen (håndgriplighet), og at hun er motivert for å mestre situasjonen (meningsfullhet). (Antonovsky 1996)

Antonovsky utviklet SOC-tenkningen på bakgrunn av en undersøkelse han utførte på en gruppe kvinner. Kvinnene han intervjuet hadde sittet under ekstreme forhold i Tysklands konsentrasjonsleirer som barn og unge, men mestret likevel det videre livet sitt godt (Antonovsky 1987, hentet fra Lærum 2005 s.19). Ifølge Antonovsky (1996) formes styrken av ens SOC gjennom tre typer erfaringer i livet: motstandsdyktighet (consistency), underlast-overbelastning balanse, og deltakelse i sosialt verdsatte beslutningsprosesser. Eksempler på faktorer som kan påvirke hvilket omfang man vil ha slike opplevelser i livet, er: den sosiale strukturen en er en del av, kultur, type arbeid, etnisitet, kjønn, tilfeldigheter og genetikk. SOC har nær sammenheng med begreper knyttet til mestring, slik som optimisme, vilje til å leve, oppøvd oppfinnsomhet, motstandskraft etc. (Antonovsky 1996)

MESTRING

Å takle stress, eller å utføre en oppgave på en god måte, forbinder mange med det å mestre. En god forklaring av mestring, formulert av Hytten er: «mestring - hvordan håndteres livets utfordringer» (Hytten 1992, sitert i Lærum 2005 s.37). I tillegg betyr mestring å kunne håndtere situasjoner der en blir utsatt for ekstra belastninger eller utfordringer utover de ressurser man har. Dette krever anstrengelse. Å mestre, hjelper oss både til å gjenopprette helse og livskvalitet,

og gjenfinne balanse etter påvirkning fra ytre eller indre krav. Mestringsstrategien *tilnærming* brukes ved å ta aktivt tak i en situasjon eller en utfordring. Den andre hovedstrategien er *unngåelse*, hvor man flykter fra eller trekker seg unna situasjonen. De fire understrategiene; kognitiv (tenkning, tolking og vurdering), emosjonell, handlingsrettet og sosial, kan vinkles både mot tilnærming og unngåelse. Unngåelse har sjeldent helsefremmende effekt. Tilnærming, som en offensiv strategi for å mestre, blir oppsummert av Lærum som den mest hensiktsmessige og positive strategien. Den sosiale understrategien i retning tilnærming, er spesielt viktig i det helsefremmende arbeidet og går ut på å søke sosial støtte og hjelp fra andre. En god hjelp for å øke mestringsevnen er å lære om utfordringene og trene på å mestre dem. (Lærum 2005)

LIVSKVALITET

Folk flest oppfatter helsebegrepet som en sammensatt helhet i hverdagslivet, og som et middel for å oppnå god livskvalitet og et godt liv (Lærum 2005). Her blir helse satt i forbindelse med begrepet livskvalitet. «*Livskvalitet er hvor godt eller dårlig enkeltpersoner opplever å ha det, en grunnstemning av glede*» (Næss 2001, som sitert i Lærum 2005 s.27). Tatt i betraktning at livskvalitet er en opplevelse hos enkeltpersoner, vil det her være snakk om en subjektiv opplevelse ifølge Lærum, og derfor oppfattes ulikt fra person til person. Definisjonen viser klart at livskvalitet kan ha en negativ vinkling. Næss utdyper at de negative- og positive opplevelsene er basert på følelser, tanker og vurderinger. De gode opplevelsene kan være glede, engasjement, kjærlighet, tilfredshet med eget liv, selvspekt eller en visshet om at tilværelsen er meningsfull. Slike ord kan også forstås som subjektiv velvære eller «det gode liv», og livskvalitet er nå blitt et tilstrebte velferdsbegrep i samfunnet (Lærum 2005).

HELSEFREMMEDE ARBEID

FOLKEHELSEPERSPEKTIV

Folkehelse er definert som: «befolkningens helsetilstand og hvordan helsen fordeler seg i en befolkning» (Folkehelseloven § 3). Den nye folkehelsemeldingen *Mestring og muligheter* (Meld. St. nr 19 (2014-2015)) forklarer at folkehelsearbeid både handler om helsefremmende arbeid for bedre livskvalitet og trivsel, og forebyggende arbeid som reduserer risiko for sykdom, funksjonsnedsettelse, og psykiske- og sosiale problemer. Folkehelseproblemer som rammer befolkningen og tiltakene for å forebygge dem, må sees i sammenheng med prinsipper for både sykdomsforebyggende og helsefremmende arbeid (Mæland 2010). Det fokuseres her på helsefremmende arbeid, der deltakelse i sosialt fellesskap er hovedkomponenten.

Helsefremmende arbeid defineres som: «prosessen som setter den enkelte så vel som fellesskapet i stand til økt kontroll over forhold som virker inn på helsen, og derigjennom sin egen helse» (Mæland 2010 s.15). Prosessen som nevnes er et viktig ledd i arbeidet, på lik linje med resultatene, og arbeidsmetodene for å fremme mestring og tilhørighet bygger i særlig grad på demokratisk medvirkning fra de enkelte som er involvert. En slik tilnærming er helt motsatt av det sykdomsforebyggende arbeidet hvor styringsmodellen baseres på ekspertise innen medisin. (Mæland 2010)

Helsefremmende arbeid er ikke bare helsetjenestens ansvar. Folkehelse blir satt på dagsorden som en samfunnsoppgave (Folkehelseloven), der både kommuner, fylkeskommuner og statlige myndigheter har et medansvar. Mæland skriver at Helsefremmende arbeid er tverrfaglig- og tverssektorielt, og tar utgangspunkt i

samfunnsvitenskap som vitenskapelig ståsted. Premissleverandører for folkehelsen kan være samfunnssektorer som utdanning, samferdsel, kultur og miljøvern. Utenfor det offentlige er også næringslivet og «den tredje sektor» (frivillige organisasjoner) viktige støttespillere i det helsefremmende arbeidet. (Mæland 2010)

For å sikre at folkehelsearbeidet lykkes, er politisk forankring både lokalt, nasjonalt og internasjonalt helt avgjørende (Mæland 2010). Den nye folkehelsemeldingen *Mestring og muligheter* (Meld. St. nr 9 (2011-2012)) som ble lagt fram i mars 2015, formidler at regjeringen og myndighetene satser på folkehelse og vil føre en ny folkehelsepolitikk i årene framover. I Norge er det tverrpolitisk enighet om overordnede mål og de lange linjene i folkehelsepolitikken. Den brede forankringen blir illustrert ved en liste over folkehelse tiltak der de ulike departementene har fått ansvar for berørte tiltaksområder. Forankring av folkehelse på kommunalt nivå er særlig viktig, da kommunen har direkte tilknytning til lokale arenaer som barnehage, skole og helse- og omsorgstjenester. Mulighetene kommunen har til å påvirke folkehelsen belyses i Folkehelseloven, Kapittel 2 Kommunens ansvar (§4): «Kommunen skal fremme folkehelse innen de oppgaver og med de virkemidler kommunen er tillagt, herunder ved lokal utvikling og planlegging, forvaltning og tjenesteyting.»

HELSEARBEID I NÆRMILJØ

Lokalsamfunnet er en avgjørende arena i det helsefremmende arbeidet. I lokalsamfunnet er det mange gode ressurser og muligheter for å skape engasjement om en felles sak. I tillegg foregår hverdagslivet her, og dermed også utviklingen av og grunnlaget for helse (Mæland

2010). «Nærmiljø omfatter både fysiske og sosiale forhold, samspillet mellom mennesker og mellom mennesker og deres fysiske omgivelser» (Helsedirektoratet 2014 s.134). Nærmiljøet inkluderer alt fra parker, plasser, friområder, handel og service, kulturinstitusjoner og institusjoner som barnehager, skoler og helsetjenester. Nærmiljøets rekkevidde avhenger av ulike individers aksjonsradius, og vil variere med alder og funksjonsevne. Nærmiljøet har mange ulike aspekt, og det psykososiale perspektivet trekkes frem i den nye folkehelsemeldingen. Her kobles kulturaktiviteter med opplevelse av trygghet, møteplasser som arena for sosialt nettverk, eller estetiske kvaliteter i nærmiljøet som påvirkningsfaktor for folks trivsel, følelse av stolthet og stedstilhørighet. (Meld. St. nr 19 (2014-2015))

Utvikling av lokale prosjekter har en prosess som kan deles inn i fem stadier: 1. *Analyse av lokalsamfunnet*, innebærer å kartlegge lokalsamfunnets helsestatus (helseproblemer og risikofaktorer) i tillegg til menneskelige og organisasjonsmessige ressurser. Dette berører blant annet historie og kultur, sosiale strukturer og ressurser og andre forutsetninger. Resultatet blir en lokalsamfunnsprofil som antyder behov og utfordringer knyttet til helsefremmende arbeid. 2. *Planlegging- og organiseringsstadiet* skal involvere lokale krefter, der en medvirkningsprosess vil bidra til å skape lokalt eierforhold og innflytelse 3. *Iverksetting og gjennomføring av tiltakene* innebærer fysisk utførelse av idéene 4. *Forankring og konsolidering* handler om å forankre de vellykkede tiltakene for fremtiden, slik at de vedvarer i lokale strukturer 5. *Evaluering og spredning* oppsummerer resultatene og gir et erfaringsgrunnlag for andre lignende prosjekter, i tillegg til å gi tilbakemelding til de involverte. (Mæland 2010)

Figur 1.2.2

NÆRMILJØKVALITETER

«Med nærmiljøkvaliteter menes faktorer i nærmiljøet som fremmer eller motvirker Folkehelsen» (Helsedirektoratet 2014 s.134). Et eksempel er de fysiske eller arealmessige faktorene, og sier noe om hvordan utforming av bolig, turstier og møteplasser, trygge omgivelser, vinter- eller sommeraktiviteter, kan påvirke aktivitetsnivå og sosialt samvær (Kiland et al. 2015). De sosiale miljøfaktorene handler om nære bånd mellom mennesker, slik som kontakt, støtte, gjensidighet, tillit og bekreftelse (Mæland 2010). Disse miljøfaktorene har særlig betydning for både psykisk og fysisk helse, og berører blant annet sosiale møteplasser, integrering i lokalsamfunnet og kulturforståelse (Kiland et al. 2015).

Det ble gjort en spørreundersøkelse i 2013-2014 for å fremheve hvilke faktorer som hemmer eller fremmer folkehelsen, som en del av kompetanseprogrammet «Folkehelse og nærmiljøkvaliteter» initiert av Helsedirektoratet (Kiland et al. 2015). De viktigste faktorene som fremmer folkehelse, var ifølge deltakerne tilgang til natur, lag og organisasjoner og sosiale møteplasser. Det som hemmer folkehelse var mangel på sosiale møteplasser.

UTFORDRINGER HOS BARN OG UNGE

I BARNEHAGEN OG PÅ SKOLEN

Folkehelsemeldingen fra 2013 vier stor oppmerksomhet på *helse gjennom hele livsløpet* (Meld. St. nr 34 (2012-2013)). Regjeringen vil bedre barn og unges oppvekstvilkår og satse på kvalitet i barnehage og skole. Et viktig prinsipp i forhold til helsefremmende tiltak er tidlig innsats, og bør få fokus allerede på barnehagestadiet. Det vises til resultater om at barnehage har positive ringvirkninger for barns utdanningsnivå og tilknytning til arbeidslivet i voksen alder. Regjeringen vil redusere sosiale forskjeller i læring og øke antallet elever som gjennomfører videregående opplæring.

BARNEHAGE

I løpet av det siste tiåret har det skjedd en stor utvikling på barnehageområdet ifølge F Meld. St. nr 24 *ramtidens barnehage* (2012-2013), og som en følge av stortingets vedtak om *barnehageforliket* i 2003, har vi nå oppimot full barnehagedekning. Ni av ti barn i førskolealder har barnehagen som sin viktigste hverdagsarena. Derfor har barnehagen en sentral rolle i dagens samfunn. Nå rettes fokuset på innholdet og kvaliteten i barnehagene. Stortingsmeldingen skal vise vei for ønsket utviklingen i fremtiden og fokuserer blant annet på de utfordringene vi står overfor i dag. Noen av disse utfordringene belyses her.

Utearealer

Utearealene, i tillegg til innemiljø og gruppestørrelser, er forhold som foreldre er minst fornøyd med ved barnehagen. Det viser en undersøkelse fra 2008 basert på foreldres tilfredshet (Meld. St. nr. 24 (2012-2013)). Mange barnehager har mindre utearealer enn det veiledende norm tilsier, og få barnehager kan tilby store arealer med naturmark, ifølge kunnskapsdepartementets *veileder for utforming av barnehagens utearealer* (Liebe 2006). For å få tilgang til naturmark må barnehagen derfor dra til andre steder i nærområdet.

Læringsmiljø

Jenter og gutter opplever og erfarer barnehagen ulikt. Nordahl fant i 2012 (ifølge Meld. St. nr. 24 (2012-2013)) at gutter har lavere trivsel enn jenter, ifølge hennes undersøkelse av barnas egne opplevelser. Stillesittende aktiviteter ved bord kan fort dominere, og føre til et ensidig og lite engasjerende læringsmiljø for gutter. Det foreslås at guttene får større innflytelse og medvirkning til aktivitetsopplegget.

Figur 1.2.3

Sosial samhandling

Tilfeller hvor barn ikke trives i barnehagen, skyldes blant annet manglende tilstedeværelse av voksne. For eksempel manglende støtte og tilrettelegging for gode relasjoner barna imellom og mellom voksen og barn, følelse av å ikke bli lagt merke til og at barna selv eller andre blir plaget. Forhold der voksne har dårlig tid, eller kjefter, eller det å måtte delta i uønskede aktiviteter, bidrar også til mistrivsel. Viktigheten av sosial samhandling barna imellom og med voksne, blir her fremtredende. Det kan forringes ved store barnegrupper og manglende bemanning. Undersøkelser viser til tross at foreldre stort sett er fornøyd med barnehagetilbudet. (Meld. St. nr. 24 (2012-2013))

Barnas vansker

Vansker som barnehagebarna sliter mest med er språkvansker og psykososiale/atferdsvansker (NOU 2012:1 Til barnas beste). Om lag 55 prosent av barn i barnehage fikk ekstra ressurser totalt sett i 2011 (Meld. St. nr. 24 (2012-2013)). Når det gjelder barn med psykiske lidelser i barnehagen, oppdages disse tilfelle sjeldent før barna er i en skolesituasjon (Meld. St. nr. 24 (2012-2013)). Med andre ord betyr dette at barnas psykiske problemer kan være skjult til stede i barnehagen. En avvikerkarriere senere i livet kan derfor forhindres ved å drive helsefremmende arbeid allerede i barnehagen

SKOLEN

Ifølge Ungdata-undersøkelsene er det høy skår på trivsel i skolen blant dagens ungdommer. Likevel viser undersøkelsene at vi har en utfordring med andelen ungdommer som sliter med prestasjonskrav. Det rapporteres også om en uforventet høy andel unge som lider av psykiske plager, ifølge den nye folkehelsemeldingen fra 2015. Blant barn og unge i alderen 3-18 år lider 15-20 prosent av psykiske plager i form av angst, depresjon eller atferdsproblemer. Diagnosene som dominerer før puberteten er nevroutviklingsforstyrrelser som ADHD, autismespektrumforstyrrelser, språk og lærevansker, som opptrer oftere hos gutter enn jenter. Diagnoser som angst, depresjon og spiseforstyrrelser preger aldersspennet etter puberteten, der hovedvekten av tilfellene er hos jenter. Oppvekstvilkår som fremmer psykisk helse, livskvalitet og trivsel er viktig for regjeringen, og det pågår aktivt oppfølgingsarbeid av FNs barnekonvensjon som skal sikre at alle barn har rett til liv og helse, skolegang og utvikling, deltakelse og innflytelse og omsorg og beskyttelse. (Meld. St. nr 19(2014-2015))

Figur 1.2.4

Figur 1.2.5

UTFORDRINGER HOS BARN OG UNGE SKOLEN

Frafall fra videregående opplæring

Å forhindre frafall fra videregående opplæring er en av de viktigste prioriteringene i den nye folkehelsemeldingen *Mestring og muligheter*, i forbindelse med tiltak rettet mot *barn og unge* (Meld. St. nr 19 (2014-2015)). 30 prosent av dagens elever fullfører ikke videregående. Meldingen beskriver en svært høy risiko for en fremtidig avvikerkarriere som innebærer svak eller ingen tilknytning til arbeidslivet, lav inntekt, dårlige levekår og dårlig helse. Aldersgruppen 14 til 23 år er særlig utsatt for å havne utenfor skole eller arbeid. Manglende alternativer for utdanning eller arbeid øker sannsynlighet for ekskludering av sosialt fellesskap, som videre øker sjansen for å pådra seg somatiske og psykiske lidelser. Gruppen av voksne som i dag står uten fullført videregående opplæring, er stor og utgjør rundt 600 000 til 700 000 personer (Meld. St. nr 34 (2012-2013)).

Ensidig læringsarena

Dagen fellesskole er ikke tilpasset et bredt mangfold av elever, hevder Midtlyng-utvalget (NOU 2009:18 gjengitt i Meld. St. nr 18 (2010-2011)). «Selv om alle har samme tilgang til utdanning og de samme formelle rettighetene, har ikke alle i praksis de samme mulighetene til å lykkes» skriver utvalget (s. 74). Utvalget beskriver skolen som standardisert og lite tilpasningsdyktig til elever som er noe annerledes, variasjoner innenfor elevspekteret, heterogenitet, mangfold eller avvik. Skolen er konstruert for de elevene som tradisjonelt har fungert i skolesituasjonen, forklarer utvalget. Forskerne Nordahl, T. m.fl. (2009 hentet fra Meld. St. nr 18 (2010-2011) s. 21) hevder at det er selve læringsmiljøet og ytre faktorer som er årsak til problematferd og ikke selve diagnosen hos enkelte elever. Noen elever behøver andre læringsarenaer med mer praktisk

tilnærming. Det er vist at alternative opplæringsarenaer kan fremme trivsel og moderere atferdsproblemer allerede på kort sikt, ifølge studier fra USA (Meld. St. nr 18 (2010-2011) s.37).

Atferdsvansker og isolasjon

Utagerende atferd eller isolasjon fra omverdenen er eksempler på sosiale og emosjonelle vansker som elevene kan slite med. Fra norske skoler rapporteres det om økende omfang av problematferd og lærerne som føler på manglende på evne til å takle situasjonene. Undersøkelser viser at det er sammenheng mellom slik atferd og skoleprestasjoner. En studie gjennomført av Sørli og Nordahl (1998 i Meld. St. nr 18 (2010-2011) s.21) deler problematferd inn i fire hovedtyper:

1: *Lærings- og undervisningshemmende atferd* vil si forstyrrende atferd overfor medelever og lærere eller å ikke følge med i timen.

2: *Utagerende atferd* er enten fysiske og verbale angrep, eller høyt temperament som går utover andre. Slik atferd forekommer hyppigere hos gutter enn jenter. På barnetrinnet dominerer de fysiske utslagene, mens de verbale utbruddene dominerer på ungdomsskolen. På videregående skole har den verbale utageringen sunket noe.

3: *Sosial isolasjon* fordeler seg likt mellom jenter og gutter, og innebærer ensomhet på skolen, depresjon, usikkerhet og opptre omtrent i like stor grad som utagerende atferd.

4: *Alvorlige former for problematferd* dreier seg om alvorlige handlinger som er langt utenfor skolens aksepterte sosiale normer. Handlingene kan være vold, overgrep, tyveri, innbrudd, hæverk, mobbing, trakassering, rusmisbruk eller skulking.

DISKUSJON

Psykisk helse i det helsefremmende arbeidet, særlig blant barn og unge, har fått et sterkt fokus i den nye folkehelsemeldingen fra 2015. Alle målene og innsatsområdene i meldingen skal ses i sammenheng med psykisk helse og trivsel (Meld. St. nr 19 (2014-2015)). Det at psykiske plager er så utbredt i våre dager sammenlignet med tidligere, kan tolkes på flere måter. En tolkning er at dagens toleranse for stress er lavere enn før og man responderer i større grad på motgang med symptomer for psykiske lidelser eller med å søke hjelp i det offentlige eller medmennesker (Mæland 2010). Denne utviklingen, sett i lys av Antonovskys teori; at ens egen SOC (Sense of coherence) eller opplevelsen ens egen situasjon som forståelig, håndterbar og meningsfull, ikke er like sterkt tilstede i dag som det har vært før. For å styrke mestringsfølelse og motvirke slike helseplager som psykiske lidelser, er det svært viktig med tiltak som styrker hver enkelt sine ressurser, i tillegg til sosial støtte fra andre (etter Mæland 2010). Det bør foregå på arenaer hvor den enkelte settes i stand til å få kontroll over egen helse.

Folkehelsemeldingen (Meld. St. nr 19 (2014-2015)) retter et fokus på enkeltindividet og viser vei for en politikk som muliggjør at hver og en gis forutsetninger for å utvikle det beste i seg selv. Dette mestringsperspektivet om å realiserer seg selv, er en del av det Mæland skriver om en *utviklende og meningsfull tilværelse* (2010), som i tillegg handler om å utvikle et stabilt selvilde, få gode relasjoner til andre, og å føle seg verdifull og nyttig. To viktige forutsetninger som må ligge til grunn for dette, er stimulerende utdanning og tilgjengelig arbeid som gir mening. Når unge får problemer med å mestre skolesituasjonen, øker risikoen for en fremtidig avvikerkar-

riere. Det er derfor avgjørende med prinsippet «tidlig innsats» allerede fra barnehagen av, (Meld. St. nr 19 (2014-2015) s. 15) for at barn og unge kunne få muligheter til å mestre egen hverdag, samt å kunne nå regjeringens mål om å redusere frafall fra videregående opplæring.

Fellesskolen makter ikke å dekke det store mangfoldet og variasjonen som finnes i samfunnet. Derfor vil det være nødvendig å kunne tilby alternativ mestringsarenaer for enkelte elever som har problemer med å finne seg til rette i et ordinært skolesystem, og som befinner seg i risikozonen for å falle ut fra utdanningsløpet. Også i barnehagen er det nødvendig å tilrettelegge for individuelle forskjeller, da vi vet at variasjonen er tilstede. Barnehageloven (2005) fastslår dette og sier at «barnehagen skal ha en helsefremmende og en forebyggende funksjon og bidra til å utjevne sosiale forskjeller» (§2). Barns muligheter for mestring, påvirkes blant annet av tilgang til naturområder, noe som må tilrettelegges i størst mulig grad. Dette belyses nærmere i kapittel; *Inn på tunet – et helsefremmende konsept*.

Figur 1.2.6 Ungdommer i aksjon Foto: Linda Jolly

INN PÅ TUNET

HVA ER DET?

«Inn på tunet (IPT) er tilrettelagte og kvalitets-sikrede velferdstjenester på gårdsbruk. Tjenestene skal gi mestring, utvikling og trivsel. Aktiviteten i tjenestetilbudet er knyttet opp til gården, livet og arbeidet der.» (Handlingsplan 2013–2017 *Inn på tunet* s. 7) Ifølge handlingsplanen fra regjeringen er det et behov for nye tjenester i velferdssektoren. Samfunnsutviklingen viser et stadig økende antall eldre, og vi ser et behov for alternative opplæringsarenaer for barn og unge, samt arbeidstreningstiltak for personer som faller utenfor arbeidslivet. I tillegg har landbruket et ønske om å utnytte gårdens ressurser for utvikling av nye bygdenæringer. Inn på tunet-ordningen kan forene både velferdstjenester og næringsutvikling og har i denne sammenheng et stort potensial. (Handlingsplan 2013–2017)

TJENESTENE

Inn på tunet tilbyr brukertilpassede velferdstjenester innenfor tre hovedområder: *Barn og unge, Arbeidstrening og rehabilitering, og Helse og omsorg* (Matmerk), og henvender seg mot et bredt utvalg sektorer i samfunnet. Alt fra barne- og familievern, barnehage, grunnskole, videregående skole, voksenopplæring, skolefritidsordning til tilbud for flykninger og innvandrere. I tillegg kan IPT tilby arbeidstrening, aktiviteter innen friluftsliv og fysisk aktivitet, tilrettelagte dagtilbud innen psykisk helse,

rus, psykiatri og tilbud til eldre og personer med demens. (Handlingsplan 2013–2017) «Inn på tunet utfyller tjenestespekteret i kommunene på en måte som gir større muligheter for individtilpasning» (Meld. St. nr 9 (2011-2012))

AKTIVITETER PÅ GÅRD

Det aktive landbruket er i seg selv en verdifull arena. På gårdsbruket finnes både dyr og nærhet til naturen, i tillegg til menneskene og samarbeidet, og ikke minst «skikkelig arbeid». (Lindén 2015) Organiserte aktiviteter på Inn på tunet-gårdsbruk kan være alt fra dyrking av mat og planter, skogbruk, vedhogst, rydding av kulturlandskap, stell av dyr, fiske, matlagning, snekring, vedlikehold, til kunstneriske aktiviteter og husflidarbeid. Det kan også være fritidsaktiviteter som stafett, lek, spill, orientering og utflukter. (Kogstad et al. 2013)

ET NASJONALT INNSATSOMRÅDE

IPT har i de senere årene fått tung politisk forankring i Norge, på tvers av flere departement. I 2012 ble *Nasjonal Strategi for Inn på tunet* lagt frem, som videre ga grunnlaget for *Handlingsplan Inn på tunet* (2013-2017). Handlingsplanen ble lagt frem av Kommunal- og regionaldepartementet og Landbruks- og matdepartementet, i samarbeid med tre andre departement. Den nye folkehelsemeldingen som ble lagt frem i mars 2015 (Meld. St. nr 19 (2014-

2015)) gir en klar beskjed om at regjeringen satser på folkehelse. I tiltakslisten for folkehelse innen hvert departement, er Inn på tunet satt først opp på lista til Landbruks- og matdepartementet. I tillegg viser stortingsmeldingen (s. 39) til et Inn på tunet-gårdsbruk i Harstad som et forbilledlig eksempel til etterfølgelse. Satsingen på IPT er også innlemmet under regjeringens ønske om økt vare- og tjenesteproduksjon i landbruket, og er nedfelt i *Politisk Plattform for flertallsregjeringen* (2009-2013) under *Næringspolitikk*. IPT som næringsområde blir også fremhevet som et likestillingstiltak i stortingsmeldingen *Landbruks og matpolitikken. Velkommen til bords, «Et løft for bygdenæringer»*. Meldingen påpeker at IPT skaper attraktive arbeidsplasser for kvinner, da ordningen stimulerer til å utnytte egen utdanningsbakgrunn, erfaringer og interesser som ressurs (Meld. St. 9 (2011-2012)). Matmerk som nasjonal merkevarebygger og kvalitetssikringsmyndighet for norsk matvareproduksjon, har fått ansvaret for å forvalte varemerket IPT og godkjenningsordningen for IPT. Et gårdsbruk kan bruke varemerket «Inn på tunet» hvis det knytter seg opp mot kvalitetssikrede tjenester gjennom Matmerks godkjenningsordning. (Meld. St. 9 (2011-2012))

KVALITETSSIKRING

IPT-gårdsbruk kvalitetssikres etter en egen standard, KSL-standard 11, som er en del av Matmerks godkjenningsordning. KSL står for Kvalitetssikring i landbruket, der Inn på tunet er en integrert del. Et godkjent gårdsbruk gir visshet om kvalitet og profesjonalitet for kjøpere av IPT-tilbudene. For å være godkjent, må gårdsbruket oppfylle definisjonen for IPT, samt en rekke andre forhold som integrerte HMS-rutiner, dokumentering, kunnskap om aktuelle lover, gjennomføre av egenrevisjon, ekstern revisorkontroll og toårig godkjenning. Gårdsbruket må også være registrert i aktiv drift. (Lindén 2015)

Figur 1.2.8

AKTØRENE

De viktigste aktørene som er involvert i IPT er *brukere, kjøpere/bestillere og tilbydere*. Brukerne er deltakerne i IPT-tilbudet. Kjøperen er vanligvis kommunen og den som har ansvar for bestille et kvalitetssikret tilbud til brukerne. Tilbyderne er private gårdbrukere. Som rammer for IPT-tilbudet bruker gårdbrukerne det godkjente gårdsbruket sitt, ofte i kombinasjon med en fagbakgrunn som for eksempel lærer. I 2013 var det ca 500 tilbydere i hele Norge som enten var godkjente eller under godkjenning av Matmerk etter KSL standarden for IPT. Andre aktører som også er innlemmet i IPT-ordningen spenner fra myndigheter på ulike nivå, til fagforeninger og private organisasjoner. Her er Fylkesmannen og Matmerk sentrale aktører for videre utvikling av IPT. (Handlingsplan 2013–2017)

PRIORITERTE TJENESTEOMRÅDER

IPT-konseptet favner om mange tjenesteområder i samfunnet, men det er valgt ut tre tjenestesektorer som nå særskilt skal videreutvikles innenfor IPT-ordningen, ifølge regjeringens *Handlingsplan 2013 -2017 Inn på tunet: 1. Demens, 2. Skole og pedagogiske tilbud 3. Psykisk helse og rusomsorg, med vekt på videreutvikling av arbeidsrettede tilbud, spesielt Grønt arbeid*. Det kan også rettes fokus på andre IPT-tilbud enn det prioriteringen viser, men det må skje på basis av særskilte behov hos brukerne og i dialog med kjøpere av tilbudet. (Handlingsplan 2013–2017)

Figur 1.2.7

INN PÅ TUNET

ET HELSEFREMMEDE KONSEPT

Et gårdsbruk i aktiv drift med de gode ressursene som følger med en slik virksomhet, har et stort potensiale til å bli en folkehelsearena hvor enkeltindividet kan settes i fokus. Gården kan bidra til å skape en tilværelse for mennesker som er forståelig, håndterbar og meningsfull. Anotnovskys tese om et sammenhengende verdensbilde belyses tydelig på en gård ved sammenhenger som «fra jord til bord», «fra gress til melk», «fra ull til klær» eller «fra skog til hus». Dette kapitlet utdyper de ulike helsefordelene ved et gårdsbruk og hvordan en gård kan bidra til å fremme barn og unges psykiske og fysiske helse, mestring og livskvalitet. Andre teoretiske tilnærminger som berøres er *Biophilia-hypotesen* og *Attention restoration theory*. De ulike helsefordelene forklares gjennom bruk av *natur*, *husdyr* og *hagebruk* i et internasjonalt og nasjonalt forskningsperspektiv.

GRØNN OMSORG OG BIOFILI

Det internasjonale begrepet bak Inn på tunet-konseptet kalles *Green Care* eller Grønn omsorg. (Sempik et al. 2010). Grønn omsorg er både et internasjonalt forskningsfelt, en prosess og et konsept. Grønn omsorg omfatter et bredt spekter av aktiviteter som fremmer fysisk og psykisk helse og velvære gjennom kontakt med naturen, og strekker seg lenger enn den norske Inn på tunet betegnelsen om velferdstiltak på gård. Tiltakene er alt fra terapeutisk hagebruk, dyreassistert terapi, grønn trening, til gårdsbasert omsorg (*care farming*, også kalt *social farming*), eller andre naturbaserte tilnærminger som har terapeutiske formål for sårbare voksne, barn og unge. Det essensielle er naturen, enten opplevelser i naturmiljøet eller

Figur 1.2.9

interaksjon med naturlige elementer (dyr eller planter). Det understrekes at grønn omsorg er aktiv prosess og handler ikke bare en passiv opplevelse av naturen: «everything that is green is not 'green care'» (Sempik et al. 2010 s. 11).

Biofili eller *Biophilia-hypotesen* er en del av rammeverket bak Grønn omsorg og handler om at menneskene har en nedarvet opplevelse av tilhørighet til naturen med dens levende organismer (Sempik et al. 2010). Hypotesen er særlig influert av biologen E.O. Wilson, som ønsker å forklare hvordan og hvorfor "medfødt tendens til å fokusere på livet og naturtro prosesser" kan være et primært biologisk behov for mennesket (Wilson 1993 sitert i Sempik et al. 2010 s.72). Barns oppdragelse foregår stadig i økende avstand fra naturen. Erfaringsgrunnlaget av personlige kontakt med naturen, slik som nysgjerrig utforskning av å snu steiner og lete etter insekter, dyppe bena i en bekk eller å klatre i trær og bygge trehytte, blir stadig «utryddet» i mangel på tilgjengelige naturområder, hevder Robert Pyle (1993 i Beatley 2009 s. 7). Pyle beskriver at barn som blir fremmedgjort for naturen, i fremtiden blir likegyldig til å beskytte og bevare den. Grønn omsorg søker blant annet å gjenopprette eller forsterke naturforbindelser, herunder den brutte forbindelsen til landbruket og hvordan mat produseres. Kontakt med naturen kan bidra til å gi estetisk, intellektuell, kognitiv og til med åndelig mening og tilfredshet, ifølge Kellert & Wilson (1993 i i Sempik et al. 2010).

Inn på tunet - mer enn grønn omsorg på gård

Det norske konseptet "Inn på tunet" ligner på tiltak som *Care farms* eller *care farming* innenfor det internasjonale begrepet *Green care*. Inn på tunet skiller seg fra tiltak med et ensrettet fokus på omsorg eller *care*. Slike tiltak relateres i mange tilfeller til en institusjon hvor brukerne har en pasientrolle (Sempik et al. 2010). En gård

som har utgangspunkt i landbruksproduksjon kan tilby sosial rehabilitering hvor suksessfaktoren nettopp innebærer fravær av et institusjonspreg og tilstedeværelsen av arbeid og samarbeid mellom medmennesker. (Hassink et al. 2007 i Sempik et al. 2010 s.38) Alle gårdsbruk som tilbyr IPT-tilbud er ulike, men vil uansett ha innslag av både omsorg og gårdsarbeid.

Forskning

Forskningsresultater fra syv studier i Nederland med gårdsbruk tilknyttet *care farming*, viser effekter målt hos deltakere som arbeidet eller tilbrakte en dag/dager på gården, enten på dagtid eller i fritiden, innenfor ulikt alderstrinn og med ulik mental tilstand. Brukerundersøkelsen viste hos barn med autismespekterforstyrrelser, at en slik gård kan øke ro, selvtillit, sosial kontakt, atferdsendringer og bidra til å overvinne frykt. Hos ungdommer med problematferd ble det vist at gården kan øke selvtillit, skole- og arbeidsdeltakelse, trivsel og reduksjon av problematferd. (de Bruin et al. 2013)

Norge har bidratt med mye forskning på IPT, derav tre doktorgrader, men hvor alle hadde fokus på mennesker med psykiske lidelser. Det finnes også mye erfaringsbasert kunnskap i tillegg til et bredt utdanningstilbud for IPT-drift (Berget 2013). Det er også skrevet to masteroppgaver som viser positiv virkning av Inn på tunet-aktiviteter rettet mot mennesker med psykiske vansker og rusproblemer. De kvalitative brukerundersøkelsene viste god trivsel fra brukerne, gode mestringsopplevelser og nye erfaringer, særlig i forhold til naturkontakt, kontakt med dyr og det å bli fysisk sliten (Morken 2012; Olufsen Aasen 2012 i Berget 2013). Intervensjoner med de ulike komponentene som blant annet natur, husdyr og hagebruk i et helsefremme perspektiv, er viet mye forskning og presenteres nærmere på de neste sidene.

NATUR

Naturinteraksjon reduserer stressnivå, øker konsentrasjonen, og bidrar til mindre irritabilitet og bedre fysikk, ifølge en oppsummering over norsk og nordisk forskning (Berget 2013 s.10).

Attention Restoration Theory (psyke)

«Attention Restoration Theory (ART) legger vekt på at eksponering for natur bidrar til å redusere mental trøtthet blant annet gjennom økt oppmerksomhetskapasitet (fasinasjon) og distraksjon (being away)» (Berget 2013 s.10). Mental trøtthet er ifølge Kaplan et.al (1998) et tydelige tegn når man ikke klarer å fokusere på en oppgave, blant annet på grunn av stadig skiftende tanker eller bekymringer. Man vil oppleve at kapasiteten for den målrettede oppmerksomheten som kreves for å håndtere en krevende situasjon er begrenset, og til slutt føre til utmattelse. Impulsive handlinger, irritabilitet, vansker med å motta informasjon eller være hjelpsom overfor andre, er vanlige symptomer ved mental tretthet.

Fasinasjon er det motsatte av målrettet oppmerksomhet og omgivelser som tilbyr dette kan redusere mental tretthet. Eksempler på aktiviteter som tilbyr fasinasjon og som lar seg kombinere med mental tretthet, er å samle ved

Figur 1.2.10

til bål, gå tur i skogen, fjellklatring eller å ro i kano. Distraksjon innebærer at man kommer seg bort, og distanserer seg fra kilden til trettheten. Et enkelt blikk ut vinduet kan bidra til å gi et øyeblikks avstand. (Kaplan et al. 1998)

Naturlige leke landskap

Barn som leker i et naturlandskap, har vist bedre motoriske ferdigheter enn barn som leker på mer tradisjonelle lekeplasser, i tillegg til betydelig forskjell i balanse og koordinasjonsferdigheter. Det viser norske studier (Fjørtoft 2000).

Sammenhengen mellom uteareal i barnehager og motoriske ferdigheter, konsentrasjon og fravær hos barn, er undersøkt av Patric Grahn med flere forskere (1997) i prosjektet «Ute på dagis». Det svenske forsøksprosjektet undersøkte lekeplassene i to ulike barnehager, der den ene barnehagen lå i indre by i Malmö, og den andre lå utenfor byen i landlige omgivelser, en såkalt «Ur och skur»-barnehage eller naturbarnehage: Utearealene til naturbarnehagen var svært variert, fra kultivert nært bygningene til mer naturlig, og hadde stort innslag av høye trær og store stener. I den bynære barnehagen hadde utearealene høy grad av opparbeidelse med funksjonsbestemte elementer. Plantebruken var variert, men eksisterte kun i et lavt sjikt. Det var bare to små trær på hele lekeplassen. Resultatene viste at barna fra naturbarnehagen hadde bedre konsentrasjon, mer utviklet lek, var mer smidig, hadde sterkere hender, armer og overkropp, samt bedre balanseevne, enn bybarna som ikke hadde tilgang til naturmiljø. I tillegg var de mer friske. Leken til barna i naturmiljøet var i større grad stimulert av fantasi, var allsidig og barna hadde plass nok for å leke i fred, og lenge. Her hadde

de mulighet til å leke og bevege seg imellom undervegetasjon og busker, løpe over stokker og stener og klatre i trær. I bymiljøet var det vanskelig for barna å leke rolige leker, samtidig som den tøylesløse og vilje leken ikke fikk springe ut i full grad, av hensyn til naboene. Studien fant også at fokuset på å stadig rydde opp lekeutstyret hemmet barnas lek. I naturbarnehagen kunne barna la utstyret ligge til neste dag og fortsette leken. (Grahn et al. 1997)

På svenske skoleområder som inneholdt natur, fant Gunilla Lindholm i 1995 (ifølge Halvorsen Thorén 2008) at det «foregikk langt flere aktiviteter enn der natur manglet. Naturen så ut til å gi eleven særlig inspirasjon til et mangfoldig lekemønster» (s.228)

Natur i gårdssammenheng kan være alt fra et strukturert og velpleiet hageområde, utstrakte åkerlandskap med lange utsikter, miljøet rundt et småbruk, til et skoglandskap med ulik grad av menneskelig påvirkning (Kogstad et al. 2013) Naturbaserte intervensjoner må være tilpasset

Figur 1.2.12

Figur 1. 1. Uteområdet til "Ur och skur" barnehagen Statarlängen i Sverige

Figur 1.2.11

brukernes utfordringer, være attraktive og forståelige, stimulere til praktiske og kognitive utfordringer, samt være gjennomtenkt i forhold til ønsket utbytte (Stigsdotter et al. 2002 og Stigsdotter og Grahn 2002 i Berget 2013 s.11).

Begrensninger

Å tilbringe mye tid ute i varierende vær, kan bidra til at man lett blir syk. Likevel fant Patric Grahn et. al. som nevnt tidligere at barn som tilhørte en naturbarnehage var mer friske enn barn fra bybarnehagen. I tillegg bør det nevnes her at barn med allergier knyttet til naturfenomener kan ha ulike vansker i kontakt med naturen.

Figur 1.2.13

Figur 1. 1. Kreativ lek i naturen ved Statarlängen i Sverige

HUSDYR

Kontakt med dyr gir mange fordeler til mennesker, og er en del av naturkontakten som vi behøver. Mange dyr er gode å ta på og stryke, er individer som behøver omsorg, kan stimulere til sosial kontakt, samt genere arbeid for økt mestring og selvtillit (Sempik et al. 2010). Dyreassisterte intervensjoner (DAI) kan ha helsefremmende effekter på fysisk aktivitet og fysisk form, som også resulterer i redusert stress og økt mental velvære. DAI kan også stimulere psykologiske mekanismer som sosial støtte, selvfølelse og mestringstro, og dermed bidra til å forhindre psykosomatiske lidelser. (Sempik et al. 2010)

En sosial venn

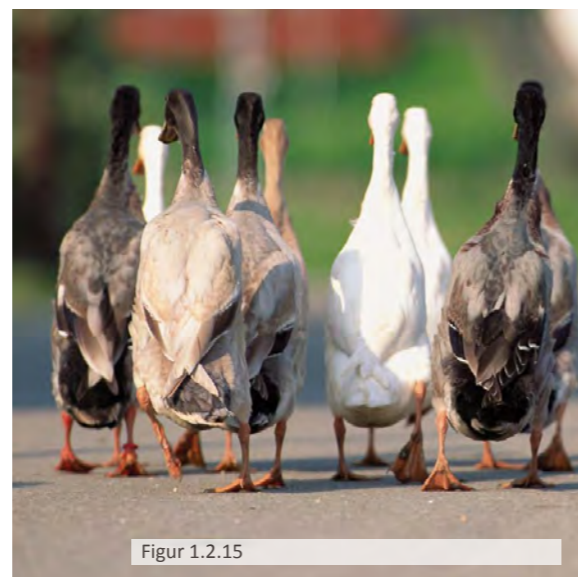
Sosial støtte behøver ikke kun å relatere seg til menneskelig kontakt, ifølge Cobb (1976 i Sempik et al. 2010 s.38). Dyr kan også gi en person overbevisning om at en betyr noe, er elsket, respektert, og er en del av et fellesskap med gjensidige forpliktelser. Slike relasjoner kan bidra til beskyttelse mot stressreaksjoner eller avlede sykdom. Som nevnt tidligere, ble det utført syv studier

i Nederland som undersøkte Grønn omsorg på gårdsbruk og deres effekter (de Bruin et al. 2013), blant annet på barn med autismespekterforstyrrelser. Resultatene viste at husdyrene ga barn med slike forstyrrelser sosial støtte og økt selvtillit, bidro til å vinne tillit, hjalp dem å ta kontakt, oppnå atferdsendringer, og overvinne frykt. Bøndene som ble intervjuet, poengterte at sosiale situasjoner med dyrene kunne overføres til det daglige livet og til relasjoner mellom mennesker, og motsatt. En annen effekt som var fremtredende, var den naturlige dagsrytmen som barna utviklet på gården, som følge av arbeidet med dyrene. Dyrenes daglige behov hjalp barna å strukturere dagen, og bidro til forutsigbarhet.

Tilstanden til- og tilstedeværelsen av dyr, kan gi oss ulike signaler om omgivelsene som videre kan påvirke egen tilværelse. Et dyr som opptrer rolig kan for eksempel gi signal om velbefinnende, sikkerhet og ingen fare, og dermed bidra til at en selv blir avslappet ifølge Melson (2000 i Sempik et al. 2010).

Figur 1.2.14

Figur 1.2.15

Figur 1.2.17 Foto: Linda Jolly

Figur 1.2.18 Foto: Anne Grutle

Med hest i aktivitet og terapi

Jeg vil her utdype ett utvalgt husdyr, hesten, da den har mange fordeler knyttet til helsefremmende arbeid for barn og unge med spesielle behov.

Bruk av hest i forbindelse med terapi er viet mye forskning. Ifølge Fitzpatrick et al. (1997 i Berget et al. 2013) kan intervensjoner med hest for terapeutisk formål gi blant annet økt selvfølelse og livskvalitet. Burgon (2011) studerte syv «utsatte» ungdommer i et terapi- og læringsprogram med hester over en toårsperiode. Flere av ungdommene hadde krevende livssituasjoner som bakgrunn, samt ulike vansker som ADHD, autismespektrumforstyrrelse og andre generelle lærevansker. Ungdommene opplevde økt selvtillit, selvfølelse og mestringstro, og mestring av nye ferdigheter gjennom ridning, stell og omsorg for hestene. Burton fant at hesten kunne oppfylle ulike behov for sosial støtte. Hester er følsomme dyr, og kan lese menneskets følelser gjennom kroppsspråk. Ungdommene utviklet nærhet, trygghet og empati gjennom kontakt med hestene, og opplevde et gjen-

sidig tillitsforhold gjennom å sørge for at hestene hadde det bra. (Burgon 2011) Norsk forskning ved Hilde Hauge (2013) viser også at aktiviteter med hester også påvirker ordinære ungdommers selvfølelse og generell mestringstro, og mulighetene for sosial støtte.

Begrensninger

Ikke alle barn og unge har fordeler av kontakt med dyr. Ulike helsetilstander tillater ikke eller begrenser effekten av kontakt med dyr, for eksempel allergi mot ulike dyr. Andre igjen liker ikke dyr, eller har fobi mot dem.

Figur 1.2.16 foto: Anita panman

HAGEBRUK

Hagebruk betyr å dyrke hagevekster som grønnsaker, frukt og bær, blomster, både på åker og i hage (Bratberg 2015). Hagebruk er eksempel på en naturbasert aktivitet som tilbyr «Rolig fasinasjon» og kan være en del av et restorativt miljø for reduksjon av mental tretthet. Rolig fasinasjon tillater refleksjon, hvor tankene ikke domineres av innholdet i aktiviteten (Kaplan et al. 1998).

Terapeutiske effekter

Hagebruk i terapissammenheng, rettet mot mennesker med mentale helseproblemer, handler både om bruk av planter i et profesjonelt strukturert og ledet terapiprogram, og en prosess hvor individer enten passivt eller aktivt involveres i hagearbeid for å fremme helse og velvære. Gjennom arbeid og opphold i et organisert hagemiljø kan brukerne oppleve en meningsfull tilværelse. Brukere kan utvikle en identitet forbundet til å være en kompetent gartner eller arbeider, og ikke en pasient, i tillegg til å erfare produktivitet uten pressede

omstendigheter. Hagearbeidet inkluderer også fysisk aktivitet, og utvikling av daglige rutiner og sosial interaksjon. (Sempik et al. 2010)

Pedagogiske effekter

Å lære gjennom erfaring, spesielt gjennom bruk av hendene, er viktig for både kognitiv utvikling og modning av hjernen og nervesystemet hos barn. Praktiske oppgaver og manuell mestring kan derfor få betydning for de teoretiske kunnskapsferdigheter. Evnen til å oppleve sammenheng i naturen kan i høyeste grad læres gjennom hagearbeid på en gård. Sammenhengen «fra jord til bord» blir svært tydelig når maten barna får på bordet, er egenprodusert fra gårdens kjøkkenhage. På denne måten blir en såkalt abstrakt verden omgjort til konkrete erfaringer som kunnskap kan feste seg til. Å lære om planter i naturfag kan gi større mening etter man har sådd, luket og høstet egne planter. Samtidig ønsker man å verne om det man har fått et forhold til og nedlagt arbeid i. Slik interaksjon kan bidra til økt miljøengasjement hos barn i tidlige leveår. (Jolly 2007)

Figur 1.2.19 Foto: Anne Grutle

Figur 1.2.20 Foto: Linda Jolly

OPPSUMMERENDE KRITERIER

Kapittelet *Helseperspektiv* oppsummeres her med seks overordnede kriterier som vil være viktige forutsetninger når jeg skal utvikle et helsefremmende tilbud ved et IPT-gårdsbruk. IPT-gårdsbruket skal:

- 1 gi mulighet for gode opplevelser som kan *fremme god selvpoplevd helse*, livskvalitet og velvære, til tross for svake sider.
- 2 fremme *opplevelse av sammenheng*, der forståelighet, håndterbarhet og meningsfullhet er nøkkelegenskaper.
- 3 tilby *mestringsopplevelser* som vektlegger brukernes positive ressurser, i tillegg til et sosialt, støttende fellesskap som en ramme rundt opplevelsene.
- 4 gi mulighet for stor grad av *naturkontakt*, og med dette bidra til å forsterke den tapte forbindelsene til naturen og til landbruket, bidra til å redusere mental tretthet og bidra til økt konsentrasjon og motoriske ferdigheter.
- 5 gi mulighet for *kontakt med husdyr*, som både stimulerer sosial ferdigheter, mestring og økt mental og fysisk velvære, i tillegg til praktiske ferdigheter innen god struktur og dagsrytme.
- 6 gi mulighet for *hagebruksopplevelser*, hvor reduksjon av mental tretthet, daglige rutiner, ferdigheter innen gartneryrket, pedagogisk utbytte og miljøengasjement er viktige effekter.

DEL 1 INNLEDNING & BAKGRUNN

1.3 KRITERIER FOR LÆRINGS- LANDSKAP

Figur 1.3.1 Elever fra Stranda skule på Forland bygger kulturløype. Foto: Øyvind Heggstad

PRESISERING AV PROBLEMSTILLING

Hovedproblemstillingen for denne oppgaven er:

«Hvordan utvikle og prosjektere en pedagogisk arena for barn og unge, med fokus på faktorer som styrker helsen, der utgangspunktet er en vanlig landbrukseiendom og et lokalsamfunn rikt på kultur og positivt engasjement?»

Faktorer som styrker helsen, i tillegg til IPT-konseptet hvor gårdsbruk er utgangspunkt for helsefremmende arbeid, har til nå fått en grundig gjennomgang i kunnskapsbasen. Den pedagogiske arenaen for målgruppen barn og unge vil nå utypes. Den supplerende problemstillingen punkt to er:

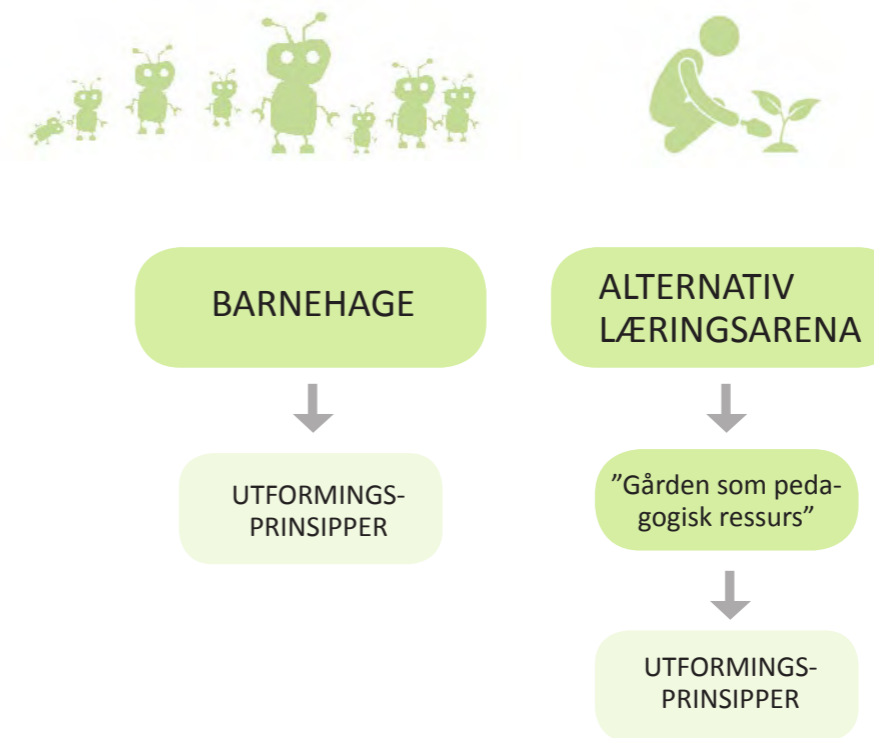
«Hvordan tilrettelegge uteområder for barnehagebarn og ungdommer med behov for en alternativ opplærings- og mestringsarena?»

Denne setningen kunngjør en differensiering av den vide målgruppen «barn og unge» til to definerte grupper: «barnehagebarn» og «ungdommer som behøver en alternativ opplærings- og mestringsarena». I dette kapitlet vil rammebetingelser for pedagogiske tilbud og utområder knyttet til målgruppene, bli belyst. Kapitlet skal utvikle ny kunnskap, gi innspirasjon og være en verktøykasse for den fysiske utformingen. Ved utgreiing av barnehagebarnas uteområder i det første underkapitlet, er naturkontakt et viktig fokusområde, ettersom en hovedutfordring i barnehagen er mangel på naturområder (se side 22). I underkapitlet som

omhandler alternative opplæringsarenaer for ungdommer, blir målgruppen ytterligere spisset til ungdomsskoleelever med problematferd (se beskrivelse av problematferd side 24). "Gården som pedagogisk ressurs" blir introdusert som begrep og som en alternativ opplæringsarena.

Rammebetingelsene for de pedagogiske tilbudene vil bli presentert gjennom det juridiske rammeverket med førende retningslinjer, i tillegg til anbefalinger fra offentlig veiledningsmateriale. Aktuell forskning, supplert med erfaringsbasert kunnskap vil danne grunnlaget for å forstå målgruppens behov og hvilke fysiske strukturer og elementer som har betydning for målgruppenes læringslandskap. Den erfaringsbaserte kunnskapen tar utgangspunkt i tre ulike referansegårdsbruk*, hvor råd fra de ulike gårdbrukerne trekkes inn i den løpende teksten. Til sammen vil det nevnte materialet danne grunnlag for utformingskriterier for det endelige løsningsforslaget i denne oppgaven.

*Referansegårdene (se vedlegg) er tre gårdsbruk som jeg har besøkt, hvor driftsformen bestod i pedagogiske tilbud for samme målgruppe som nevnt i problemstillingen. Et av gårdsbrukene representerte en gårdsbarnehage og de to andre hadde tilbud for alternativ opplæring for ungdom. Gårdbrukerne hadde alle en pedagogisk fagbakgrunn. Samtalene ble strukturert etter temaene motivasjon/hensikt/drivkraft, aktiviteter for mestring, utvikling og trivsel, utforming, dyrene og forbedringspotensial. Sammendraget gjengis i full tekst med bilder som vedlegg bakerst i oppgaven.

BARNEHAGE

RAMMER FOR DEN PEDAGOGISKE VIRKSOMHETEN

Her presenteres overordnede rammer for barnehagens innhold og utforming. Kommunene har ansvar for å avsette tilstrekkelige, **store nok** og **egnete areal** til barnehager ifølge *Rikspolitiske retningslinjer for barn og planlegging* (1995).

JURIDISKE RAMMER

Barnehageloven

«Barnehagen skal være en pedagogisk virksomhet» ifølge Barnehageloven (2005 §2). Barnehageloven gir føringer som gjelder både kommunale- og ikke-kommunale barnehager. Loven fastsetter blant annet formål og innhold for barnehagen (§1 og §2), og som særlig regulerer utforming av utearealene: Etter §1 i barnehageloven har barnehagen, i samarbeid med hjemmet, ansvar for å legge grunnlaget for allsidig utvikling. Dette innebærer omsorg og lek, læring og danning. «Barna skal få utfolde skaperglede, undring og utforskertrang. De skal lære å ta vare på seg selv, hverandre og naturen» (§ 1). Etter §2 skal Innholdet i barnehagen tilby meningsfulle opplevelser som gir glede og mestring i sosialt og kulturelt fellesskap. Barnehagen skal by på utfordringer i trygge rammer. Innholdet må være tilpasset til både alder, funksjonsnivå, kjønn, sosiale, etniske og kulturell bakgrunn.

Rammeplanen

Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver (Kunnskapsdepartementet 2006) er en forskrift som utdypet barnehagelovens bestemmelser slik som formål, verdigrunnlag og oppgaver, men også barnehagens innhold omkring omsorg, lek og læring, i tillegg til planlegging og samarbeid. Rammeplanen gir forplik-

tende rammer for styrer, pedagogiske ledere og øvrig personale ved planlegging, gjennomføring og vurdering av barnehagens virksomhet. Noen av de forpliktene rammene er de syv fagområdene som alle barna skal få oppleve, utforske og lære om når de er i barnehagen:

- Kommunikasjon, språk og tekst
- Kropp, bevegelse og helse
- Kunst, kultur og kreativitet
- Etikk, religion og filosofi
- Nærmiljø og samfunn
- Natur, miljø og teknikk
- Antall, rom og form

Hver barnehage er ansvarlig for å arbeide daglig med å nå målene som er formulert innenfor hvert fagområde og fastsette dem i en årsplan. Barnehageloven åpner for at rammeplanen kan tilpasses lokale forhold.

Miljørettet helsevern

Direkte krav til fysiske uteområder i barnehager er blant annet regulert i *Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler* (1995), som har hjemmel i folkehelseloven. Formålet til forskriften er at virksomhetene skal være helsemessig tilfredsstillende. Konkrete krav som berører uteområdene er for eksempel *beliggenhet*: «Ved valg av beliggenhet for ny virksomhet som omfattes av forskriften, skal det tas hensyn til trafikkforhold, luftforurensning, støy, klimaforhold og risikofaktorer i miljøet, samt områdets utforming og topografi.» (§ 8) Utforming av uteområdene skal ivareta funksjonshemmedes behov ifølge § 9. Dette kravet

inkluderer derfor barn med for eksempel astma/allergi, bevegelseshemming, hørselshemming, synshemming eller utviklingshemming. Virksomheten skal, foruten å ivareta barnas behov for aktiviteter og hvile, gi egnede muligheter for måltid som ivaretar måltidets sosiale funksjoner. Andre helsemessige forhold som skal ivaretas er gode psykososiale forhold, forebygging av skader og ulykker, tilfredsstillende renhold og avfallshåndtering, tilstrekkelig tilgjengelig toaletter og vasker, samt tilfredsstillende lydforhold og belysning utendørs.

Figur 1.3.2

MOTORISK LÆRING

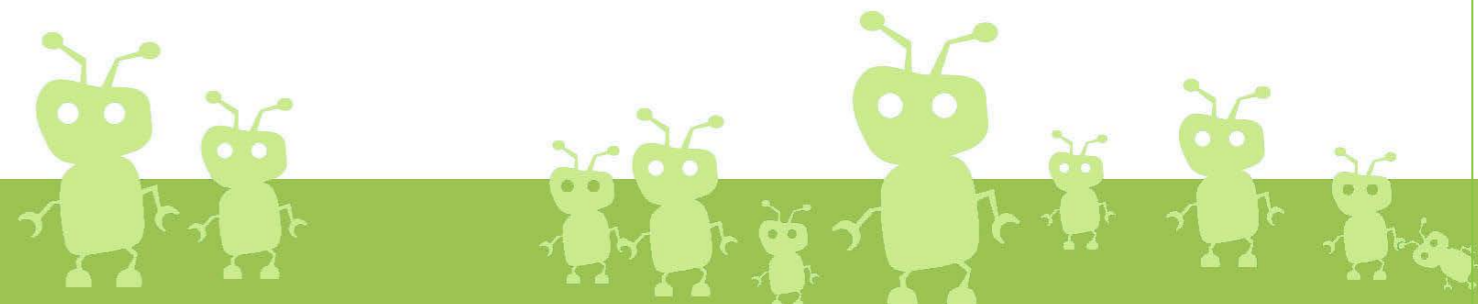
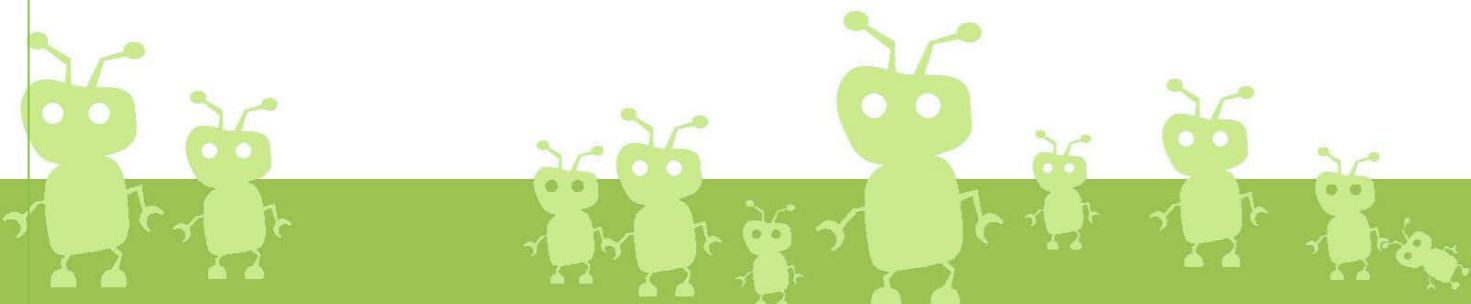
Innenfor et av de syv fagområdene i rammeplanen for barnehagen (2006) «Kropp bevegelse og helse», vektlegges betydningen av variert fysisk aktivitet inne og ute for utvikling av motoriske ferdigheter og kroppsbeherskelse, samt sosial kompetanse. Motoriske ferdigheter forklares av Utley & Astli (2008 i Fjørtoft 2010 s 172) som "evne til å utøve lærte bevegelser med dyktighet". Det kan for eksempel være et presist kast av en gjenstand. Kroppsbeherskelse eller motorisk kontroll gjør en person i stand til å opprettholde og endre stillinger og bevegelser i varierte omgivelser. Forfatteren gir eksempler som å balansere på en stokk eller å kunne bevege seg i ulendt terreng. Å få en positivt selvpåfatning gjennom kroppslig mestring er en av målsetningene i rammeplanen (2006 s.41). Det legges stor vekt på varierte bevegelsesopplevelser og utfordringer, da barn er kroppslige og lærer og erfarer verden gjennom sansene.

De minste barna

De minste barna har særlig denne kroppslige tilnærmingen til tilværelsen. De er på et stadiet hvor de enten lærer å gå, hoppe, løpe eller klatre, alt ettersom hvilke utfordringer som ligger foran dem. Barna er utforskende i stor grad, og tror ofte de mestrer mer enn de klarer, noe som gir økt risiko for at de kan skade seg. Voksen tilstedeværelse er derfor viktig, dog uten for mye innblanding da barna også behøver egenutforsking. (Liebe 2006)

De største barna

De større barna er nysgjerrig og sansesøkende og har mange spørsmål. Samtidig er de fysisk aktive og den motoriske kontrollen øker i omfang. Avhengig av øvelse, behersker denne aldersgruppen lett trapper, trehjuls sykler, hoppetau og hinking. I tillegg har de grunnlag for å lære finmotoriske ferdigheter som å beherske hammer, bor, saks, nål og tråd. (Liebe 2006)

LÆRINGSLANDSKAP

I rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver (2006) legges det særlig vekt på at naturområder har mange muligheter for motorisk utvikling og utforskning. Naturlandskap har derfor fått fokus i tilknytning til dette temaet.

Læring i samspill med omgivelsene

Læringslandskap for motorisk utvikling består ifølge Fjørtoft (2010) av elementer og strukturer i det fysiske miljøet. Hun mener uteområder har særlig stimulerende effekt for bevegelsesatferd, hvor det er terrenget, vegetasjonen og andre strukturer og installasjoner som motiverer bevegelse. Motorisk utvikling forklares i hennes artikkel om læring gjennom landskap (2010) som resultatet av et samspill mellom omgivelsene, individet med dets forutsetninger og bevegelsesoppgaven. Oppgaven kan for eksempel være å klatre opp et berg, der personens styrke er forutsetningen og omgivelsene er representert med bratthet, og ruhet som egenskap. Barn oppfatter eller tolker omgivelsene sine ute ved å vurdere hva elementene og strukturene i landskapet kan

gi dem av funksjoner eller muligheter. Omgivelsene kan for eksempel tilby og stimulere barna til å klatre, skli, hoppe, kaste, bygge med mer.

Samspillet - læring gjennom landskap - er vist i en pedagogisk modell (tabell 1.3.1) av Fjørtoft (2004 gjengitt i Fjørtoft 2010 s.179) som peker på landskapselementers invitasjon til fysisk aktivitet, og påvirker den motoriske utviklingen hos barn. Elementer som stimulerer til bevegelse kan for eksempel være et tre med god grensetting, noe barn umiddelbart vil ønske å klatre i. Tabell 1.3.2 etter Fjørtoft & Sageie (2000 i Fjørtoft 2010 s.181) viser eksempler på hvordan landskapselementer med ulike karakterer innbyr til bevegelser av forskjellig art. Effekten av landskapskarakterene kan brukes bevisst i utformingen. Naturlandskap har kvaliteter som gir barna muligheter for åpne og ulike bevegelsesløsninger tilpasset eget ferdighetsnivå. Det fysiske landskapet bør i lys av barns tilnærming til bevegelseslæring «være stimulerende, utfordrende og mangfoldig og gi muligheter for åpne og problem-løsende oppgaver» ifølge Fjørtoft (2010 s. 170).

Tabell 1.3.1 av Fjørtoft (2004 gjengitt i Fjørtoft 2010 s.179) Viser sammenhengen mellom landskapselementer, fysisk aktivitet og motorisk utvikling

Landskapskarakter relatert til lek og fysisk aktivitet		
LANDSKAP, VEGETASJON	KARAKTER	AKTIVITETER
Trær	Bartrær, løvtrær, alle typer trær	klatring, konstruksjonslek, hyttebygging, lek med løse deler
Busker	Åpen, glissen, tett	Gjemsel, hyttebygging, fantasi- og rollelek, lek med løse materialer
Enger, åpne flater	Åpen, flate	Løpslek, fangelek, skilek, lek med snø
Helning	<30 grader med løsmasse	Skli, rulle, krabbe, klyve, skilek
Kupert	Skrenter, stener, berg	Klatring, buldring

Tabell 1.3.2 etter Fjørtoft & Sageie (2000 i Fjørtoft 2010 s.181) viser eksempler på hvordan landskapselementer med ulike karakterer innbyr til bevegelser av forskjellig art.

I NATUREN

Fagområdet «Natur, miljø og teknikk» i rammeplanen «skal bidra til at barn blir kjent med og får forståelse for planter og dyr, landskap, årstider og vær» (Kunnskapsdepartementet 2006 s.44). Barna skal etter rammeplanens mål få oppleve gleden og undringen naturen gir, lære om naturen og få erfaringer med og eksperimentere med naturens fenomener. Naturen blir i tillegg vektlagt av Tveit (1988, i Fjørtoft & Reiten 2003 s.30) som en arena hvor begrepsinnlæring stimuleres. Fjørtoft og Reiten forklarer at barns relasjon til natur handler i stor grad om innlevelse, opplevelse og identifikasjon av naturen. Barn viser en personlig og nær innlevelse i form av besjeling av naturen, der naturelementer får livsverdi som selvstendige skapninger og vesener, og mottar barnas medfølelse. Et praktisk eksempel fra barnehagen som viser barnas innlevelse og læringsevne, er temaet «kongler», hvor barna engasjerte seg med stor innlevelse etter de fikk vite at ekornet måtte samle 100 kongler hver dag for å ha nok mat. Barna responderte med å ivrig samle kongler til ekornet. Lund har funnet at dyr er en viktig komponent knyttet til opplevelse i natur, der fortellinger, rollespill, fantasileker og observasjoner er viktige aktiviteter. Barn gir naturelementer og detaljer i naturen identitet,

og på denne måten stedfester barna naturen, som forblir et sanse- og opplevelsesbasert minne om et sted videre i livet. (Fjørtoft & Reiten 2003) Stedsfesting og identitet av fysiske områder kan med andre ord utnyttes i utforming av læringslandskap. Det er også viktig å huske på detaljene i naturen, og barns nære forhold til dem.

PÅ GÅRDEN

En gård har ofte store arealer til rådighet, noe som tillater ulike plasskrevende mestringsaktiviteter som en barnehage kan tilby, for eksempel ski- og sykkeltraining. Rannveig Grorud driver en gårdsbarnehage som jeg har besøkt på Sem utenfor Tønsberg (se vedlegget *Referansegård 1*). Hos Rannveig sykler barna på tohjuls sykler allerede fra de er tre til fire år, og hun praktiserer for eksempel skiskole på jordet om vinteren. Hun kan blant annet fortelle at barna har stort læringsutbytte av å passe på dyr. Hun forklarer at barna blant annet utvikler forståelse for at dyrene må behandles med varsomhet. Gode sanseopplevelser i forbindelse med dyr kan være å stryke den myke mulen til en hest. Ifølge Linda Jolly vil aktiviteter på gård som stimulerer til mangfoldige bevegelser og uteaktiviteter, også ha stor betydning for språklig utvikling (Jolly 2007).

LEKELANDSKAP

Figur 1.3.3... En einerbusk kan stimulere til mangfoldig lek og bevegelse.

Rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver (Kunnskapsdepartementet 2006) gir overordnede føringer for utforming av fysisk miljø, og presiserer at det fysiske miljøet skal tilrettelegges for gode leke- og aktivitetsmuligheter som fremmer alle barns utvikling, uansett alder og ferdighetsnivå.

Kunnskapsdepartementet, ved landskapsarkitekt Edle Liebe fra Hageselskapet, har utviklet en utdypende veileder for utforming av barnehagens utearealer (2006). Leken blir trukket frem i veilederen som sentral i barnehagens innhold, noe som er fundamentert i rammeplanen; «leken har egenverdi og er en viktig side ved barnekulturen (Kunnskapsdepartementet 2006 s.32). For å fastsette kriterier for lekelandskap blir veilederens anbefalinger, i tillegg til aktuell faglitteratur og råd fra gårdsbuer Rannveig Grorud lagt til grunn for dette. Det fysiske utemiljøet i barnehagen beskrives i veilederen som det man kan ta og føle på, slik som de struktur- og romdannende komponentene terreng, bygninger og vegetasjon, i tillegg til lekeapparater, materialer og farger.

Strukturer og rom

Fjørtoft & Reiten (2003) beskriver ulike strukturelle og romlige egenskaper som barn foretrekker i lekelandskap. Samt sammensatte former, uorden, uforutsigbarhet og mangfold, fremfor det som er enkelt, ordnet og forutsigbart. Rom blir oppfattet av barn gjennom landskapets linjer og former. De flerdimensjonale formene og avgrensningene foretrekkes fremfor de todimensjonale. Det samme gjelder elementer som virker overraskende og tilbyr nye oppdagelser. (Fjørtoft og Reiten 2003 s. 23 og 24)

I rammeplanen blir barn i småbarnsalderens behov for stor tumleplass ekstra fremhevet, i tillegg til at de behøver ro og konsentrasjon. Den påpeker også barns behov for å danne grupper, og at ulike aktiviteter må kunne foregå på samme tid. (Kunnskapsdepartementet 2006) Rannveig Groruds innspill til fysisk utforming fastslår, på samme måte som rammeplanen, at barna trenger lune, skjermede områder for ikke å bli forstyrret i leken. Bilen er eksempel på et forstyrrende element. Rannveig mener også at utforming av en gårdsbarnehage bør utnytte de store landskapsrommene. Hun kommenterer hvor herlig det er for barn å kunne «gå så langt en vil» samtidig som de voksne vet at det er trygt. Barna finner de små «plassene sine» selv når de er ute i naturen (se referanse vedlegg 1) Betydningen av små rom i landskapet belyses gjennom et praktisk eksempel av Fjørtoft (2000 sitert i Fjørtoft & Reiten 2003 s.171.) Fjørtoft fant at en enkelt einerbusk stimulerte til mangfoldig bevegelse og lek blant en gruppe barn. Busken var både gjemmede, hus og hjem, fangehull og rom for fantasilek, i tillegg til at en hel barnehagegruppe på 12 barn fikk plass innunder.

INNHold I BARNEHAGENS UTEAREAL

I kunnskapsdepartementets veileder presenteres sjekkpunkter for hvilke aktiviteter og kvaliteter barnehagen bør tilby utendørs. Sjekkpunktene, med tilhørende anbefalinger, oppsummeres i tabellen under etter Liebe (2006 s.20-23) som vil

være en verktøykasse når jeg skal utforme utearealene til barnehagebarn. I tillegg til veilederens sjekklister, legger Rannveig Grorud til at et uteområde må ha lett tilgjengelige toalettfasiliteter.

Aktiviteter	Anbefalinger
Sandlek	En rolig aktivitet - bør være et solrikt sted, også i den kalde årstiden. Sittekanter eller elementer. Nærhet til vegetasjon – leken inneholder ofte plantedeler som blad og pinner.
Vannlek	Vannveier eller kanaler i «arbeidshøyde», pumper, vannhjul. Terskler og innsnevring gir spenning.
Små plasser og rom	Kan være omkranset av busker eller levergger/pergola. Gjemmesteder som trær, store steiner, lekehus.
Utforske natur	Mulighet for å studere planter, insekter, småkryp, fugleliv og dyreliv. Vegetasjonsvalg (se neste side).
Aktiviteter i natur (større grupper)	Store arealer for å bevege seg på. Katalysator for lek er enkle innretninger som taustiger, små broer, stokker og grusstier (grovmotorikk). Mulighet for utsikt, gjemmede, rulle-, snurre- og vippesteder.
Konstruksjonslek	Byggematerialer av treverk, stokker eller snø.
Harde flater for ulik aktivitet	Fast dekke som tillater ballspill, sykling, hoppe tau og paradishopping, tegne med kritt m.m. Rundløyper skaper variasjon og utfordringer
Lekeapparater (fysisk aktivitet)	Huske, sklie, klatre-, hoppe-, åle-, balanse-, vippe-, snurreapparater er de viktigste. Sikkerhetssone rundt hvert apparat. Støtdempende underlag. Integrering av lekeelementer i eksisterende terreng.
Aking og skigåing	Både slake og bratte bakker. Mulighet for oppbremsing. Hindre kollisjoner. Forming av hauger.
Samlingsplass og amfi	Solrikt plass ved eller inntil barnehagebygningen. Fast dekke. Bord og benker. Trinnfrie overganger til terreng og inn i bygninger.
Ildsted	Sittemuligheter i varierende høyde (for voksne og barn). Fast dekke.
Kjøkkenhage/ dyrkingsplass	Krever sol og stor plass. Bærbusker, frukttrær, grønnsakshage. Lett tilgjengelige redskaper. Plantekasser, opphøyde plantefelt.
Soveplass for de minste	En rolig plass for barnevogner. Oversiktlig, lunt, lett skygge og helst takoverbygd.
Spyleplass for regnklær og leker	Utekran. Fast dekke.
Drikkevann	Drikkefontene eller kran for drikkevann
Boder	Mulighet for barna å rydde selv. Trinnfritt.
Lavvo og gapahuk	Tar stor plass. Muliggjør å tilbringe hele dager ute.
Lysthus	Trivelig møteplass, kan gi skygge, fungerer som leskur

Tabell 1.3.3 Sjekkpunkter for aktiviteter barnehagen kan tilby, supplert med anbefalinger, etter Liebe (2006 s.20-23)

VEGETASJON

Vegetasjon i en barnehage vil si skog/naturmark, trær, busker, gras og blomster (Liebe 2006). Ved valg av vegetasjon til en barnehage må det tas hensyn til alt fra visuelle forhold til helse- og sikkerhetsmessige barrierer for barn. Ulike krav og anbefalinger til vegetasjon i en barnehage (Liebe 2006) struktureres her etter følgende tema:

Visuelle og sanselige forhold

Vegetasjon kan by på årstidsvariasjoner, slik som varierende blomstringstidspunkt gjennom sesongen eller forandring i bladfarge. Gjennom vegetasjonens kontraster i farger, duft, smak og lyd kan opplevelser forsterkes. (Liebe 2006)

Vegetasjonstyper	Funksjon og formål	Anbefalinger
Skog og naturmark	Stimulerer lek og gir barnehagen le for vind.	Tiltak etter slitasje fra lek kan være små grusstier, treplattinger eller trebroer, som gir markdekket anledning til å reparere seg.
Rammeplantinger	Hekk, hegn eller lebelte som rammer inn et areal. Gir le, skjerm mot trafikk og innsyn, samt rom for rollelek.	Høyde på busker bør være 1,5-3 meter for å kunne skape romvirkning. Ta også hensyn til barnas øyehøyde.
Frittstående trær	Klatretrær, skulpturer, identitetselement, kontrast til bygninger, kan formidle årstidsvariasjon, kan tilby frukt, kongler og nøtter.	Et klatretre bør ha vide og sterke grenvinkler.
Trelunder	Stimulerer lek og utfoldelse	Samplanting av trær innenfor én art kan gi en effektiv og sterk virkning.
Markedekke	Dekker marken, hindrer ugras, hindrer erosjon	Gras, lavtvoksende busker og stauder. Plantevalg avhenger av markdekkets formål, bruksintensitet, nytte og vedlikehold. På utsatte grasarealer kan det være behov for å forsterke gresset med grasarmeringsstein.
Dekorasjonsplantinger og nyttevekster	Planter som gir dekor gjennom form, farge, tekstur eller duft). Planter og frukter man kan spise.	Klatreplanter, stauder, busker, frukttrær, bærbusker og grønnsaker. Eksotiske og sarte planter bør ikke plasseres på utsatte områder.

Tabell 1.3.4 Funksjoner og anbefalinger ved ulike vegetasjonstyper, etter Liebe (2006 s.13-14)

Plantenes egne krav

Plantene som velges til en barnehage må være vinterhardføre, og tilpasningsdyktige til klimaet og den lokale vokseplassen. Plantene må tåle hard bruk, da barnehagens utearealer har stor slitasje. Dette innebærer at de må ha grener som ikke brekker så lett, ha stor voksekraft og ha evne til naturlig gjenvekst.

Funksjon og formål

Ulike vegetasjonstyper har ulike funksjoner og formål. I tabellen under gjengis en forenklet oversikt over hovedtypene av vegetasjon etter Kunnskapsdepartementets veileder (Liebe 2006).

Helse- og sikkerhetsmessige forhold

Plantene må ikke være giftige for barn. Det bør heller ikke plantes allergi- og astmafremkallende planter i barnehagen (Liebe 2006). Barns nysgjerrighet gjør at de gjerne vil smake på fristende bær eller grønne blander. Et utvalg arter med giftige plantedeler angis i listen under, etter Bjerke & Ramfjords "Nei-liste" for belantning

Arter med giftige plantedeler:

Trær:	Gullregn (<i>Laburnum spp</i>) (Hybridgullregn (<i>L. waterii</i> el. <i>L. x vossii</i>) går bra) (<i>Robinia pseudoacacia</i>)
Prydbusker:	Barlind (<i>Taxus baccata</i>) Beinved (<i>Euonymus spp</i>) Oleander (<i>Nerium oleander</i>) Rododendron-arter (<i>Rhododendron spp</i>) Rødhyll (<i>Sambucus racemosa</i>) Snøbær (<i>Symphoricarpos albus</i>) Tysbast (<i>Daphne mezereum</i>)
Stauder:	Liljekonvall (<i>Convallaria majalis</i>) Revebjelle (<i>Digitalis purpurea</i>) Ridderspore (<i>Delphinium spp</i>) Slyngsøtvier (<i>Solanum dulcamara</i>) Sverdlilje (<i>Iris pseudacorus</i>) Tiggersoleie (<i>Ranunculus sceleratus</i>) Trollbær (<i>Actaea spicata</i>) Tyrihjel (<i>Aconitum septentrionale</i>) Vortemelk (<i>Euphorbia-arter</i>)
Klatreplanter:	Klematis arter (<i>Clematis spp</i>)

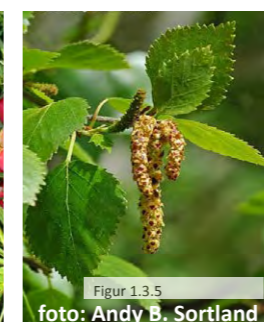
Allergifremkallende planter:

Trær:	Bjørk (<i>Betula pubescens</i>) Hassel (<i>Corylus avvelana</i>) Or (<i>Alnus spp</i>) Selje (<i>Salix caprea</i>)

Tabell 1.3.5 Arter med giftige plantedeler og allergifremkallende planter etter Bjerke & Ramfjord (2005 s.190-191)

Figur 1.3.4 Taxus baccata

Figur 1.3.5 Betula pubescens

i og ved miljøer for mindreårige (2005 s.191). For pollenallergikere er det racleplanter spesielt (se allergifremkallende planter), som byr på store utfordringer og bør unngås. Gode eksempler på allergi- og giftvennlige planter angis som et utvalg i listen under, etter Bjerke & Ramfjord (2005 s.178) (planter som tar hensyn til pollenallergi, duftfølsomhet, hudirritasjon, samt giftige plantedeler)

Gode eksempler på Allergi- og giftvennlige planter:

Trær:	Asal, Rogn (Sorbus) Einer (Juniperus) Furu (Pinus) Gran (Picea) Lerk (Larix) Lønn (Acer spp)
Prydbusker:	Buksbom (Buxus) Fagerbusk (Kolkwitzia) Flikrandtopp (Stephanandra) Gullbusk (Forsythia) Klokkebusk (Wigela) Kattebusk (Actinidia) Mure (Potentilla) Rognspirea (Sorbaria sorbifolia) Svartsurbær (Aronia melanocarpa)
Frukttrær:	Epletre (Malus) Kirsebærtre (Prunus avium) Plommetre (Prunus domestica) Pæretre (Pyrus)
Bær:	Bringebær (Rubus idaeus) Bjørnebær (Rubus fruticosus) Jordbær (Fragaria) Rips (Ribes rubrum) Solbær (Ribes nigrum)
Klatreplanter:	Eføy (Hedera helix) Humle (Humulus) Pipeholurt (Aristolochia durior) Rødkattebusk (Actinidia) Villvin (Parthenocissus)
Stauder:	Astilbe (Astilbe) Bergblomst (Bergenia) Bergfrue (Saxifraga) Brennende kjærlighet (Lychnis chalcidonica) Fiol (Viola) Fredløs (Lysimachia) Hageblåpute (Aubrieta) Lammeøre (Stachys) Løytanshjerte (Dicentra spectabilis) Marikåpe (Alchemilla mollis) Veronika (Veronica) Stokkrose (Malva, alcea) Salvie (Salvia)

Tabell 1.3.6 Allergi- og giftvennlige planter etter Bjerke & Ramfjord (2005 s.178)

AREALKRAV

Veiledende normen for leke- og oppholdsarealer i barnehager:

Inne: 4m² netto per barn over tre år og om lag en tredel mer per barn under tre år (Ca 5,3 m²)

Ute: Om lag seks ganger så stort som arealet inne (parkeringsplass, veier osv. regnes ikke med i arealet). Utearealene per barn over tre år bør derfor være 24 m² og om lag 33 m² per barn under tre år. (NOU 2012:1 s.283)

Utendørs oppholdareal

Størrelse lekeområdene har betydning for barns aktivitetsnivå ifølge norsk forskning (Thoren 2003 referert i NOU 2012:1 s.284). Som nevnt tidligere fremgår det av kunnskapsdepartementets veileder at utearealet i mange barnehager ikke er store nok jf. barnehage-lovens veiledende arealnorm (Liebe 2006). I en barnehage med 20 barn vil arealkravet inne være: 4m² x 20 = 80m² og arealkravet ute dermed: 80m² x 6= 480m² (eksempelet tar utgangspunkt i en gruppe med barn over tre år).

Atkomstområdet

Atkomst er en viktig del av barnehagens uteområde. Her gjengis anbefalinger og krav for de ulike punktene knyttet til atkomst, hentet fra kunnskapsdepartementets veileder (Liebe 2006 s. 9-11):

Punkter ved atkomst	Anbefalinger og krav
Parkering	Behøver god kapasitet, minst en plass for HC-parkering (min 3,8m x 5m). Plant og fast dekke, utforming som skaper orden og sikkerhet, minst mulig avstand fra parkeringsplass til bygget.
Kjørearealer	Dimensjoneres etter behov for nyttekjøring som brannbil, ambulanse, renovasjon, brøytebil og varetransport.
Gangarealer	Bør følge naturlige ganglinjer. Ledelinjer, f.eks. presise veikanter, bidrar til gode orienteringsmuligheter. «Stigningen på atkomstveien bør ikke være større enn 1: 20, unntaksvis noe brattere, men ikke brattere enn 1:12. Ved høydeforskjeller over 0,6 meter, må stigningen avbrytes av horisontale hvileplan.» (Veileder til teknisk forskrift til plan- og bygningsloven, Kap. X Brukbarhet gjengitt i Liebe 2006).
Port og gjerde	Utforming som innbyr til klatring og balansering bør unngås.
Inngangsparti	Bør være godt synlig, i kontrast til fasaden og omgivelsen ellers, helst overbygget og trinnfri atkomst til bygningen. Finnes trapper, skal det være et trinnfritt alternativ. Trapper må ha rekkverk. Eventuelle ramper bør utformes som en naturlig del av bygget.
Belysning	God belysning i parkeringsområdet, atkomstarealer og inngangsparti bidrar til framkommelighet og sikkerhet.

Tabell 1.3.7 Anbefalinger og krav til atkomstområdet etter Liebe (2006 s.9-11)

OPPSUMMERENDE KRITERIER

Her oppsummeres kapittelet Barnehage gjennom syv ulike kriterier som jeg vil legge til grunn for utformingen av det fysiske utemiljøet i en barnehage ved et IPT-gårdsbruk. Uteområdene ved barnehagetilbudet skal:

- 1 tilfredsstillende *juridisk rammeverk* med krav til pedagogisk innhold og meningsfulle opplevelser, i tillegg til krav om et helsemessig tilfredsstillende tilbud, hvor ivaretagelse av funksjonshemmedes behov, behov for aktivitet og hvile, behov for måltid og andre sikkerhets- og hygieniske behov er viktige punkter.
- 2 stimulere *motorisk utvikling* og fysisk aktivitet.
- 3 tilby *læringslandskap* hvor fysiske strukturer og elementer gir utfordringer, er mangfoldige og gir muligheter for åpne og problemløsende oppgaver.
- 4 stimulere *naturkontakt* i naturmiljø, for å lære om og få opplevelser med planter og dyr, landskap, årstider og vær.
- 5 tilby *lekelandskap* med mangfoldig innhold, store og små landskapsrom, flerdimensjonale avgrensninger, sammensatte og mangfoldige strukturer og former.
- 6 inneholde variert *vegetasjon* med visuelle, sanselige og funksjonelle kvaliteter og vegetasjonen som er tilpasset vokseplassen og unngår helsemessige barrierer for barn.
- 7 ha et innbydende *atkomstområde* hvor inngangspartiet er fremtredende og godt utformet, hvor det finnes et hensiktsmessig antall parkeringsplasser, og hvor gang- og kjørearealer, porter og gjerder er forsvarlig utformet.

ALTERNATIV LÆRINGSARNEA

RAMMER FOR DEN PEDAGOGISKE VIRKSOMHETEN

En alternativ opplæringsarena tilbyr deler av opplæringen i grunnskolen til enkeltelever eller skoleklasser på et sted utenfor skolens områder. (Meld. St. nr 18 (2010-2011)). Alternative opplæringsarenaer kan eksempelvis være leirskoler, bedrifter eller IPT-gårdsbruk. Skoleåret 2010-11 mottok 1552 enkeltelever på landsbasis et slikt tilbud, utav 51 822 elever som hadde enkeltvedtak om spesialundervisning (ikke alle de 1552 elevene hadde vedtak om spesialundervisning). Elevene var utplassert ved ulike alternative opplæringsarenaer én eller flere dager i uken, ofte på bakgrunn av manglende praktisk tilnærming til læring i ordinær skole. Kartlegging viser at de fleste elevene som mottar et slikt tilbud går i 9. eller 10. trinn på ungdomsskolen (Meld. St. nr 18 (2010-2011 s. 38). Det helhetlige tilbudet ved en alternativ opplæringsarena må tilfredsstillende kravene som stilles i opplæringsloven og være forankret i læreplanverket for Kunnskapsløftet.

JURIDISKE RAMMER

Opplæringsloven

Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa (Opplæringslova 1998), regulerer organiseringen og innhold i skolens undervisning og fastsetter formål for opplæringen. Formålsparagrafen (§ 1-1) første ledd sier at opplæringen skal åpne døren til verden og fremtiden for elevene, og gi dem innsikt og forankring i historie og kultur. Videre står det at elevene skal «utvikle kunnskap, dugleik og holdningar for å kunne mestre liva sine og for å kunne delta i arbeid og fellesskap i samfunnet. Dei skal få utfalde skaparglede, engasjement og utforskartrong». Eleven skal også få utfordringer som gir lærelyst og fremmer danning, og de har rett på medvirkning i undervisningen. Tilpasset opplæring etter elevens evner og forutsetninger blir fremhevet, og påkreves i loven i egen paragraf (§ 1-3).

Innholdet i grunnskoleopplæringen skal omfatte religion, livssyn og etikk, norsk, matematikk, fremmedspråk, kroppsøving, kunnskap om hjemmet, samfunnet og naturen, og estetiske, praktisk og sosial opplæring (§2-3). Paragrafen sier også at «ein del av undervisningstida etter § 2-2 kan brukast til fag og aktivitetar som skolen og elevane vel, til leirskoleopplæring og til opplæring på andre skolar eller på ein arbeidsplass utanfor skolen.» Elever har rett på spesialundervisning om de ikke kan få tilfredsstillende utbytte av ordinært opplæringstilbud. Tiltak med annen opplæring skal ta hensyn til elevens utviklingsutsikter, og må kunne gi et forsvarlig læringsutbytte sammenlignet med ordinært tilbud. (§ 5-1) Det stilles krav til et godt fysisk og psykososialt miljø i skolen, og går ut på at sikkerhet, helse, trivsel og læring hos elevene skal ivaretas. Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler utdyper kravene til det fysiske miljøet (se side 50).

Læreplanverket for Kunnskapsløftet

Kunnskapsløftet er reformen i grunnskole og videregående opplæring. Etter Forskrift til opplæringslova (2006a) skal opplæringen være i tråd med Læreplanverket for Kunnskapsløftet Læreplanverket består av fem deler, Generell del av læreplanen, læreplaner innenfor hvert fag, Prinsipper for opplæringen, fag- og timefordeling og tilbudsstruktur. Den generelle delen utdyper opplæringsloven, og fastsetter verdigrunnlaget, menneskesyn og fostringsoppgaver, noe som belyses gjennom de syv mennesketypene som skolen skal fremme; «det meningssøkende mennesket», «det skapende mennesket», «det arbeidende mennesket», «det allmenndannende mennesket», «det samarbeidende mennesket», «det miljøbevisste mennesket» og «det integrerte mennesket». (Utdanningsdirektoratet 2011)

«Ni år på skule vert ganske lenge dersom ein berre skal sitte i klaserom. Når ein er ute ein dag i veka blir det litt lettare»

Sander Nikolai Taule og Lars Gilborne Myksvoll
(Ese 2014).

Læreplaner for hvert fag gir blant annet konkrete kompetansemål til de ulike trinnene. Kunnskapsløftet setter et stort fokus på de fem grunnleggende ferdighetene: «å kunne uttrykke seg muntlig», «å kunne lese», «å kunne regne», «å kunne skrive», og «å kunne bruke digitale verktøy». Ferdighetene regnes som grunnlag for all annen læring, og er derfor innarbeidet i læreplanene for hvert fag. (Utdannings- og forskningsdepartementet 2009).

Prinsipper for opplæringen omhandler skoleeiers ansvar for opplæringen i henhold til regelverket. Prinsippet om tilpasset opplæring er grunnleggende i den norske skolen, i tillegg til likeverdsprinsippet og inkluderingsprinsippet, slik det fremgår av Utdanningsdirektoratet (2006 s.4): «I opplæringen skal mangfoldet i elevenes bakgrunn, forutsetninger, interesser og talenter møtes med et mangfold av utfordringer. Uavhengig av kjønn, alder, sosial, geografisk, kulturell eller språklig bakgrunn skal alle elever ha like gode muligheter til å utvikle seg gjennom arbeidet med fagene i et inkluderende læringsmiljø». «Læringsplakaten» er en viktig del av dette dokumentet, og lister opp elleve grunnleggende forpliktelser for skolen. (Utdanningsdirektoratet 2006).

Retningslinjer for bruk av alternative opplæringsarenaer i grunnskolen

Skolens hensikt med å bruke alternative opplæringsarenaer er å realisere prinsippet om tilpasset opplæring, ifølge (Meld. St. nr 18 (2010-2011)). Tilpasset opplæring er en forutsetning for å oppfylle både likeverdsprinsippet og inkluderingsprinsippet, til sammen tre grunnleggende prinsipper for bruk av alternative opplæringsarenaer i grunnskolen (Utdanningsdirekto-

Figur 1.3.6

ratet 2010). Alternative opplæringsarenaer kan benyttes både av hele skoleklasser eller av enkeltelever som har rett på spesialundervisning. Det må fremgå i enkeltelevens vedtak om spesialundervisning at alternativ opplæringsarena skal benyttes. Herunder stilles ulike krav til det pedagogiske innholdet og organiseringen av den alternative arenaen. For eksempel at elevens tilhørighet til klassen på hjemskolen skal bevares, et krav som får stort fokus i utdanningsdirektoratets retningslinjer. Opplæringen ved en alternativ arena skal ikke oppleves som en fragmentert del, men være en del av helhetlig undervisningsopplegg i samarbeid med skolen. Vedtaket skal også fastsette hvilke fag undervisningsopplegget gjelder, eventuelt mål som settes i elevens individuelle opplæringsplan (IOP), antall dager per uke eleven skal være utplassert og hvorvidt oppholdstiden gjelder hele dager, eller deler av dager. Skolen har ansvar for opplæringen ved den alternative arenaen, blant annet å sikre at elevene alltid har tilsyn av enten assistenter, lærere eller andre voksne, samt kvalitetssikring av undervisningsopplegget for øvrig. Det stilles ikke krav til at den ansvarlige læreren alltid er tilstede.

GÅRDEN SOM PEDAGOGISK RESSURS

Gården som pedagogisk ressurs (GSPR) er en alternativ læringsarena hvor læringen i hovedsak foregår gjennom praktiske arbeidsoppgaver i landbruket med påfølgende refleksjon. (Berget & Braastad 2008). Gårdsbruk som tilbyr GSPR finnes i de fleste av landets fylker. Fylkesvis oversikt over hvilke gårdsbruk som tilbyr GSPR finnes på Matmerk sine hjemmesider (matmerk.no). Gården som pedagogisk ressurs er faglig forankret ved ulike utdanningsinstitusjoner i Norge, og er integrert i ulike kurs- og utdanningsløp ved blant annet Norges miljø- og biovitenskaplige universitet (NMBU), Høgskolen i Molde, Høgskolen i Nord-Trøndelag og Høgskolen i Bergen.

PRAKTISK LÆRING

Lærerstudenter ved NMBU har gjennom syv år spurt det samme spørsmålet til elever; «hvordan lærer du best?» 70-80% av svarene har pekt på at en praktisk tilnærming til teori i forkant av teoretisk gjennomgang er måten de lærer best på. Linda Jolly, forsker ved seksjon for Læring og Lærerutdanning ved NMBU, og medansvarlig for kursvirksomhet innen gård-skolesamarbeid, er redaktør for veiledningsheftet «Gården som pedagogisk ressurs» (2008). Hun betegner det pedagogiske innholdet elever skal tilegne seg etter kunnskapsløftet, som «livskunnskap». Hun hevder at klasserommets fire vegger gir begrensede rammer for å kunne omfavne «livet». Jolly viser til at alle de syv mennesketypene som er beskrevet i Kunnskapsløftets generelle del, i høy grad kan fremmes på en gård. For eksempel «Det skapende menneske». «Skapende evner vil si å oppnå nye løsninger på praktiske problemer ved uprøvde grep og framgangsmåter...» (Utdanningsdirektoratet 2011 s.5). Jolly viser til aktiviteter hvor elevene kan få bruke sin kreativitet til å prøve og feile, for eksempel ved å bygge egen grønnsakshage, og ved dette nærme seg opphavet til matkultur og gamle tradisjoner. I

denne sammenheng kan teori læres gjennom praktisk utprøving. De fem grunnleggende ferdighetene som skal innlemmes i alle fag på skolen, kan også i høy grad integreres på gården, for eksempel det å kunne uttrykke seg skriftlig: «Når elevene har gjort konkrete erfaringer og vært med på hendelser på gården som engasjerer dem følelsesmessig, kan skriving av loggbøker og stiler bli en lystbetont bearbeidelse» (Jolly 2008 s.84).

EN MENINGSFULL TILVÆRELSE

Ungdommer i «den verste pubertetsalderen» (14-15 år) beskrives av Linda Jolly som svært kritiske til seg selv, og sitter inne med spørsmål som: «Har noen bruk for meg?» (Jolly 2008 s.76). Erling Krogh, sosialantropolog og medforfatter i Jolly (2008) mener ungdommer som i tillegg lider av psykiske lidelser, herunder adferdsproblemer, kan få hjelp til å plassere seg i tilværelsen gjennom å delta i gårdsarbeid. På en gård er det bruk for ungdommene, plass for dem og det settes spor etter dem. I et eksempel med ungdom som har ADHD-diagnose forklarer han at «den springende energien som må tøyles i klasserommet, kan rettes og konsentreres i møtet med arbeidsoppgavene på gården» (s.28). Ifølge Jolly blir det vanskelig å skille spesialelever fra andre elever når energien rettes mot noe som er meningsfylt og positivt. Hun har erfaring med å ha hele skoleklasser på gården, og når de såkalte «skolesvake» elevene får vist frem sine evner og ferdigheter overfor medelever, opplever de en ny relasjon ved å bli sett og respektert (Jolly 2008 s.82). Dette er læreplanens inkluderingsprinsipp i praksis.

ORGANISERING

To av gårdsbrukene jeg har besøkt tilbyr alternativ læringsarena for ungdommer med atferdsproblemer og samhandlingsvansker, og tar imot grupper på henholdsvis fire og

seks elever (se vedlegg: referansegård 2 og 3). Elevene tilhører alle en ordinær skole som har tette bånd til gården i et skole-gård-samarbeid. Rapportskriving til skolen fra opplevelser på gården er en integrert del av læringsarenaen.

GÅRDSAKTIVITETER

Begge gårdbrukerne jeg har vært i kontakt med vektlegger «skikkelig arbeid» som det viktigste grunnlaget for mestringsaktiviteter på gården. I tillegg finnes tid for lek og utfoldelse, gjerne som belønning for utført arbeid. Tyngre gårdsarbeid som hugging av ved, henting av halm, å kjøre inn avlinger i kappløp med været, betegner Jolly som «de fineste fellesskapsopplevelser». (2008 s. 82). I tabell 1.3.8 presenteres et utvalg aktiviteter hentet fra referansegårdene, noe jeg vil bruke som en verktøykasse når jeg skal fastsette eget program for uteområder senere i oppgaven. Mye av erfaringsgrunnlaget som kan utvinnes ved en

Figur 1.3.7

gård, kan på mange måter oppnås i en håndverkerbedrift, men Linda Jolly understreker det unike ved gården hvor arbeidet er en selvfølghet. Ungdommene får mulighet til å oppleve en oppgave som innlysende og nødvendig.

Aktivitet	Beskrivelse
Dyrestell	Dyrene har arbeidsoppgaver knyttet til seg som er en selvfølghet. Dyra må fores og det må ryddes møkk.
Vedlikehold/repasasjon	Ved reparasjon av f.eks. et gjerde må elevene ta i bruk tommestokk og får bruk for matematikk i beregningene.
Byggrelaterte prosjekter	Å innrede eller utbedre en bygning gir elevene mulighet til å påvirke miljøet sitt.
Arbeid på jordet	Mulighet for å koble arbeidet til naturfag
Matlaging	Erfaringer med faget mat og helse
Være instruktør for besøkende	Eleven kan innenfor et ferdighetsområde, for eksempel klatring, utvikle kompetanse og bruke dette i prosjekter som å lage en spennende dag for grupper med barnehagebarn eller skoleklasser.
Måltid	Måltidet er viktig for sosialt fellesskap og gir en lun ramme for «samtalen». Å tenne opp bål er en avgjørende trivselsfaktor.
Lek	En gårdseiendom med varierende terreng gir mulighet for å tilrettelegge aktivitetsløyper som terrengsykkelløype, fresbeebane, klatreløype med linebaner, forflytningsløype, fotballgolf eller luftgeværløype.
Utferder	Om eiendommen har tilgang til vann eller fjord, er en fin aktivitet å dra på fisketur eller kajakkpadling

Tabell 1.3.8 Utvalgte aktiviteter fra referansegårdene i tilknytning til læring og mestringsopplevelser.

DET FYSISKE MILJØET

Opplæringslovens § 9a-1 gir alle elever rett til et fysisk og psykososialt miljø som fremmer helse, trivsel og læring. Det finnes lite litteratur på mer detaljerte krav og anbefalinger for fysisk utforming av uteområder ved alternative læringsarenaer. Derfor har jeg hentet råd og anbefalinger fra gårdbrukerne ved de alternative læringsarenaene jeg har besøkt (se vedlegg; referansegård 2 og 3), i tillegg til erfaringsbasert kunnskap gjengitt i Jolly (2008).

STRUKTURER OG ROM

Terje Børsheim, spesialpedagog og leder av Posidriv (referansegård 3) er svært opptatt av de fysiske strukturene i omgivelsene. Han vektlegger selve stedet og landskapet med sine karakteristiske strukturer (uten installasjoner), som den viktigste ressursen for det pedagogiske opplegget de driver. Han nevner både kupert terreng, flate partier, åpne/lukkede rom, mosekledd skogsbunn, rotveltede trær og frittstående trær - elementer og strukturer som til sammen utgjør en unik arena for aktivitet og utfoldelse. Ifølge Terje må uteområdene i et pedagogisk tilbud gis en *robust utforming*. Med dette mener han en utforming som tillater elevene å «gjøre det de vil», med andre ord omgivelser som ikke

hindrer kreativ utfoldelse, i tillegg til en utforming som tåler ytre påvirkning og forandring. Gunder Skiaker, den andre gårdbrukeren jeg har vært i kontakt med (referansegård 2), tar frem betydningen av rom og det symbolske innholdet ved et sted i pedagogisk sammenheng. Et rom eller et avgrenset område, kan kobles med et historisk element, som igjen kan påvirke aktiviteten og innholdet som formidles på dette stedet. Et sted hvor det før har vært potetåker kan man for eksempel utnyttes til å lage potetlomper. Gunder tilføyer at avgrensede rom også kan utnyttes til å stedfeste ulike spilleregler, for eksempel at det ikke er lov å bruke telefonen i et gitt «rom». Terje Børsheim slår fast at god tilgjengelighet til de spesielle stedene er en viktig faktor.

FASILITETER INNE OG UTE

I forbindelse med utforming av fysisk miljø, har Jolly sammenstilt anbefalinger og beskrivelser for elevlokalet og andre fasiliteter i en eksempelsamling. De fire gårdbrukerne som er representert har alle lang erfaring innen GSPR. Utvalgte punkter fra eksempelsamlingen oppsummeres her i tabell 1.3.9. Dette er punkter jeg vil ta hensyn til når jeg skal utforme uteområder for ungdommer som behøver en alternativ opplæringsarena.

Fasilitet	Egenskaper
Elevlokalet	Størrelsen på elevlokalene varierer fra 45m ² til 140 m ² og inneholder i hovedsak kjøkkenkrok, vaskerom, do og vindfang med garderobe og håndvask.
Andre samlingsplasser eller arbeidsområder under tak	Fjøs, plass på låven for snekring, gapahuk, lavvo og drivhus.
Arealer ute som er tilrettelagt for samlinger eller lunsjpauser	Består av elementer som bord og benker, terrasse, grillplass, gapahuk, sittegrupper ute i skogen, knauser og berg som er gode å sitte på.
Grovvask ute	Flatt underlag og kran. Spyling av skittent yttertøy, foregå skylling av grønnsaker eller sløyting av fisk.
Råd for utforming av fysiske omgivelser	Skikkelig sanitæranlegg, innredning for fleksibel bruk, gode muligheter for matlaging både inne og ute, enkel og robust utforming og helst ha en estetisk og pedagogisk verdi.

Tabell 1.3.9 Kortfattet anbefalinger og beskrivelse av fasiliteter i det fysiske miljøet, oppsummert etter Linda Jollys eksempelsamling (2008 s. 123-131)

OPPSUMMERENDE KRITERIER

Her oppsummeres kapittelet Alternativ opplæringsarena gjennom fem ulike kriterier som jeg vil legge til grunn for utformingen av det fysiske utemiljøet til den alternative opplæringsarenaen ved IPT-gårdsbruket. Uteområdene skal:

- 1 tilfredsstillende *opplæringslovens* krav om et godt fysisk miljø, hvor helse, sikkerhet, trivsel og læring er viktige momenter, og tilrettelegge for å fremme kunnskapsløftets syv mennesketyper: «det meningsøkende mennesket», «det skapende mennesket», «det arbeidende mennesket», «det allmenndannende mennesket», «det samarbeidende mennesket», «det miljøbevisste mennesket» og «det integrerte mennesket»
- 2 tilrettelegges for sammensatte, mindre grupper av elever med *enkeltforetak om spesialundervisning*.
- 3 fremme *praktisk læring og meningsfulle aktiviteter* som gir sammenheng og mestringsopplevelser.
- 4 tilby varierte *gårdsaktiviteter*, hvor «skikkelig arbeid» er det viktigste grunnlaget for mestring og læring, samt tilby andre aktiviteter som matlaging og måltid, lek og kreativ utfoldelse.
- 5 stimulere aktiviteter som tar i bruk landskapets særegne karaktertrekk på stedet som *strukturer, elementer og rom*.
- 6 gis en enkel og *robust utforming* som tåler ytre påvirkning og forandring, og muliggjør *kreativ utfoldelse*.
- 7 inneholde *samlingsplasser* med muligheter for å sitte, *arbeidsområder* under tak og *frileksarealer*.

DEL 1 INNLEDNING & BAKGRUNN

1.4
KOMMUNE OG
LOKALSAMFUNN

FORLAND GÅRD

Figur 1.4.1 Utsikt mot havet i sør fra fjelltoppen "Veten"

SUND KOMMUNE

SUND I DEN STORE SAMMENHENGEN

REGION I VEKST

Region Vest i Hordaland er den regionen i fylket som har størst vekst i befolkningen (Sund kommune 2014). Region Vest består av kommunene Fjell, Sund, Øygarden og Askøy og har til sammen 63 770 innbyggere i 2015 (*Folketalet i kommunane...* 2015). Fjell og Sund kommune utgjør til sammen øyen Sotra. I regional og nasjonal sammenheng er det store planer som er vedtatt for Sotra. Statens vegvesen utvikler nå Sotrasambandet (se illustrasjon på høyre side), en forlenget og forbedret fastlandsforbindelse mellom Sotra og Bergen som skal gi grunnlag for fremtidig vekst og utvikling i regionen (*Sotrasambandet...*). Sambandet er en et av Norges ti største planlagte samferdselsprosjekter, ifølge Teknisk Ukeblad (Garathun 2014), og inneholder blant annet en ny 4-felts bro med motorveg

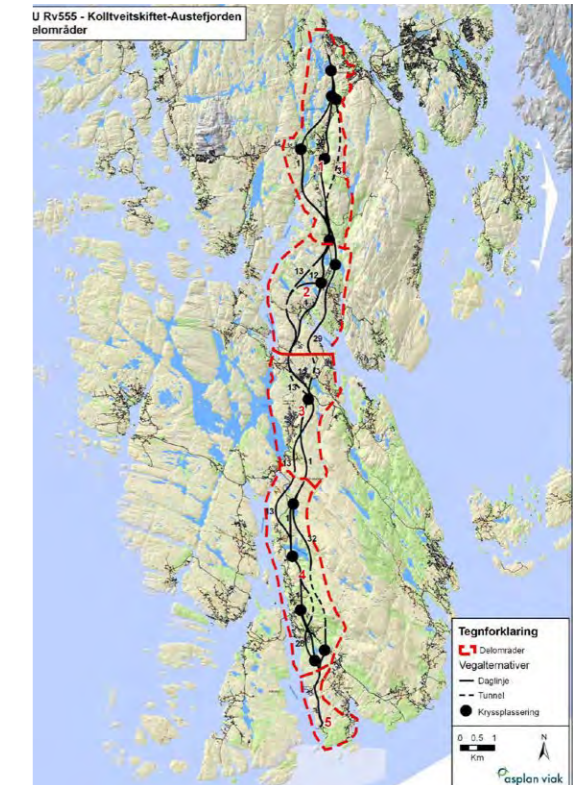
mellom Bergen vest og Sotra. I tillegg til utvikling av samferdsel, foregår det for tiden en omfattende urbanisering av regionsenteret og knutepunktet Straume, som fått navnet Sotra Kystby

KOMMUNE I VEKST

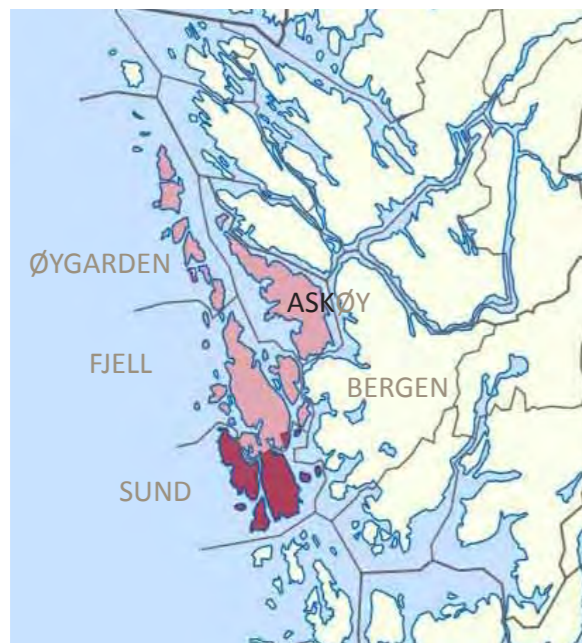
Sund kommune er den sørligste kommunen på Sotra, og er et tidligere øy- og kystsamfunn der sjøen med landbruket på siden har utgjort det viktigste næringsgrunnlaget. Sund er fra gammelt av et grendesamfunn som ikke var forbundet med en god, felles infrastruktur. Ettersom bruer og veger har blitt bygd, skoler etablert og annen næring har vokst frem, har de 50 matrikelgårdene blitt knyttet sammen og fått en felles identitet. (Skogseth & Fyllingsnes 2013) Sund hadde per 1. januar 2015 et folketall på 6752 innbyggere og er en liten kommune

sammenlignet med nabokommunen Fjell som har 24 427 innbyggere (*Folketalet i kommunane...*2015). Det er god vekst i kommunen med vekstprosent på 1,8 fra 2014 til 2015, som ligger godt over landsgjennomsnittet på 1,1 (ssb. no). Hvis planene om Sotrasambandet vil nå helt sør, er det gode prognoser for stor vekst i fremtiden. Ifølge Bustadsosial plan 2014-2017 (Sund kommune 2014) er bosetningsmønsteret sterkest i bygdene, og har konsentrert seg i den nordlige og den sørlige delen av kommunen de siste årene. Rådgiver i kommunen, Anne Grete Hareide, kan fortelle i samtale at politikerne vil fortsette med å styrke bygdene selv om det skal arbeides for å fortette i senterområdene. Når barnehageplanen (Sund kommune 2013) sier at neste barnehage som bygges skal være privat, ligger det godt til rette for en plassering av dette i den sørlige delen av kommunen ifølge Hareide.

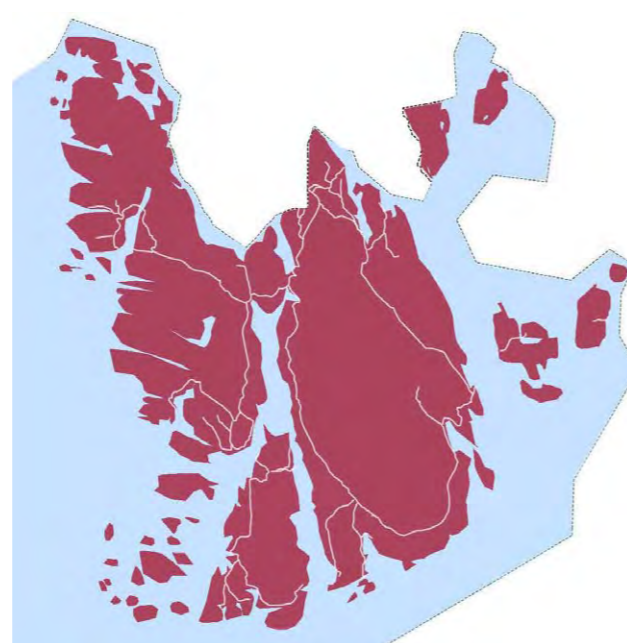
SOTRASAMBANDET (DEL SØR)

REGION VEST:

SUND KOMMUNE

SUND KOMMUNE SETT FRA SØR

FOLKEHELSEARBEID I SUND

STERK POLITISK VILJE

FOLKEHELSEPROFILIEN I SUND KOMMUNE

Folkehelseprofilen til kommunene rapporteres årlig fra Folkehelseinstituttet. Profilen for Sund fra 2014 viser at kommunen har en utfordring knyttet til trivsel i skolen. Kommunen ligger dårligere an enn landet som helhet, både innen andelen 10.-klassinger som trives i skolen, og andelen 5.-klassinger som er på laveste mest-ringsnivå i lesing. I tillegg er frafallet i videregående skole høyere enn i landet som helhet, og det er generelt et lavt utdanningsnivå i kommunen. (Folkehelseinstituttet 2014) Planprogrammet for rullering av kommuneplanens samfunnsdel nevner disse utfordringene, i tillegg til å trekke frem det økende problemet med psykiske vansker hos jenter generelt i hele landet. Dette tyder på et ønsket fokus fra kommunen på disse områdene. (Sund kommune 2015)

Figur 1.4.3

KULTURPLANEN - FOLKEHELSE FORANKRET I EN KOMMUNAL PLAN

Folkehelse er et prioritert område for Sund kommune, som også har en egen folkehelsekoordinator. Alle plantema i kommunen blir prøvd opp mot folkehelse. Dette gjelder også i arbeidet med rullering av samfunnsdelen til kommuneplanen (pågår i skrivende stund). Kulturplanen for Sund kommune 2012-2022 (Klemetsune 2012) er et eksempel på en kommunal plan som har integrert folkehelse. Kulturpolitikk handler ikke bare om "finkultur" Ifølge Mæland (2010) men også en stimulering av det sosiale fellesskapet og den enkelte til opplevelse, utfoldelse og aktivitet. Derfor er kulturpolitikken en viktig del av folkehelsearbeidet. Folkehelse er et av hovedtemaene i Sund kommune sin kulturplan, men også integrert i hvert av undertemaene. Her presenteres en oversikt over noen utvalgte tema med mål og tiltak hentet fra kulturplanen, og som er relevant for denne oppgaven:

Folkehelse

Under kapittelet *Folkehelse* i kulturplanen har kommunen tre mål: legge til rette for gode kulturopplevelser, legge til rette for fysisk aktivitet, og stimulere til god matkultur. Et av tiltakene er å gjøre de gode kulturopplevelsene tilgjengelig for alle. Innenfor fysisk aktivitet vil kommunen gjøre idrettsarealene, turstiene og sjøområdene kjent for innbyggerne, arrangere månedlige vandringer, eller gi opplæring i geocaching* med tilhørende utlån av GPS-utstyr. Å stimulere til matkultur vil kommunen realisere gjennom aktuelle prosjekter for barn, ungdom og eldre. Kommunen vil at innbyggerne skal bli kjent med tradisjonell og nyskapende matkultur, samt motivere for kortreist og lokalprodusert mat. Prosjektene skal være praktisk utøvelse av kunnskap om matkultur i inspirerende miljø.

Barn og unge

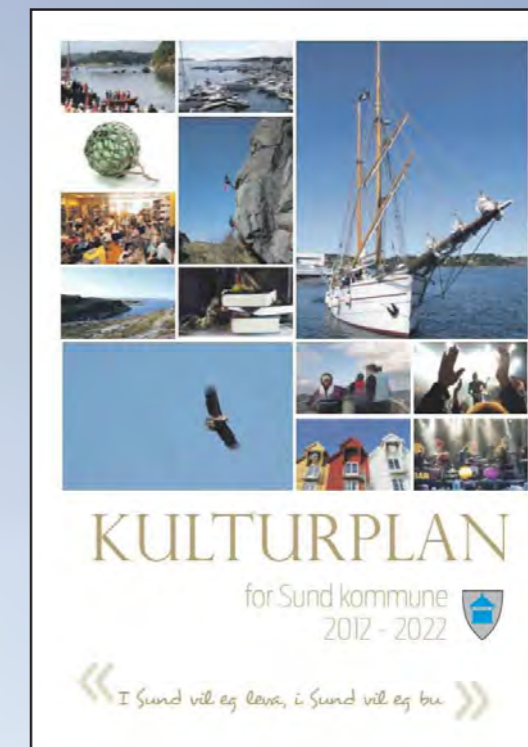
Innfor temaet *Barn og unge* som angår kultur, er et sentralt mål å legge til rette for en aktiv fritid for barn og unge, med et variert og bredt kulturtilbud. Kommunen vil også skape flere møteplasser for barn og unge. Får å nå disse målene vil blant annet kommunen samarbeide med frivilligsentralen, lag og organisasjoner om å utvikle fritidsaktiviteter, i tillegg til å utvikle møteplasser i grendene. Møteplassene skal i størst mulig grad være universelt utformet.

Idrett og friluftsliv

Innenfor Idrett og friluftsliv er ett av målene å ta vare på og videreutvikle de naturgitte forutsetningene for fysisk aktivitet for alle aldersgrupper. Kommunen vil også at flere områder for fysisk aktivitet skal tilrettelegges for universell utforming.

Levende kystkultur

Kystkulturen er en del av identiteten til sundværingene. Et mål er gjøre lokale natur – og kulturverdier kjent og øke kunnskapen om kystkultur, estetikk og naturlandskap. Får å få til dette vil kommunen legge til rette for at kulturminnene tas vare på, men også tas i bruk. Kommunen vil også løfte frem kulturarven gjennom nyskapning og innovasjon

Figur 1.4.4

*«Geocaching er et utendørs skattejakt-lignende spill hvor man bruker enheter med GPS. Turgåeren navigerer til et spesifikt sett med GPS-kooordinater og prøver så å finne geocachen - beholderen - som er gjemt på den posisjonen. Det du trenger er en GPS-enhet eller en mobiltelefon med GPS» forteller Fredrik Mortensen i Sund turlag. (Syltøy 2015)

Figur 1.4.5

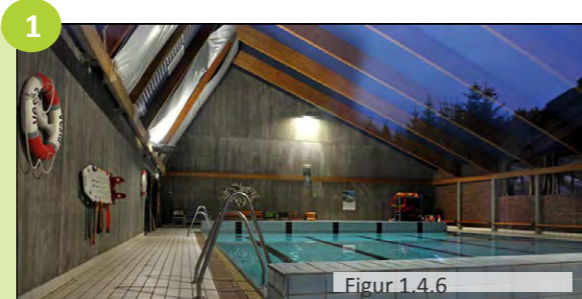
LOKALSAMFUNNET FORLAND

HVA SKJER I NÆRMILJØET?

Forland er en av de største grendene i Sund, og i 2015 er det 581 innbyggere i grunnkretsen (*Grunnkretsane i kommunane...* 2015). Bygden ligger på sørvestspissen av Sotra, nær riksveg 555, barne- og ungdomsskole, barnehage, butikk og hotell. Området har en ekstra kommunikasjonsåre til Bergen kommune via en fergekai i

Klokkarvik noen km øst for bygden. Forland er et utviklingsområde hvor det foregår mange spennende nærmiljøprosjekter. På de neste sidene presenteres en lokalsamfunnprofil av Forland som trekker frem viktige ressurser i nærmiljøet innenfor kategoriene *Kultur, Fysiske strukturer, Næringsstrukturer og Sosiale strukturer.*

KULTUR

KULTUR

- 1 Svømmehall, Idrettshall
- 2 Turterrenget og ulike prosjekter
- 3 Forlandsvågen, naust og triatlon
- 4 Hellehaugen Hestegård

FYSISKE STRUKTURER

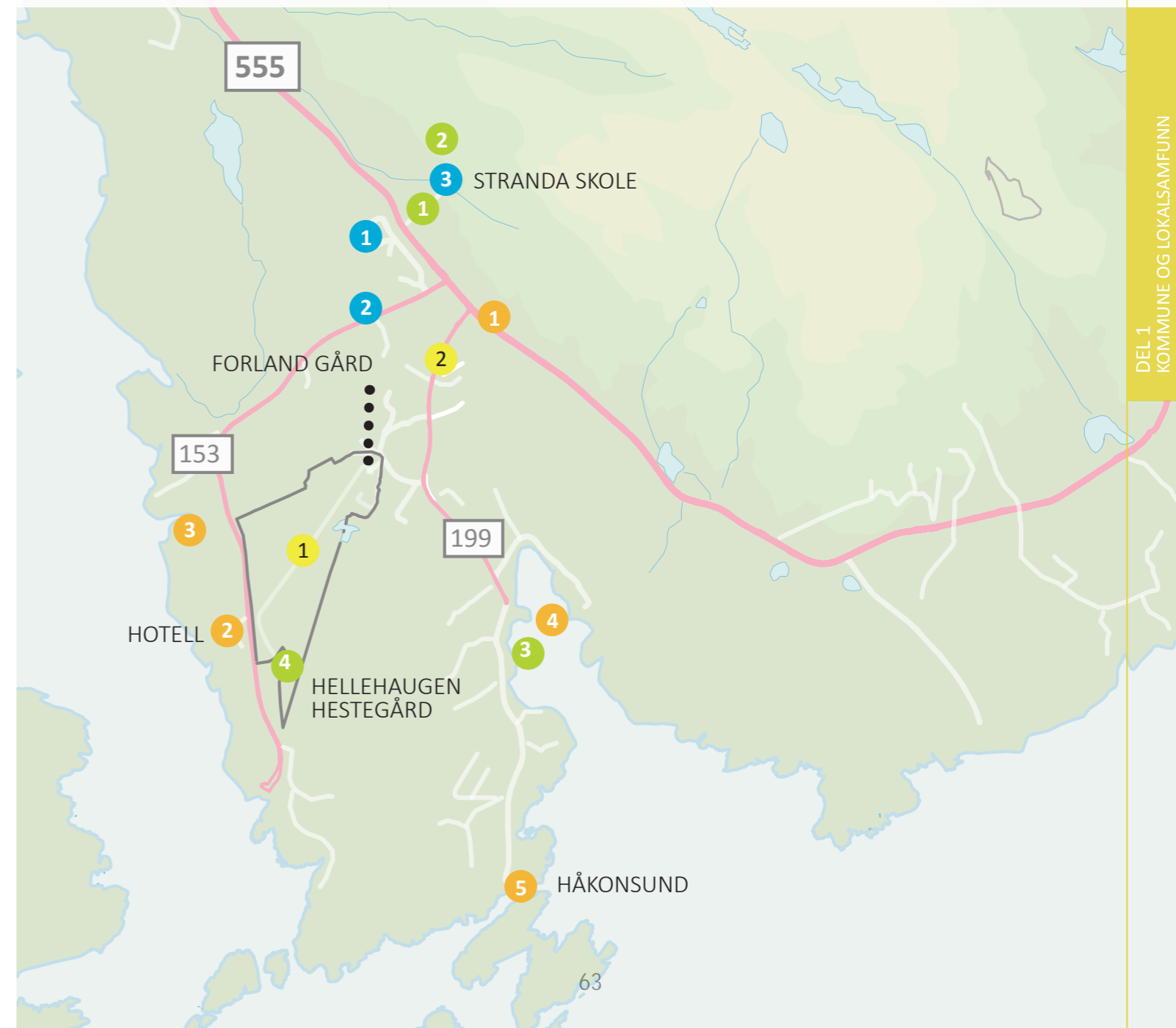
- 1 Ny forbindelse fra Forland til hotellet
- 2 Nytt fortau

NÆRINGSSTRUKTURER

- 1 Ny matvarebutikk på Forland
- 2 Konferansehotell
- 3 Falc nutec, senter for brannøvelser o.a.
- 4 Loyaltreiser AS i forlandsvågen
- 5 Den gamle handelsstaden Håkonsund

SOSIALE STRUKTURER OG RESSURSER

- 1 Boligbygging
- 2 Teknologibarnehagen
- 3 Ny utvidet barneskole og ungdomsskole

Nordsjøløypa, som tilbyr vandring i kulturlandskap beveger seg på tvers i denne søndre delen av kommunen. Den gamle «Kyrkjevegen» har startpunkt ved Stranda skule og er et leid i utmarken hvor kystfolket i gamle dager vandret for å komme seg til kirken. (Hordaland fylkeskommune et al. 2007)

Forlandsvågen byr på levende kyskultur og som nevnt tidligere er en del av sundværingens idenitet. Naustemiljøet i Forlandsvågen er formet naturlig etter vågen, med blanding av både ny og gammel bebyggelse.

Figur 1.4.10

Forland Triatlon er et arrangement i med utgangspunkt i fjæra i Forlandsvågen som engasjerer hele bygden. Triatlonet har 800 m svømming, 20 km sykling og 8 km løping. Det er påfølgende naustefest på kvelden. (Triatlon Forlandsvågen 2015)

Figur 1.4.11

Hellehaugen Hestegård er et lokallag som driver et hestemiljø på Forland og som startet opp i 2013. Foreningen benytter fasiliteter som stall med samlingslokale og toalett, ridebane for hopp, og lekeplass.

Figur 1.4.12

NÆRINGSSTRUKTURER

Ny matvarebutikk på Forland. I løpet av utgangen av 2015 skal den nye Spar-butikken stå ferdig på Forland. Det gamle butikk-bygget rives til fordel for flere parkeringsplasser. Butikksjef Kjetil Kleppsvik vil i tillegg ha en egen kaffekrok på butikken og vil legge til rette for at stedet kan bli en møteplass hvor folk kan slå seg ned for en prat. (Styve 2015)

Figur 1.4.13

Panorama Konferansehotell åpnet 2011 og er utviklet videre fra tidligere Norlandia Marsteinen Hotell. Tross en perifer beliggenhet har hotellet fått stor etterspørsel. I løpet av våren 2015 utvider hotellet ytterligere (Økland 2014). Hotellet er en sterk næringsaktør i lokalsamfunnet, og er den største reiselivsaktøren i Sund kommune ifølge Vest Næringsråd (Økland 2015). Hotellet har ytret at de vil fronte kvaliteter i nærområdet slik som turområder og kortreist matproduksjon gjennom sin markedsføring ifølge Laila Klemetsune.

Figur 1.4.14

Falck Nutec avdeling Sotra er et senter for sikkerhets- og beredskapstrening som er blant annet knyttet til olje- og maritim industri og har fokus på brann trening. Senteret samarbeider med hotellet i forbindelse med overnatting for kursdeltakerne sine. (Falck Nutec Sotra... 2014)

Figur 1.4.15

Loyalreiser AS i forlandsvågen. Galeasen «Loyal» er en seilskute som hører til i miljøet i Forlandsvågen. Skuta, som har en lang historie med sjøfart over hele verden, ble restaurert, sjø satt igjen og har siden 1998 tjent på kommersielt nivå som tradisjonsformidler for sjøfart. Organiserte seilas, dagsturer, firmaturer, familie- og venneturer er noen av arrangementsnivåene virksomheten retter seg mot. (Galeasen Loyal...)

Figur 1.4.16

Kleppsvik og sønn AS Brødrene Kleppsvik er tredje generasjon kjøpmenn i Håkonsund, hvor de leverer byggevarer på kaien. Brødrene driver i tillegg Sparbutikken ved fylkesvei 199. (Kleppsvik og Sønn... 2015) Håkonsund er fra gammelt av er en gjestgiver- og handelsstad, i tillegg til at kommunesenteret lå her i sin tid (Sør på Sotra... 2014).

Figur 1.4.17

FYSISKE STRUKTURER

Ny forbindelse fra Forland til hotellet Eierne av eiendommen Forland Gård har startet utbyggingen av en ny ferdselsåre gjennom eiendommen, som muliggjør en forbindelse mellom grenden og fylkesvei 153 (hovedferdselsåren til hotellet), samt forbindelse til hestemiljøet på Hellehaugen Hestegård. Eierne har planer om samarbeid med hotellet vedrørende utveksling av tjenester som kortreist mat, teambuliding m.m. I tillegg legges det opp til nære bånd mellom hestemiljøet her nede og gården.

Figur 1.4.18

Nytt fortau langs fylkesvei 199 er under utbygging, og vil gjøre skoleveien langt bedre for mange barn i grenden (Kalgraff 2015).

Figur 1.4.19

SOSIALE STRUKTURER OG RESSURSER

Boligbygging De siste årene har det vært stor vekst i boligbygging på Forland, jf. den sterke boligutviklingen i bygdene i kommunen.

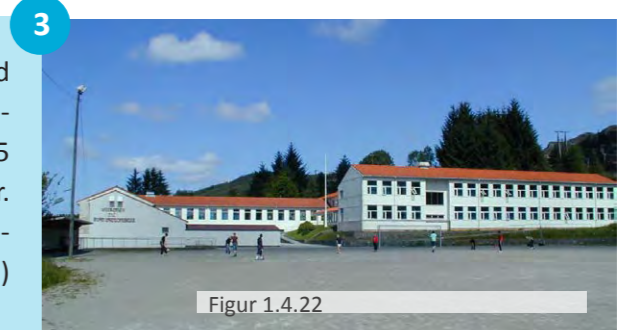
Figur 1.4.20

Teknologibarnehagen: Stranda Barnehage er en Reggio Emilia-innspirert barnehage, der de arbeider med så mange «språk» som mulig. I Stranda Barnehage er teknologi, naturen, atelieret med ansatt kunstpedagog, viktige elementer i det pedagogiske arbeidet. (Stranda Barnehage...)

Figur 1.4.21

Ungdomsskole. I dag er det 225 elever ved Sund Ungdomsskule på Stranda. Ungdomsskolen skal rehabiliteres og bygges ut for 35 millioner kroner, og gi plass til 360 elever. Den foreløpige tidsplanen for ferdigstillelse er høsten 2016. (Sund kommune 2012)

Figur 1.4.22

Barneskole. Stranda Skule har utvidet og rustet opp den gamle skolen med nye tilbygg og uteområder. Dette var som en følge av omlegging av skolestrukturen i Sund kommune, der to mindre skoler skulle få plass på Stranda Skule. Skolen sto klar høsten 2013 og rommer nå 330 elever. (Fakta om Stranda... 2014)

Figur 1.4.23

Prosjektet «Helsefremmende nærmiljøkvaliteter» for SFO. Stranda skule fikk være med på prosjektet «Helsefremmende nærmiljøkvaliteter» i regi av helsedirektoratet, hvor målet var å fremme «Gode, trygge og aktive uteområder i SFO». Tarzanløypen som ble åpnet i juni 2015 var Stranda Skule ved SFO sitt svar på prosjektet (Tarzanløypa er opna... 2015).

Figur 1.4.24

Lokale lag og foreninger. På Forland er det høy deltakelse i lokale lag og foreninger. Noen av disse er: Stranda kampsportklubb, Tekslo sportsdykkarklubb, Marsteinen idrettslag, Sund turlag, Stranda ungdomslag, Forland søndagsskule, Forland bedehusforening, Stranda husmorlag, Forland kvinne- og familielag og Forland grendalag. (Klemetsune 2012) Grendelaget i Forland har vist seg å være svært aktive for bygden, og har blant

annet søkt om Liv og Lyst midler til bade-strenger og felles aktivitets- og sportsarena, ifølge leder for kulturavdelingen Laila Klemetsune i samtale. De har gjennomført aktiviteter for hele grenden som Thriatlon, Jonsokkfest, Halloweenfest, volleyballtreninger, natursti, julegrantenning og fiskekonkurranse ifølge årsmeldingen til Forland Grendalag (Kalgraff 2015). Grendelaget har en egen facebookside hvor grenden kan kommunisere.

LOKALT HELSEFREMMEDE ARBEID

Her vil jeg vise hvordan kommunen i samarbeid med ulike drivkrefter i nærmiljøet rundt mitt oppgaveområde har engasjert seg i lokale folkehelseprosjekter. Disse prosjektene peker på at Forland er et av kjerneområdene for folkehelsearbeid i kommunen.

tilrettelegge et tverrsektorielt kunnskaps- og kompetanseopplegg i regi av høgskolene» (s.15). Tre skoler i Sund av totalt åtte i Hordaland ble invitert og fikk midler til å stimulere og utvikle gode folkehelsekvaliteter i sitt nærmiljø, basert på lokale rammer og behov. Stranda Skule var en av de inviterte. Deltakerne var SFO-ansatte, ledere og en folkehelsekoordinator. Gjennom fire felles samlinger, undervisning og veiledning fikk deltakerne utvidet sitt kompetansenivå for eget nærmiljø som en folkehelsearena. De tre prosjektene i kommunen hadde fokus på fysisk aktivitet og/eller sunt kosthold i SFO-tiden. (Porten & Haugstad 2015)

Tarzanløypen på Stranda Skule

Stranda Skule valgte å satse på et tiltak som kunne øke elevenes fysiske aktivitet både i skoletiden/SFO-tiden, og etter skoletid. Prosjektet skulle resultere i en løype som inneholdt ulike apparater. Løypen skulle gi mulighet for å utvikle grunnleggende motorikk hos barna, i tillegg til å inkludere aktiviteter som kunne nå flere barn, spesielt jenter og de barna som ikke er glad i ballspill. Prosjektet ble i hovedsak gjennomført på dugnad av foreldre, men SFO-elevne var også med å velge ut lekeapparatene, grave og bore jord og stein. Samarbeidet med foreldrene førte til et engasjement for nærmiljøet. Skolen knyttet også nærmere bånd til det lokale turlaget gjennom prosjektet, og til kulturløypeprosjektet «ord i spreke spor» like bak skolen. Dette prosjektet er ikke en del av kompetanseprogrammet, men kan sees i sammenheng med skolens prosjekt. De ansatte ved skolen tror disse to prosjektene til sammen vil utgjøre et helhetlig aktivitetsområde i fremtiden. (Førde 2014)

HELSEFREMMEDE NÆRMILJØKVALITETER FOR SFO

I 2014 fikk Sund kommune være med på Høgskulen i Bergen/Hordaland fylkeskommune sitt prosjekt «Helsefremmende nærmiljøkvaliteter for SFO» - et pilotprosjekt rettet mot kommunal skolefritidsordning (SFO) som en viktig arena i nærmiljøet. Bakgrunnen for prosjektet er Helsedirektoratets kompetanseprogram «Folkehelse og nærmiljøkvaliteter» (Kiland et al. 2015). Utprøvningsprogrammet fra Helsedirektoratet var å: «identifisere nærmiljøaktiviteter som er helsefremmende og samtidig

Figur 1.4.25

Kulturløypen «Ord i spreke spor»

Prosjektet «Ord i spreke spor» er en kulturløype og et folkehelseprosjekt i samarbeid med skolen, barnehagen, folkebiblioteket og Sund Turlag. Kulturløypen starter bak barneskolen med utgangspunkt i en gigantisk gitar konstruert i tre - et minnesmerke for visesangeren og kysttrubaduren Johannes Kleppevik. Store deler av

turløypen vil handle om Kleppeviks diktning og formidling av kystkultur, og vil inneholde kunst, oppgaver og geocaching. Målet for kulturløypen er å koble fysisk aktivitet til natur-, kultur-, og litteraturopplevelser. Prosjektet bygges på dugnad av frivillige i lokalsamfunnet, med midler fra Nasjonalbiblioteket, Hordaland fylkeskommune og andre sponsorer. (Fosse 2014)

Figur 1.4.26

Figur 1.4.27 Arbeidet med kulturløypen "Ord i spreke spor"

Figur1.4.28. Prototype av gitaren som er utgangspunktet for kulturløypei som åpner juni 2015.

OPPSUMMERING

KOMMUNE OG LOKALSAMFUNN

Ifølge folkehelseprofilen for Sund ligger kommunen dårligere an enn landet som helhet, både når det gjelder trivsel i skolen, frafall i videregående skole og mestringsivå. Dette kapitlet viser at kommunen arbeider aktivt med helsefremmende arbeid, både på den politiske agendaen og gjennom praktiske prosjekter i nærmiljø. Kommunens kulturplan viser stort engasjement for at folkehelse skal integreres i ulike plantema. Stikkord som sosialt fellesskap, møteplasser, opplevelser, utfoldelse og aktivitet preger kulturplanenes målsetninger og detaljerte tiltaksplaner.

I dette kapitlet har jeg analysert nærmiljøet Forland og sammenfattet en lokalsamfunnprofil over viktige ressurser i området som påvirker lokalt fellesskap, identitet, engasjement og helsefremmende prosesser. Et Inn på tunet gårdsbruk i dette området vil kunne være en viktig ressursbrikke i et større "puslespill" i nærmiljøet. Dette bekrefter kultursjef og folkehelsekoordinator i Sund kommune, Laila Klemetsune. Lokalsamfunnet byr på et mangfold av gode næringsressurser, kulturelle-, sosiale- og

fysiske strukturer. Et samarbeid mellom skolen og et IPT-gårdsbruk vil kunne gi mange fordeler for begge parter. Skolen mangler de ressursene gården har til rådighet, og gården kan ha god nytte av pedagogisk støtte fra skoleapparatet. De praktiske folkehelse tiltakene som presenteres til slutt i kapitlet er et godt eksempel på samarbeidsprosjekter som styrker stedsidentitet, tilhørighet, og det sosiale fellesskapet, da mange involverte lokalatører, samt frivillig dugnadsarbeid er nøkkelen til gode resultater.

På bakgrunn av at dette kapitlet omhandler fritidsbaserte opplevelser i stor grad, må det presiseres at oppgavens case, Forland gård, ikke har som hovedformål å tilby kulturelle fritidstilbud. Muligheten for positive ringvirkninger til lokalsamfunnet utelukkes derimot ikke. Forland Gård vil få en profil som føyer seg inn i dagliglivets rutiner, hvor opplæring og danning er hovedformål. Hensikten med dette kapitlet er å belyse konteksten rundt oppgaveområdet, og hvorvidt et Inn på tunet-tilbud egner seg i dette området.

DEL 2 PROSJEKTERING

2.1 LANDSKAPS- ANALYSE

EIENDOMMEN
FORLAND GÅRD
190 DAA

FV 153

FV 199

RV 555

DAGENS SITUASJON

FORLAND GÅRD

Forland Gård ligger midt i et vakkert jordbrukskulturlandskap i grenden Forland, hvor hovedinntrykket av landskapet veksler mellom frodige, grønne beitemarker, tett skog og skrinne lyngområder. Gården ligger i kjernepunktet av et tidligere klyngetun, en bygningsstruktur hvor gårdsbygningene var strukturert rundt et felles tun hvor man delte på hest og redskaper og hadde felles innmarks- og utmarksbeite. Ifølge bygdeboken (Skogseth & Fylingsnes 2013) tyder mye på at dette er hovedgården på Forland, da den tidligste bosettingen fant sted her. Dagens bygnings- og eiendomsstruktur har opphav i jordskiftet da hver gård fikk tildelt sitt eget jord-

stykke. I kommunedelen sin arealplan er gården lagt inn under et større areal som hensynssone H510 (Hensynssone Landbruk Forland). I bestemmelsene står det blant annet at tap av kulturlandskap skal unngås, og landsbruksinteressene har stor vekt ved nye tiltak innenfor dette området. Atkomst til gården foregår via fylkesvei 199. Selve atkomstområdet inn på gårdstunet er noe uklart definert. En bakketopp skjuler hele første etasjen på hovedbygningen og tunet ligger derfor noe bortgjemt. Tunet er lite innviterende visuelt sett, hvor det eneste atkomstelementet er en rett vei med slitt asfalt og grus. Det er heller ingen tilrettelagte parkeringsplasser på tunet.

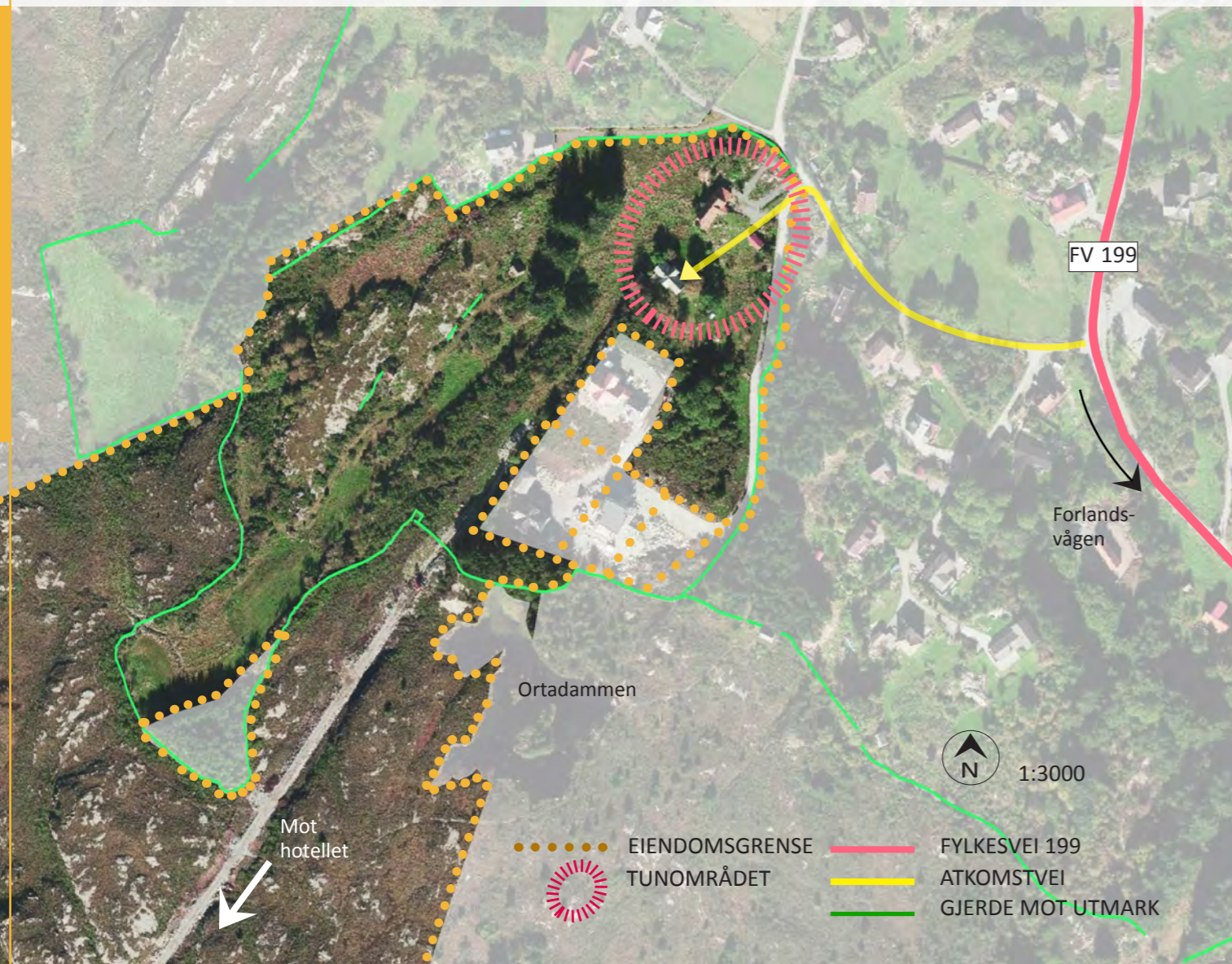
Uklart atkomstområde

Figur 2.1.2 Uklar adkomst fra nord-øst.

Figur 2.1.3 og 2.1.4 Miljøbilder fra gården

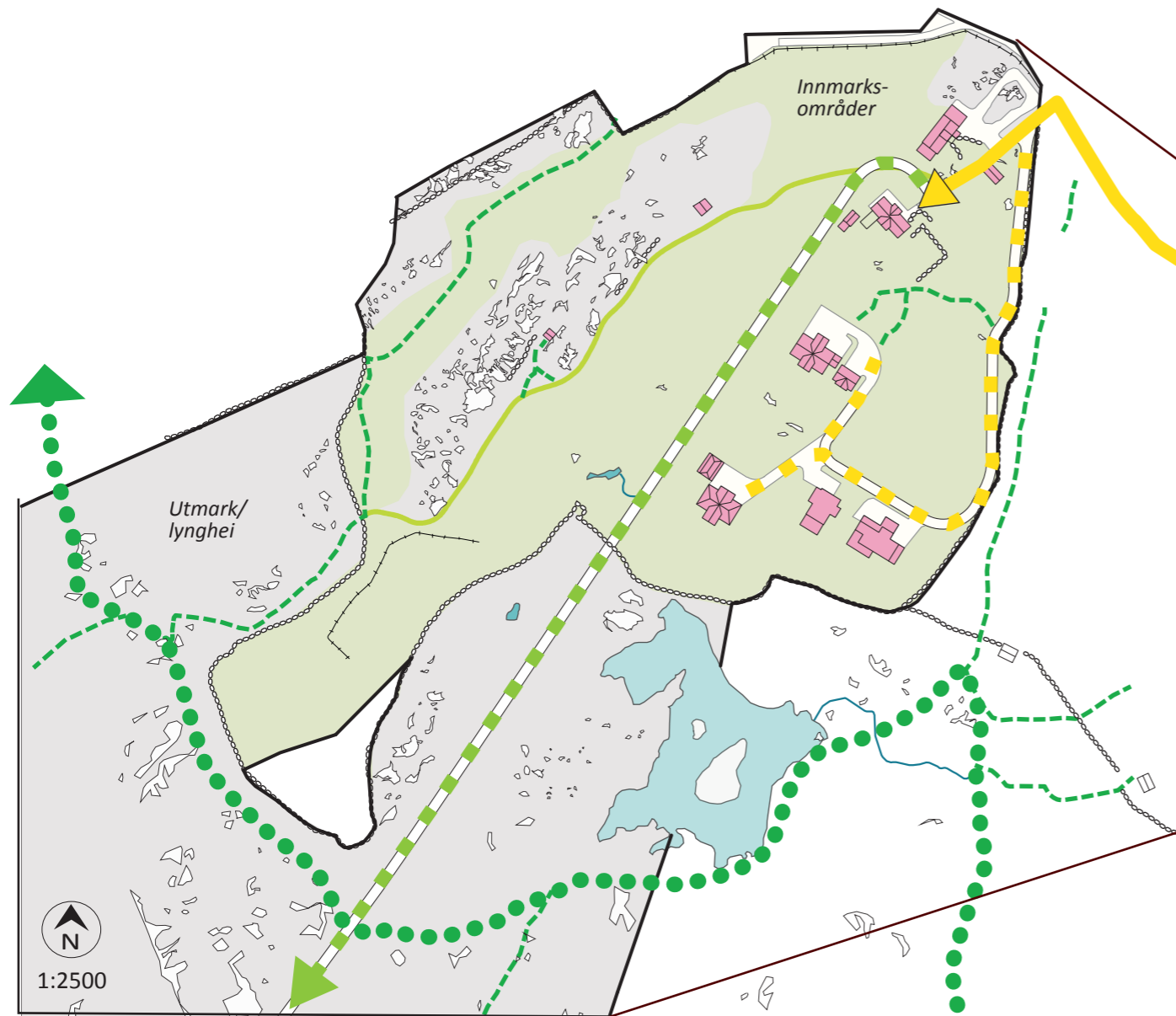
Figur 2.1.5 Tunområdet fra baksiden, sett fra jordet i vest. Til høyre sees et tidligere hønsehus med innebygd utedo.

BEVEGELSESLINJER

OPPGAVEOMRÅDET

Gården ligger sentralt på Forland i den sørlige delen av Sund, hvor busstopp, riksveg 555 og dagligvarebutikk er kun 10 min gange unna. Hovedatkomst til gården kommer fra nord-øst via fylkesveg 199, mens en ny jordbruksveg muliggjør tilgang til fylkesveg 153 i sør, og forbindelse til hotell og hestemiljøet ved Hellehaugen

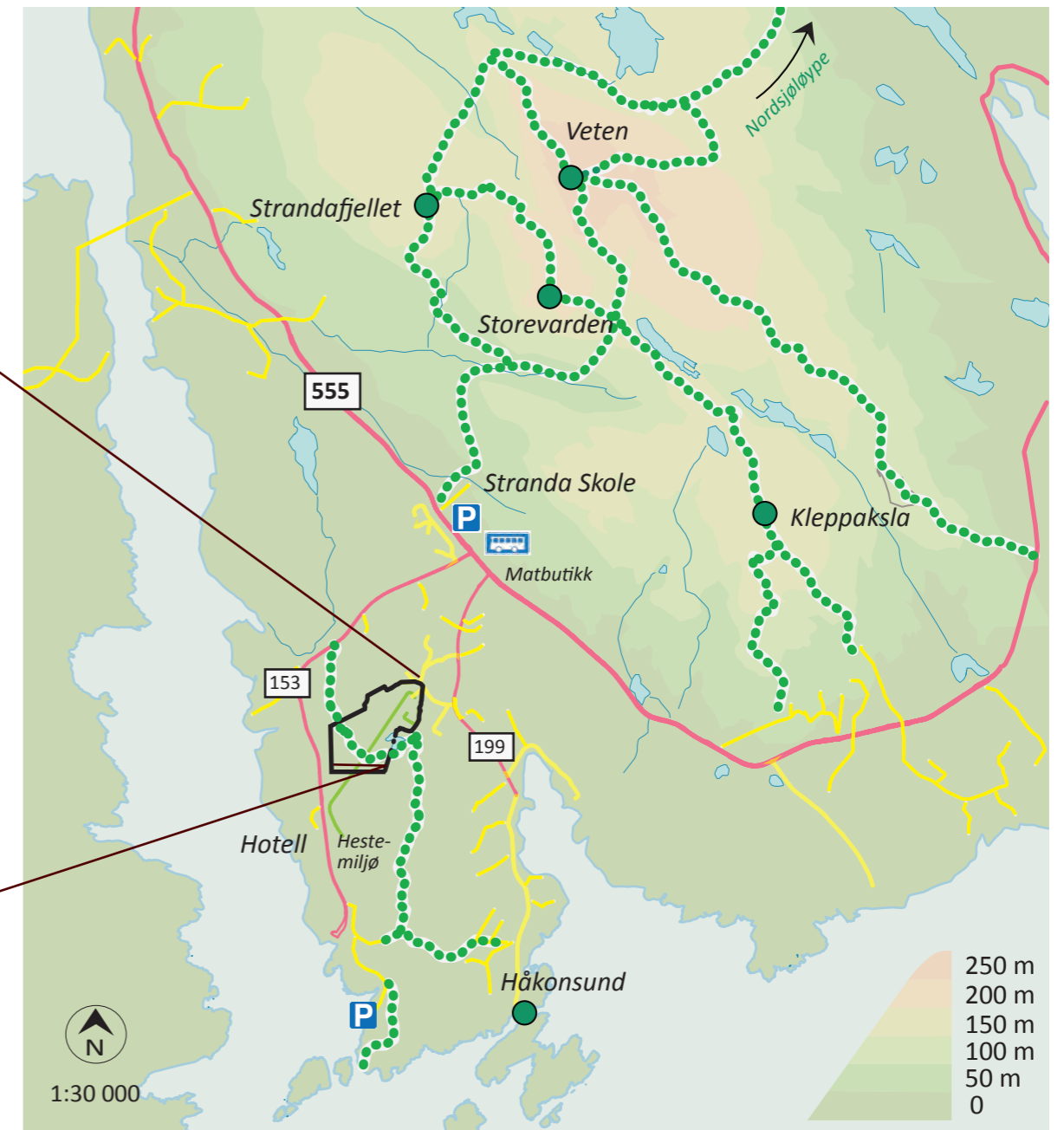
Hestegård. Området har et finmasket nettverk av opptrukkede stier i landskapet, hvor en av turlagets merkede ruter går innom eienommen. Det helhetlige turveisystemet med målpunkt sees på høyre side. En godt fundamentert traktorvei binder tunet og innmarken sammen med utmarken og det øvrige stinettet.

- NY JORDBRUKSVEG
- TRAKTORVEG
- EIENDOMSGRENSE
- MERKET TURLØYPE
- ØVRIG STINETT

Fra oppgaveområdet er det kort avstand til populære turområder i Sund kommune. Sund turlag samler inn klippekort for bestegede fjelltopper i løpet av et år, hvor fjelltoppen Førdesveten også

kalt "Veten", er Sunds høyeste og en svært hyppig besøkt fjelltopp. Gjennom oppgaveområdet går også merkede turløyper til den gamle handelsstaden Håkonsund, en svært opplevelsesrik tur.

- OPPGAVEOMRÅDET
- TURMÅLPUNKT
- MERKET TURLØYPE
- RIKSVEG
- FYLKESVEG
- ATKOSMTVEG

STORSKALA LANDSKAPSTREKK

STRUKTURER OG ROM

Forland Gård ligger delvis innefor et av de to særpregede "indre landskapsrommene" i grenden forland. Rommene karakteriseres ved lave og flate landskapsparti som har nærvirkning, og de inntrykssterke kystfjellene "i ryggen" som gir fjernvirkning. Storskala strukturer som kystfjellene, fjorden og de flate partiene deler opp landskapet i "Indre øylandskap" og "Fjordrommet", landskapstyper klassifisert etter Norsk referansesystem for landskap (NIJOS). De overordnede rommene atskilles med bratte skrenter

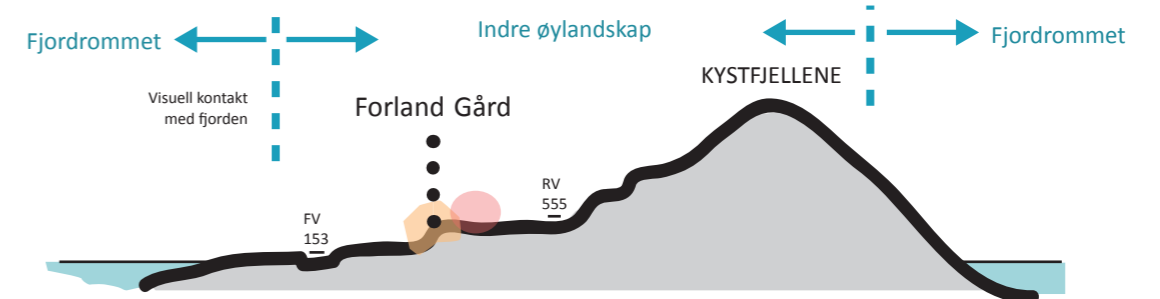
og stup. Fjordrommet har visuell kontakt med fjorden, mens indre øylandskap ligger innenfor uten kontakt med fjorden. Selv om Forland Gård befinner seg innenfor indre øylandskap, finnes det flere utsiktspunkt med fjordgløtt på eienommen. Det indre øylandskapet karakteriseres ved lynchheier, kulturmark, småvann og kystvassdrag (Asplan Viak 2009). Oppgaveområdet ligger ikke langt unna det indre fjordrommet *Forlandsvågen* med småskala naustmiljø. Her har gården egen batplass med naust.

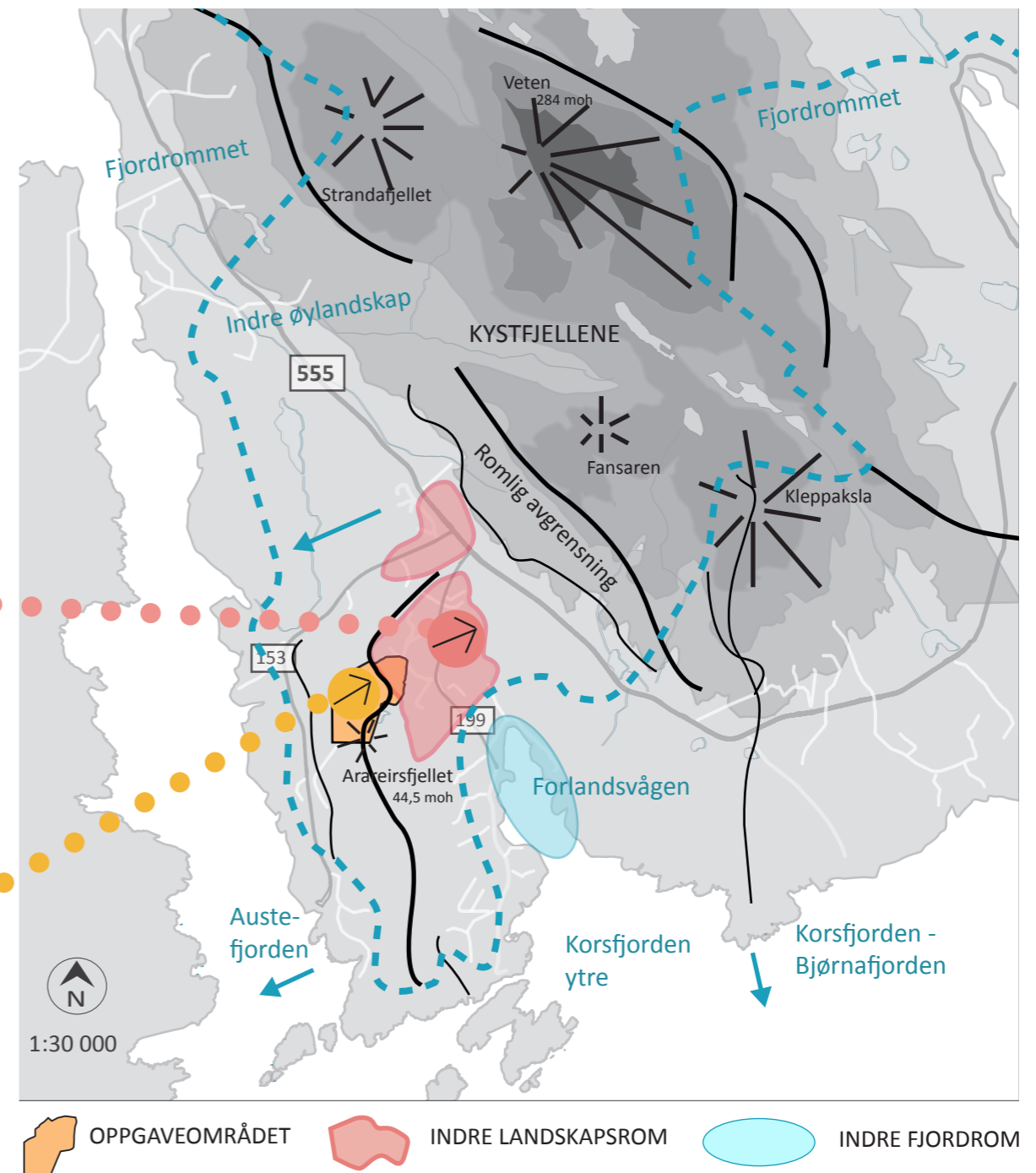
Figur.2.1.6. Det åpne og flate landskapsrommet på Forland. Nær- og fjernvirkning

Figur.2.1.7. Nært miljø på Forland gård med kystfjellene i bakgrunnen

Prinsipsnitt overordnet landskapstrekk. Snitt og kart er tegnet etter analysen *Landskapet i Sund* av Asplan Viak (2009)

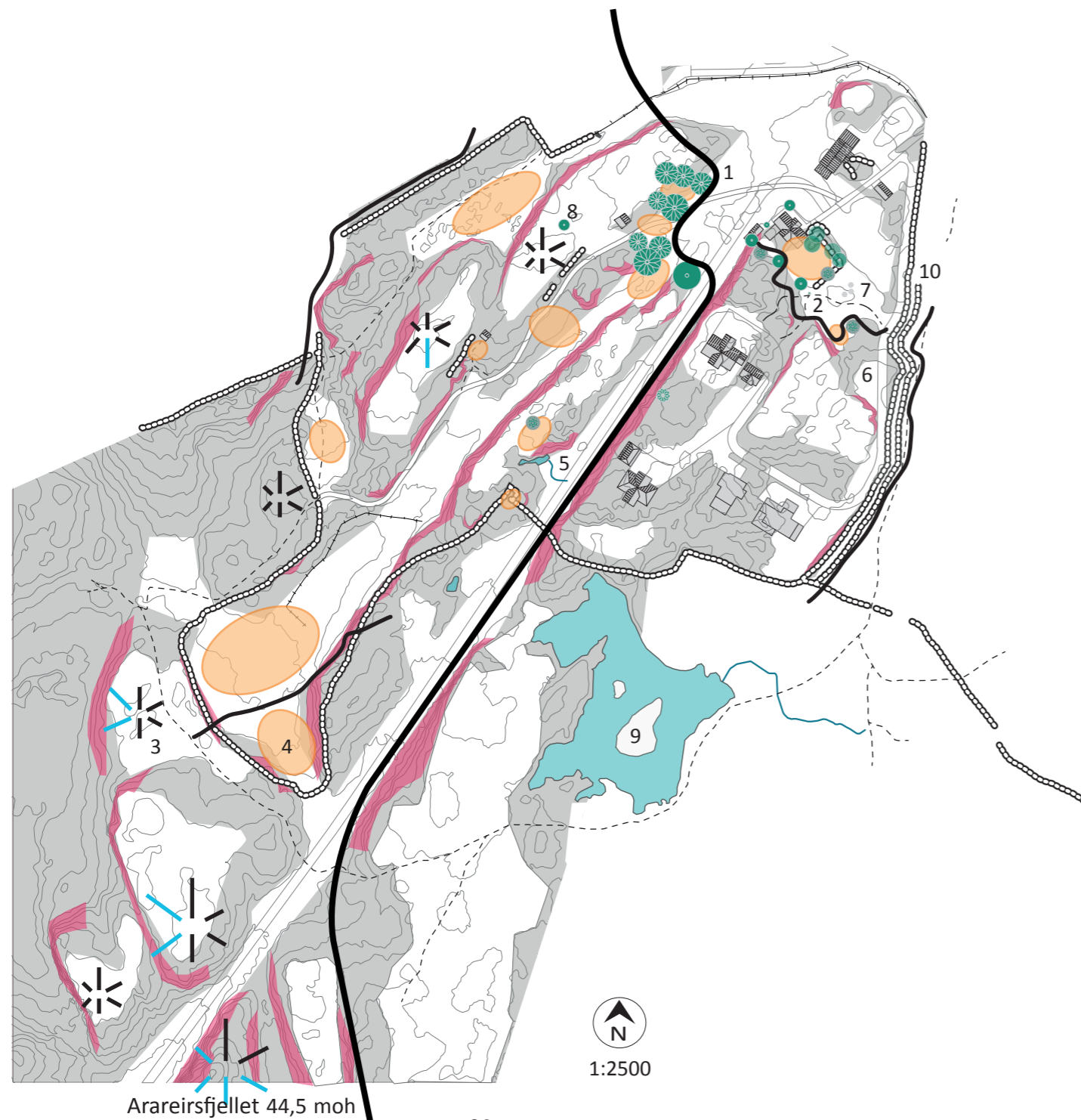

SMÅSKALA LANDSKAPSTREKK

ROM, STRUKTURER OG ELEMENTER

Den store romlige skillelinjen på eiendommen følger den bratte skrenten diagonalt gjennom området og skiller det indre landskapsrommet i nord fra den søndre delen ved hjelp av høye grantrær. Landskapet karakteriseres generelt av "sagtannede" relieff nord-sør (bratte skrenter) og knauser med utsiktspunkt og stup i sør-vest.

Topografien i landskapet inneholder i tillegg til bratte skrenter og kupert terreng, svært mange flate områder. Romdannende elementer som vegetasjon og steingjerde danner til sammen med terrenget mange små og store landskapsrom samt ulike opplevelseskvaliteter.

STORSKALA ROMAVGRENSNING
Eksempelet viser de store grantrærne i kanten av jordet i nord og som gir en markant vegg i rommet.

SMÅSKALA ROMAVGRENSNING
Brakekratt som vist i eksempelet, og de store skogsområdene i øst, sør og vest er viktige romdelere.

UTSIKTSPUNKT
Skrinne områder med knauser og fjell i dagen gir tilgjengelige utsiktspunkt. Noen av utsiktspunktene har gløtt av fjorden (blå strek).

SÆRLIG DEFINERTE ROM
Terreng og vegetasjon skaper ulike romopplevelser. Her vises skogen i sør med spennende lys og skyggevirkninger.

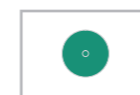
BRATTE SKRENTER
Sagtannrelieffet viser seg som skrenter og stup i terrenget, og er både romdannende og stimulerer til fysisk aktivitet som klatring.

KUPERT OG HELLENDE TERRENG
Slike terrengvariasjoner gir mulighet for kroppslig utfoldelse som å skli, rulle, krabbe, klatre, skilek.

FLATT TERRENG
Eksempelet viser den flate, myke plenen på gårdstunet. Den er ideell for løpslek, fangelek, skilek, lek med snø osv.

SÆRLIG FREMTREDENDE ENKELTRÆR
Frittstående trær på eiendommen er både flotte skulpturer og romdannende elementer, men noen egner seg også svært godt som klatretrær.

DAM/TJERN
Ortadammen er et nydelig landskapselement langs den opptråkkede turstien, med dens snodige former og fredfulle atmosfære.

STEINGJERDE
Eiendommen er full av tradisjonelle steingjerder. Hvis det dobbeltsidige "kuleidet" som tidligere skulle lede buskpen fra innmarken til utmarken.

1

2

3

4

5

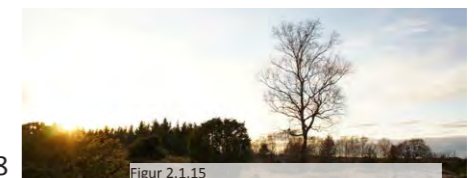
6

7

8

9

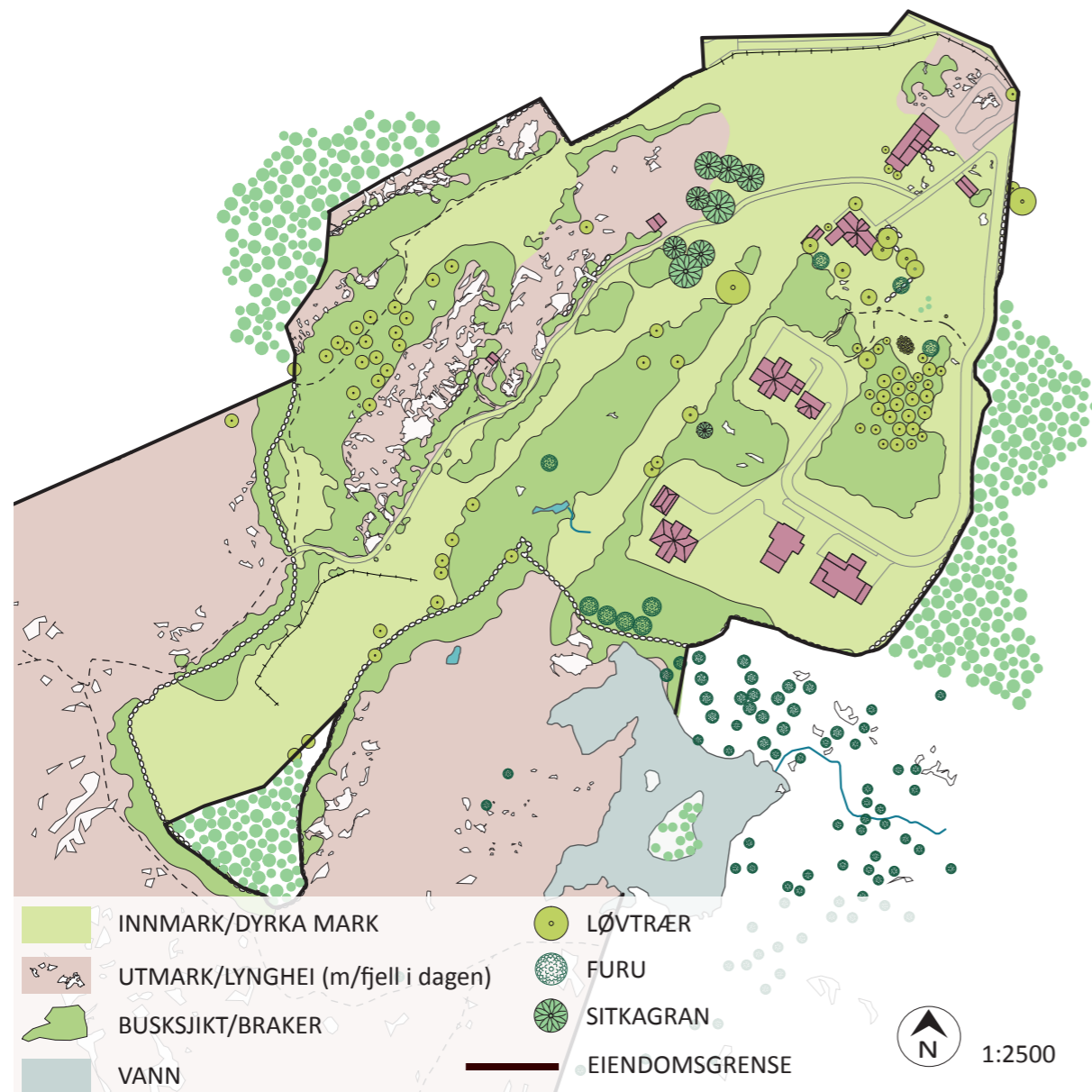
10

VEGETASJON OG ROMLIGE KVALITETER

Vegetasjonen på Forland Gård karakteriserer av de store, romdannende granskogene i øst, vest og sør, grønn og frodig innmarkseng med åpen karakter, skrinne og lillafargede lynchheier i utmarken, store "tepper" av brakebusker som rammer inn de flate markene, grupper av varmekjære løvtrær i lune områder, og frittstående enkelttrær som skulpturer og romlige element i landskapet. Gjengroing av lynchhei

og annen kulturmark, blant annet ved hjelp av kraftigvoksende brakebusker og Sitkagran som ble innplantet på 50-tallet, truer jordbrukslandskapet. Markslagskart for Forland viser at oppgaveområdet har arealer med oppgjødslet beite på lynchheiene og fullgjødslet matjord i innmarken, noe som tilsier gode forutsetninger for hagebruksaktiviteter og jordbruksarbeid.

GRANSKOG

Den store granskogen på naboeiendommen i øst er i ferd med å hugges ned. Dette vil gi langt mer åpent landskapsrom. For å bevare det intime og nære miljøet i området, bør det planlegges en ny romlig "vegg" her.

FURUTRÆR

De store og små furutrærne har mange gode kvaliteter. Den store furua midt i gårdshagen er en viktig skulptur på tunet, og gir et tak i rommet, Andre furuer på området har lave grener med grenvinkel som innbyr til klatring.

LØVTRÆR

Foruten furutrær, er selve gårdshagen innrammet av Ask- og Bjørketrær med flotte trekroner, samt prydbusker som Rhododendron og Syrin. Stort innslag av bjørk er uheldig i forhold til pollenallergikere, og i det beste ville vært å redusere antall bjørk. Et tre som er aktuelt å kutte ned i sammenheng med både utskygging og allergihemmende formål, er bjørketreet fremfor sør-fasaden på gårds huset.

BRAKER

Brakebuskene på Forland har både positive og negative sider. De vokser fort, tar over annen vegetasjon og lukker igjen åpne landskapsrom. De positive sidene ved brakebuskene er mange. Buskene gir både småskala le for vind, danner intime rom og soner, og kan definere et sted. Braker kan også variere i form og voksemåte, noe som innviterer til nysgjerrig utforsking og rollelek. Begge eksemplene her kunne fungert som "hus" for en liten gruppe barn.

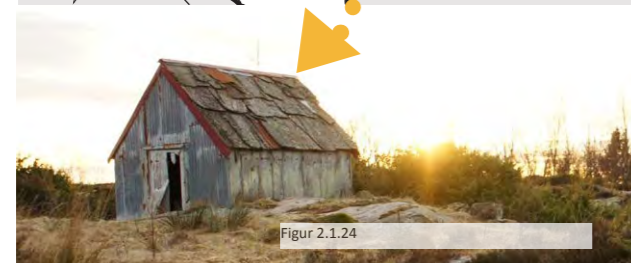
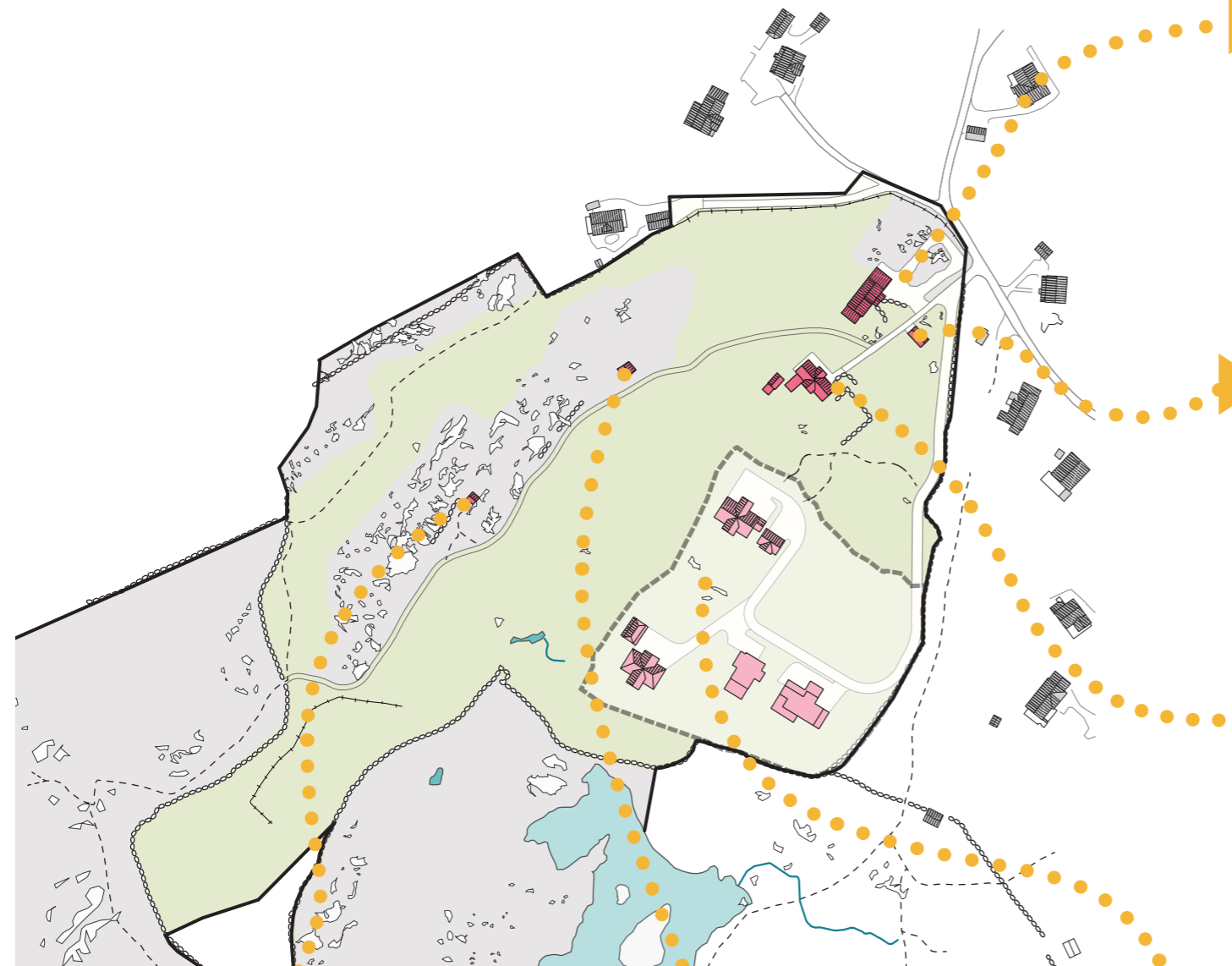

BYGNINGSFUNKSJONER

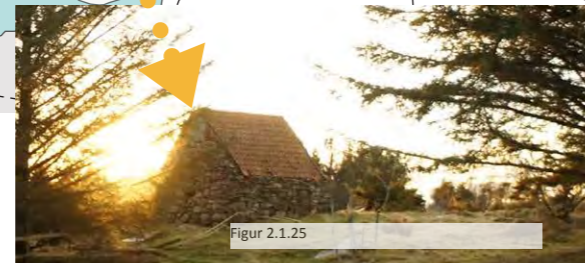
LANDSKAPSANALYSE

Bygningsmassene på Forland Gård består av tradisjonelle lanbruksbygninger som gårdshus, låve, en nyere garasje og to uthus for villsauer på helårsbeite. I tillegg er det

oppført nye eneboliger sørøst på eiendommen. Feltet har liten visuell påvirkning på det sentrale tunområdet, da det er romlig avgrenset med vegetasjon og ulikt terrengnivå

Figur 2.1.24

Figur 2.1.25

Figur 2.1.26

Figur 2.1.27

Figur 2.1.28

PRIVAT SONE MED ENEBOLIGER

LÅVE

Låven er for tiden under renovering og får i denne sammenheng en opprustet fasade. Det skal bygges ny konstruksjon med tak for traktoren som står i skråningen, lenger sør på eiendommen. Låven inneholder lagringsplass for høy på loftet, et stort åpent rom og sau-/grisebinge i 1.etg, samt to båser for hest på nordsiden. Det finnes ikke toalettmuligheter på låven.

GARASJE

Garasjen har en en utforming som danner et hyggelig miljø rundt den. Den har lav takhøyde, og et takutspring med stående panel i gavlen som gir den en ekstra miljøkvalitet. Per idag er garasjen lagringsplass for en liten "gråtass"-traktor som skal flyttes til låven, og derfor er den ledig til alternativ bruk

HOVEDHUS

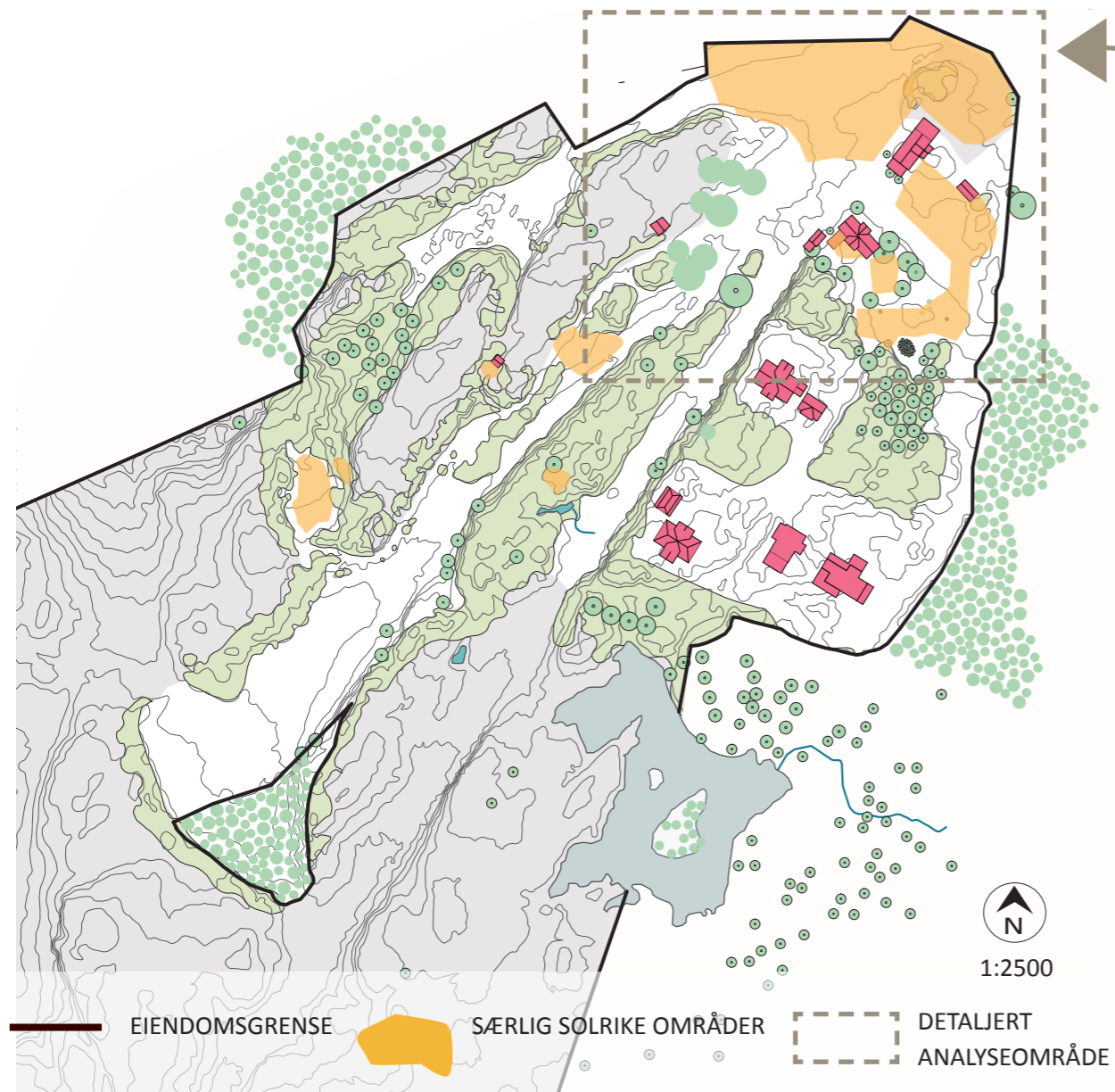
Hovedhuset er nyrenovert med blant annet nytt bad like innenfor inngangsdøren. Hovedtilgangen til huset er via en sidestilt trapp på frontfasadens venstre side. Dette vil være en utfordring til bevegelseshemmede brukere. Loftet inneholder flere soverom, og 1. etg inneholder to stuer, gang, kjøkken og utendørs terrasse. Kjelleren inneholder et stort rom på midten med grue, i tillegg til verksted og et stort lagerrom. Det gamle hønsehuset like ved hovedhuset har en utdo intgrert.

LOKALKLIMA

SOL OG SKYGGE

Det er mange gode plasser i solen på Forland Gård. Konklusjonskartet under viser særlig solrike områder på gårdseiendommen, og som egner seg til opphold, aktivitet i solen og dyrking. Kartet oppsummerer sol/skygge-studie i 3D gjengitt på høyre side, med fokus på områder rundt

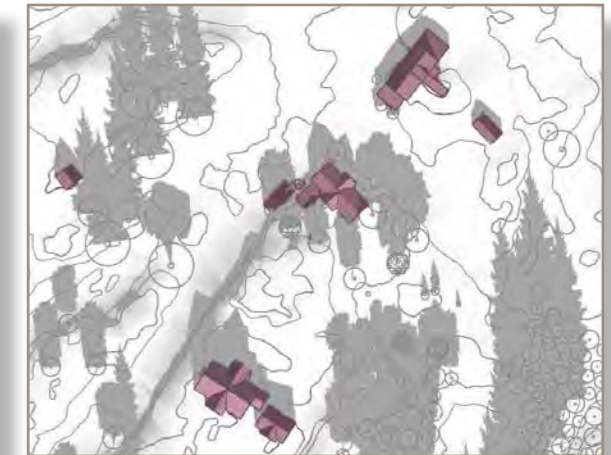
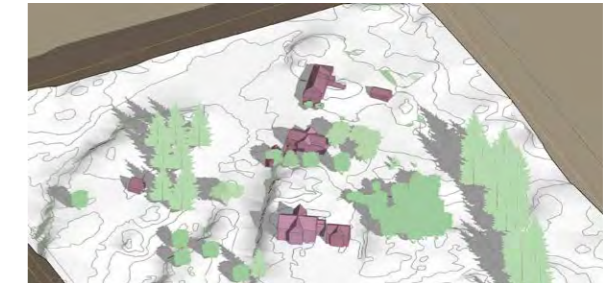
selve tunet, ved sommersolverv og vår/høstjvndøgn. Kartet er supplert med øvrige feltregistreringer gjort på eiendommern. Store trærne på tunet kaster en del skygge. Likevel finnes store arealer med tilnærmet full sol, da landskapet generelt sett er åpent.

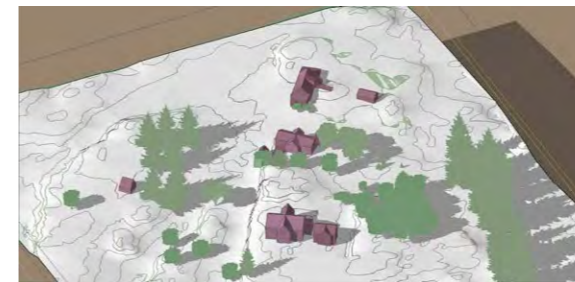
SOMMER (20.06)
KL 12:00

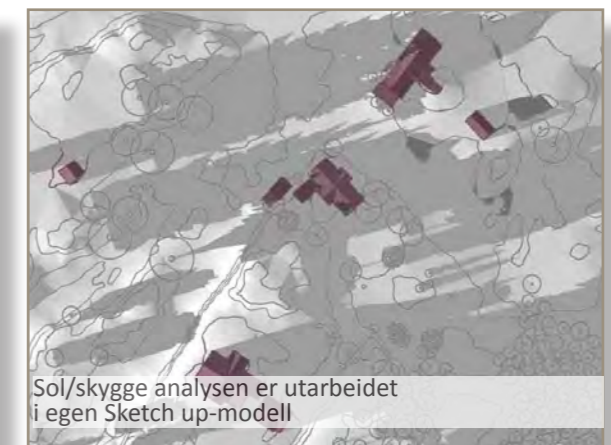
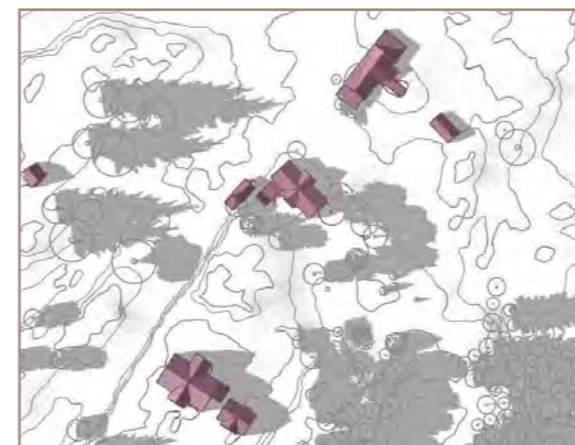
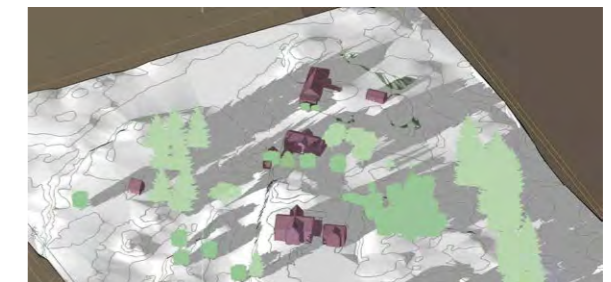
VÅR/HØST (22.03/09)
KL 12:00

KL 17:00

KL 17:00

Sol/skygge analysen er utarbeidet i egen Sketch up-modell

LOKALKLIMA

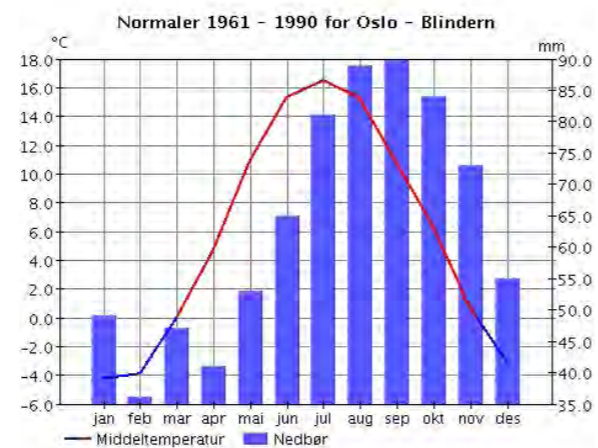
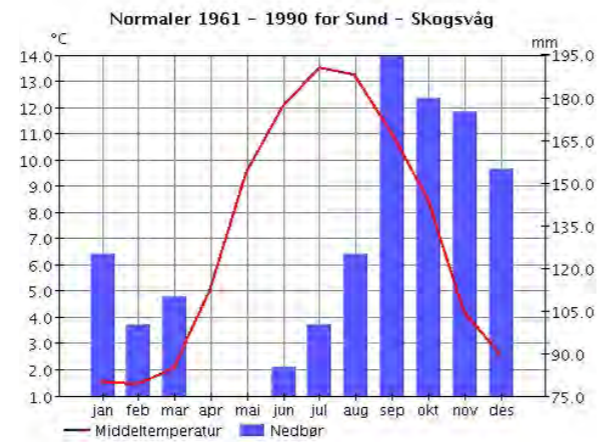
VINTERKLIMA, TEMPERATUR OG NEDBØR

Klimaet på Forland kjennetegnes som mildt kystklima ifølge analysen *Landskapet i Sund* (2009). Kartet under viser vinterherdighetssoner etter Hagesleskapets herdighetssonekart. Forland ligger i herdighetssone H3. Dess høyere tall, jo hardere vinterklima. Kartet viser at klimaet ved kysten er noe hardere enn i Bergensområdet. Likevel er H3 en mild klimasone og planteutvalget er derfor stort. Sammenligner man vintertempe-

reaturene med Oslo-Blindern og Sund-skogsvåg i gjeldende normalperiode (1961-1990) finner vi at middeltemperaturen i Oslo i Februar er 4,5 grader kaldere enn i Sund. På Forland faller det også mye nedbør. Ser vi på grafen under ser vi at det faller over dobbel så mye nedbør i Sund som i Oslo. Gårdeier Ingelin kommenterer også at nedbøren sjelden faller som snø på Forland om vinteren.

Herdighetssone på Forland sammenlignet med Bergen.

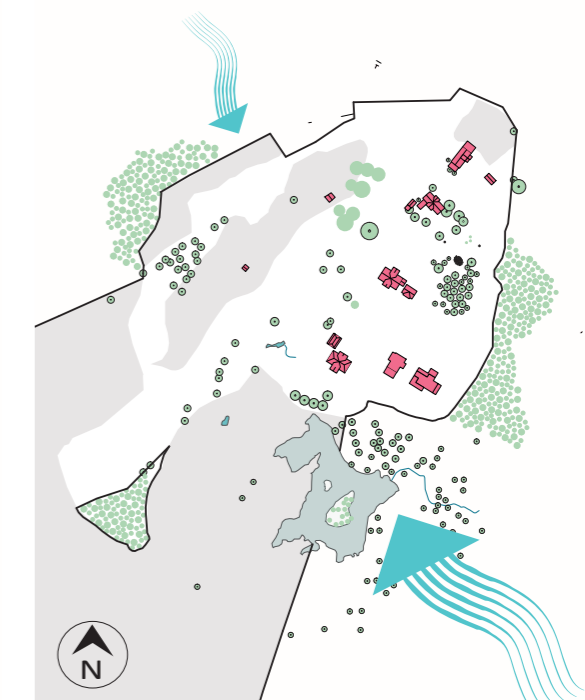
VIND

Vindforhold er et viktig tema på sørspissen av øyen Sotra hvor Forland ligger. Havet som ligger rett vest, og de åpne utmarksheiene med lav lyng-vegetasjon gjør Forland til et vindfullt sted, spesielt områdene på høydedrag i terrenget. Kartene under beskriver vindens retning og styrke både i juni måned (2014) og gjennomsnitt av hele året (2014), basert på målestasjon ved Flesland i Bergen kommune (vest for Sund) og Stord målstasjon i sør. Den fremherskende

vindretning i juni er fra nord-vest. Resten av året er det fremherskende vindretninger både fra nord-vest og sør-øst, men er sterkest fra sør-øst. Den store granskogen til naboeiendommen i øst gir god levikning for Forland Gård. Denne skal nå hugges ned innen kort tid, og det blir viktig å etablere nye le-tiltak for å hindre en antatt sterk vindpåvirkning fra sør-øst. Store deler av eiendommen tilbyr likevel lune områder, skapt av både bygninger, tettvokst busksjikt av braker, og terrengformasjoner.

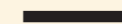
Vindretning juni 2014

Vindretning hele året 2014

KONKLUSJONSKART

LANDSKAPSANALYSE

BEVEGELSESLINJER av stier, traktorveg og jordbruksveg i slakt terreng gir mulighet for en universelt utformet tursti.

ROM OG PLAGSER i nære omgivelser og rike landskapskvaliteter. Dette innebærer enten utsikt, romfølelse, spesielt gode solforhold, eller spesielle strukturer eller elementer som stimulerer lek og utfoldelse.

BRATTE PARTIER egner seg for å klatre, buldre, til terrengsykkelløype, forflytningsløype, linebane

KUPERT TERRENG egner seg til å skli, rulle, krabbe, klatre, eller skilek.

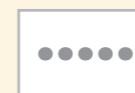
VEGETASJON med romlige og unksjonelle opplevelseskvaliteter. Spesielt virkningsfullt er det mangfoldige brakekrattet i tillegg til frittstående enkelttrær.

STEINGJERDET er et fint landskapselement som bør utnyttes i utformingsforslaget.

UTSIKTSPUNKT med fjordgløtt er særlige verdifulle målpunkt, og bør innlemmes i en helhetlig plan.

OPPLEVELSESRIK TURSTI som berører mange fine landskapskvaliteter kan innlemmes i en helhetlig plan.

BYGNINGER som gir mulighet for et mangfold av aktiviteter bør integreres i planforslaget for uteområdene.

DAMMER OG TJERN på området tilbyr sanselige og visuelle opplevelser, som stimulerer nysgjerrige oppdagelser

+ Kort avstand til skole, busstopp, butikk

+ Småskala område med elementer og strukturer som gir nærvirkning og fjernvirkning og sterk identitet.

TUNET er det sentrale punktet på gården, og bør få stor plass i utformingsdelen. Det bør defineres tydeligere, både når det gjelder romlig avgrensning og innhold. I dag er det utflytende kanter og lite som gir et tunpreg.

ATKOMSTOMRÅDET bør defineres tydeligere, samt gi besøkende et innbydende møte med gården. Det bør legges til rette for parkeringsarealer som ikke sjenerer det visuelle inntrykket av tunet.

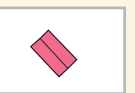
KLIMAUTFORDRINGER med sterk vind og mye nedbør gir behov for le mot vinden fra nord-vest og sør-øst, i tillegg til oppholdsmuligheter under tak.

BRAKEKRATT som er i gjengroingsprosess. Det bør gjøres tiltak for å redusere ytterlige gjengroing.

BJØRKETRÆR bør om mulig reduseres med formål å hemme pollenallergi.

HOVEDHUSET har ikke planfritt inngangsparti. Det finnes også kun ett toalett på tunet, sett bort ifra utedoen i den eldre uthuset. Det bør tilrettelegges for flere toalettmuligheter som er lett tilgjengelig fra uteområdene.

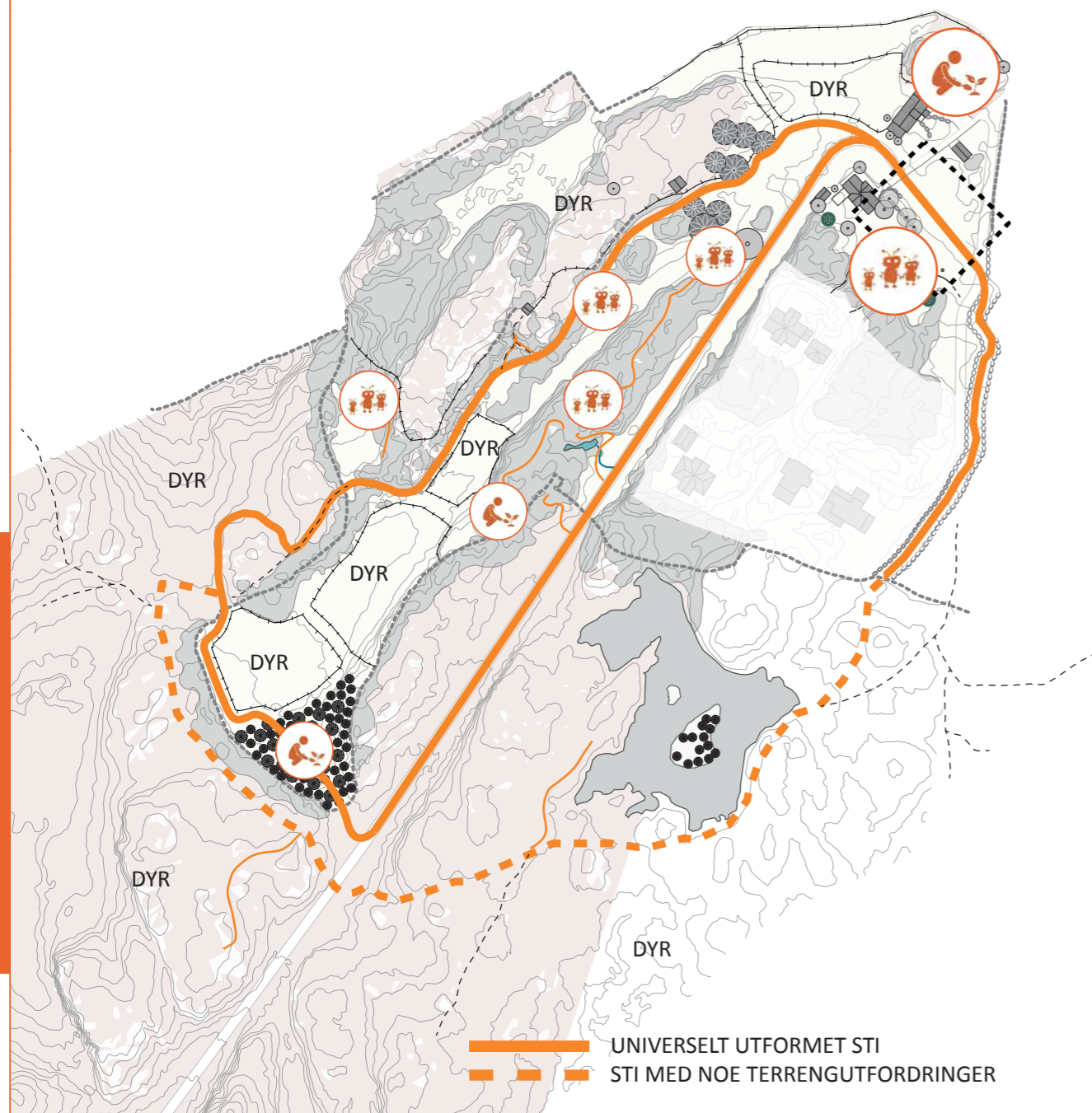
DEL 2 PROSJEKTERING

2.2 KONSEPT OG MULIGHETSSTUIE

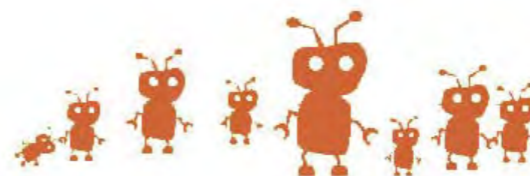
Figur 2.2.1

GROVT PROGRAM FOR EOENDOMMEN

Kartet viser tilholdssteder for hver av de to brukergruppene og relasjon til øvrige områder

PRESISERING AV MÅLGRUPPEN

BARNEHAGE

I oppsummerende kriterier for kapitlet "Barnehage" er ett av punktene at uteområdene skal stimulere til naturkontakt og gi opplevelser med dyr og planter. Dette er det rikelig anledning til på gården, som har store naturområder til rådighet, og tilgjengelige dyr. Min oppgave blir å legge til rette for slike opplevelser. Lekelandskapet skal inneholde små og store rom, være allsidig og sammensatt og ha variert vegetasjon med gode kvaliteter. De store terrengvariasjonene og mangfold i landskapselementer både på tunområdet og den øvrige eiendommen, stimulerer til allsidig, variert og problemløsende aktivitet. På tunområdet skal det være et eget inngjerdet område i tilknytning til hovedbygningen, hvor utformingens uttrykk skal ha et kultivert preg. På den øvrige eiendommen pekes det på spesielle steder som skal aktiveres og tilrettelegges som turmål og plasser for lek underveis på turen. Atkomstområdet er et eget punkt i de oppsummerende kriteriene for barnehagen. Når man ankommer Forland Gård skal en bli invitert inn på tunet. Derfor vil dette temaet vies oppmerksomhet i utformingskapitlet. Kriteriene nevner også ivaretagelse av funksjonshemmedes behov. Dette er ikke et stort fokusområde i oppgaven. Likevel vil jeg legge vekt på et atkomstområde med gode terrengmessige løsninger for bevegelsehemmede. I tillegg skal turveien ha en hovedmulighet som er tilrettelagt for bevegelsehemmede.

ALTERNATIV
OPPLÆRINGSARENA

De oppsummerende kriteriene for kapitlet "Alternativ opplæringsarena" sier at uteområdene skal tilrettelegges for sammensatte grupper av elever med enkeltforetak om spesialundervisning. Det er særlig elever med atfersproblemer jeg har fokusert på i den innledende delen og i samtale med referansegårdbrukere. Samarbeid med Sund ungdomsskole om utplassering en dag i uken for fire slike elever, er en god løsning både for Forland gård og skolen, ettersom avstanden kun er 10 minutters gange fra gården. Gården med sine ressurser har mye å tilby ungdomsskole-elevne. Bygningene gir tilholdssted, mulighet for matlaging, verkstedsarbeid, fjøsarbeidet samt åpner for omdisponering. Området mangler tilrettelagte arbeidssoner utendørs, noe som må utvikles i kommende kapittel. Den øvrige natureiendommen med sine mange landskapskvaliteter inviterer både til variert og kreativ lek, i tillegg til meningsbærende gårdsoppgaver gjennom arbeid på jordet, vedlikeholdsarbeid osv. Tilrettelagt gårdsarbeid i sosial kontekst vil være bærebjelken for ungdommens gårdsopphold, noe som ikke bare forutsettes av landskapsmessig premisser, men også av menneskelige- og materielle ressurser. Min oppgave vil være å indirekte påvirke oppholdet ved å legge til rette ulike baser for de forskjellige aktivitetene. I tillegg peker jeg på hvilke muligheter landskapsgrunnlaget gir for kreativ utfoldelse.

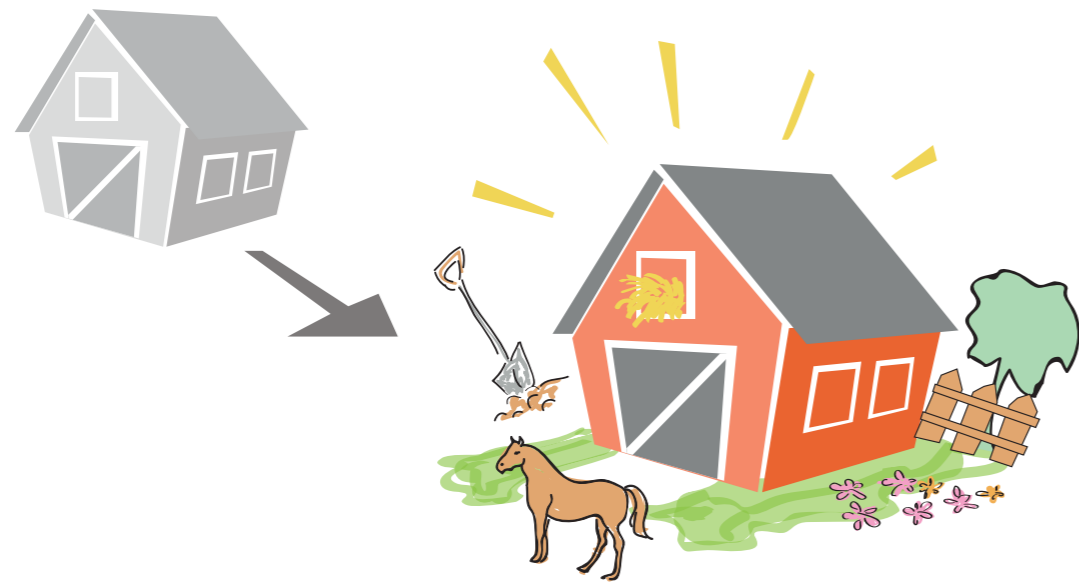
OVERORDNET KONSEPT

Konseptet for Forland Gård, formulert i en tredelt setning og illustrert med diagrammer, tar utgangspunkt i "Inn på tunet" og knytter det opp mot stedets eksisterende kvaliteter og noen

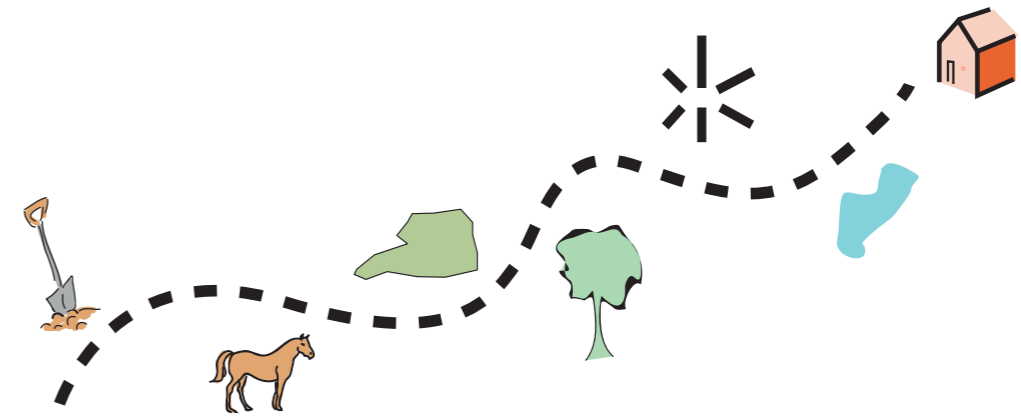
viktige innholdskriterier som er trukket ut fra den innledende bakgrunnsdelen kap 1.2 helseprespektiv; *natur, husdyr og hagebruksopplevelser*. Konseptet vil dekke både barnehage og alternativ opplæringsarena.

FRA
NEDLAGT KYSTBRUK

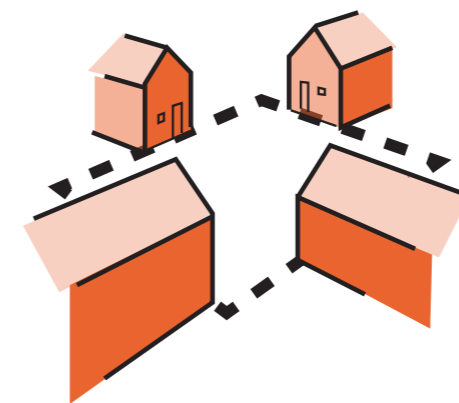
TIL
LEVENDE "INN PÅ TUNET" -GÅRD

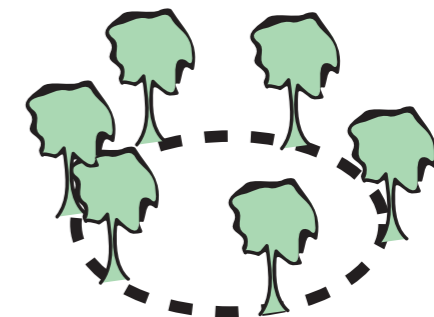
HVOR
TUNETS NÆRHET
OG STIENS MANGFOLD

TILBYR
**ROMLIGE OG VARIERTE
NATUROPPLEVELSER,
HUSDYR- OG
HAGEBRUKSOPPLEVELSER**

Romlig avgrensning av bygningsfasadene

Vegetasjon romdannende virkemiddel

MULIGHETSSTUDIE

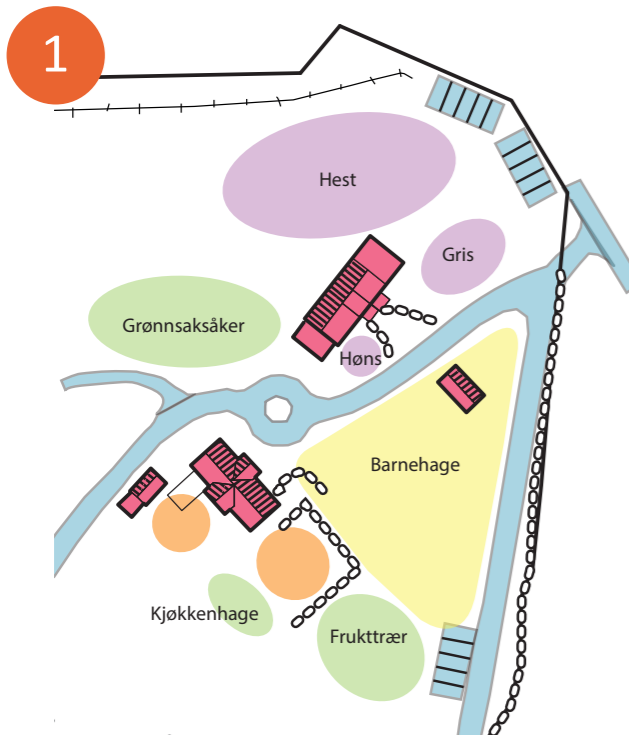
TUNOMRÅDET

Mulighetsstudien viser forslag til soneinndeling for innholdet på det sentrale tunområdet. Både ungdommene og barnehagen kan benytte seg av de samme ressursene, men

barnehagen krever særlig et eget inngjerdet område. Det er lagt vekt på nærhet til dyr og hagebruksopplevelser, funksjonelle vegløsninger, og gode oppholdsplasser i studien.

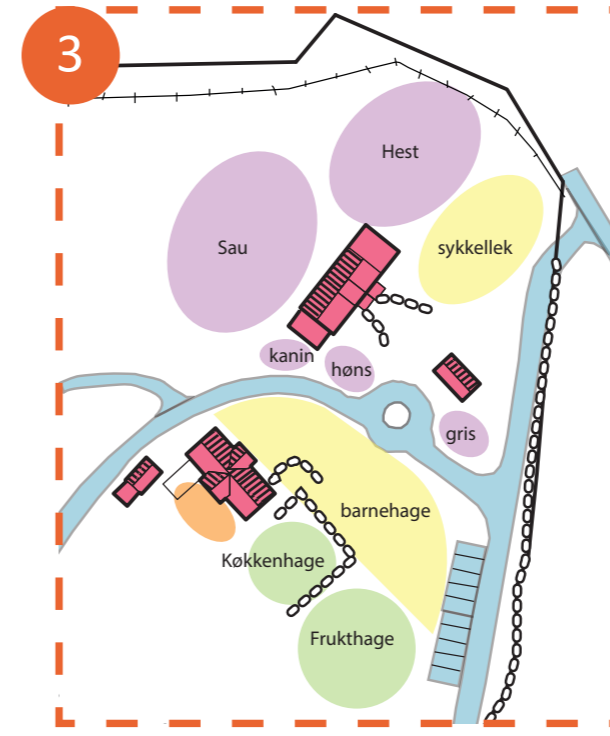
- LEK
- HAGEBRUK
- HUSDYR
- SAMLINGSPLASSER
- VEGAREAL OG PARKERING

Det velges ut to forslag som for videre utvikling. Mulighet 3 og 4 har de beste løsningene for plassering av barnehageområdet, og de mest gunstige veg- og parkeringsløsningene.

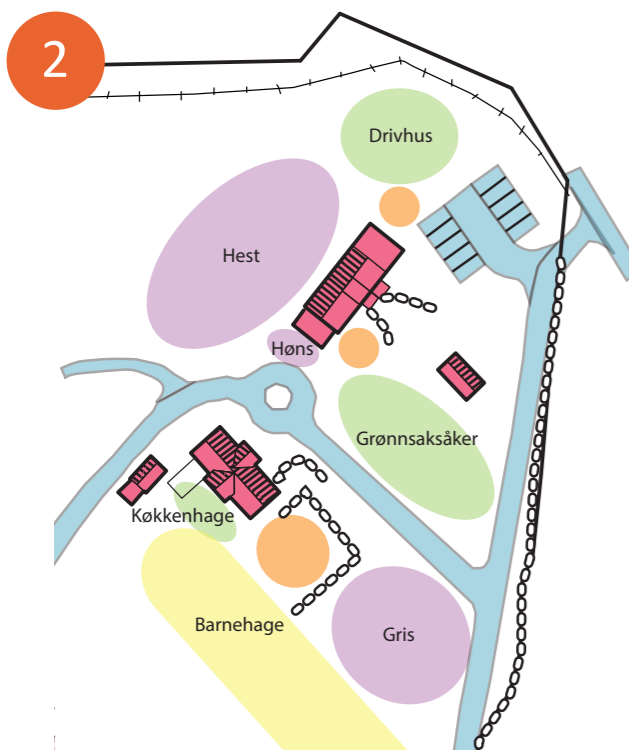
MULIGHET 1

Denne muligheten undersøker muligheten for å legge barnehageinngjerdingen på den mest solrike plassen på området. Plasseringen tillater også nær kontakt dyrene og aktivitet som foregår i låven. Parkering er lagt til utkanten av området.

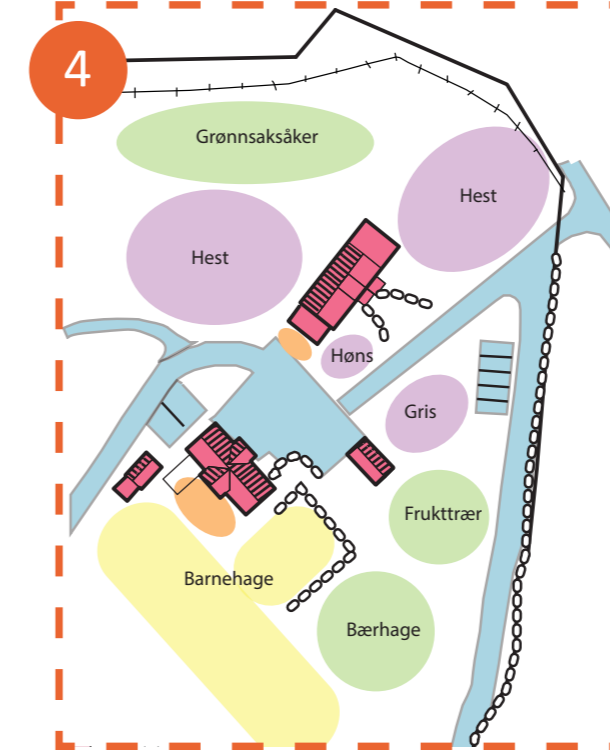
MULIGHET 3

Mulighet 3 er det første alternativet jeg valgte å gå videre med til utprøving av løsningsforslag. Her er barnehagen lagt midt på tunet, på gårdsplassen med dyrene tett innpå. I nord har også er det lagt en sone for sykkellek som barnehagen kan benytte seg av utenfor gjerdet, men under oppsyn av voksne. Vegstrukturen fra mulighet 2 er gjentatt her.

MULIGHET 2

Dette alternativet introduserer en ny atkomstmulighet til tunet. Det vil gi en mer planfri atkomst hvor hele tunet kommer til syne når man ankommer gården. Barnehageinngjerdingen er lagt til den sørlige delen av tunområdet. Nå ligger den mer skjemet fra veien

MULIGHET 4

I dette alternativet beholder jeg den opprinnelige vegstrukturen, men poengterer "tunet" og plassen mellom bygningene ved spenne ut en grusplass fra bygning til bygning. I dette alternativet er barnehagen lagt i sør som mulighet 2

ULIKE SKISSEFORSLAG

TUNOMRÅDET

3

I dette forslaget så jeg på muligheten for å legge barnehagens uteområder sentralt inne på tunet for å få større kontakt med dyrene og det daglige gårdslivet. Her er veien også lagt om for å kunne ankomme gården i plan med selve tunet. Å få et glimt av gården, og se det forsvinne igjen rundt en kurve, for så å komme til syne igjen, er et kjent

grep fra landskapsarkitekturhistorien. Sløyfen nord for låven er tenkt som en øvingsbane for sykkeltraining. Jeg valgte bort dette forslaget da store deler av det inngjerdete arealet er skyggelagt, og oppdragsgiver kom med innspill om at de ønsket å utnytte mye av dette arealet for dyrking. Biltrafikk ville også vært et forstyrrende element for barna.

4

Mulighet 4 beholder hovedstrukturen på den opprinnelige veien. Tre rekken langs atkomstveien skulle være et retningsgivende atkomstelement, direkte på inngangspartiet. Barnehagen er nå inngjerdet i den sørlige delen av området. Det finnes en sirkulær rundløpe for sykkel rundt en gruppe med småtrær. Jeg prøvde ut ideen om å flytte garasjen for å lage en mer nær atmosfære, samt markere "veggene" i rommet tydeligere. Det er plassert

HC-parkering på siden av gårdsbygget, og øvrig parkeringsareal sidestil langs atkomstveien i øst. Dette for å minske inntrykket av trafikk og bilens fysiske fortrykk på stedet. Den eksisterende terrassen på sydsiden av gårdsbygget er nå byttet ut med en rampe og et heldekkende platå med uteplass i solen og integrert sandkasse. Jeg valgte å gå videre med noen av hovedstrukturene i dette forslaget til neste fase, blant annet fordi plassene i solen er utnyttet i større grad.

DEL 2 PROSJEKTERING

2.3 LØSNINGS- FORSLAG

PROGRAMPLAN

FORLAND GÅRD

Programplanen for Forland Gård viser en overordnet struktur for hva området skal inneholde. Planen peker ut tunområdet som den sentrale kjernen på stedet. Tunet blir en del av et sammen-

hengende nettverk av viktige bevegelseslinjer og spennende plasser med ulike aktiviteter. Tunområdet blir presentert på de neste sidene og blir behandlet mer detaljert enn de øvrige punktene.

Sentralt tunområde

Tunområdet er det sentrale utgangspunktet for all aktivitet som skal skje på gården, både barnehage og alternativ opplæring. Her er hovedatkomsten for bil og gående, og området består av viktige gårdsbygg, et indre avgrenset lekeområde for barnehagen, arbeidssoner for ungdomsskoleelevene, samlingsplasser, hagebruksområder og tilholdssted for dyrene.

Kultursti

Den sammenhengende kulturstien byr på spennende og varierte opplevelser gjennom kulturlandskapet. Den heltrukkede linjen viser en universelt utformet bevegelseslinje, og den stiplede viser en løype med noe mer terrengutfordringer. Kulturløypen ledes igjennom den gamle, dobbelsidige steingarden langs grensen i øst. En ny parkeringsplass her muliggjør tunet som et naturlig startpunkt for en lengre tur på det øvrige turveinettet.

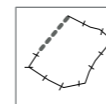
Samlingsplasser

Samlingsplassene som skal etableres langs kulturstien har enten særlig romlig avgrensninger (3,4,5,6,7,11), særlig gode solforhold (nr1,2,3,4,5,6,8,9,10,12,13) god utsikt (9,10,12) eller knyttet til spesielle landskapselementer (4,5,6,13). På disse plassene legges det tilrette fasiliteter som lavvo, gapahuk, benker, bord, eller mulighet for å tenne bål.

Naturlig lekelandskap

Plasser tilrettelagt for lek tar utgangspunkt i terrengvariasjoner og romlige kvaliteter i vegetasjonsgrunnlaget. Her tilrettelegges det for terrengsykkelloype(7), linebane fra skrenttilskrent(4), lek på flatmark(1,5,9), lek i-, under, og rundtvegetasjon(1,2,3,6,8).

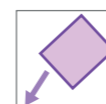
Husdyropplevelser

Husdyr på beite som villsau og hest vil prege miljøet langs kulturstien. Inngjerding nr1,3,4,5: Sesongvariert vår-/sommerbeite for hest/sau eller slåttemark, 2; beite for villsau og 6 helårsbeite for villsau. På tunet vil det være plass for smådyr innenfor mindre avgrensninger.

Hagebruksopplevelser

Innenfor og like utenfor tunområdet tilrettelegges det for små og store hagebruksområder. Langs gjerdet i nord bak låven finnes et større sammenhengende område, mens inne på tunet finnes mindre inndelinger for dyrking og hagebruk.

Hest

Det etableres et hestemiljø på gården som vil kobles opp mot det eksisterende hestemiljøet på Hellehaugen Hestegård sør i grenden Forland. Den nye landbruksveien vil være en viktig kommunikasjonsåre, og gir blant annet mulighet for gallopering, uforstyrret av biltrafikk.

Vegetasjon

Ulike former for vegetasjon, både eksisterende og nytt utnyttes enten som skulpturelle elementer, integrerte elementer i lek, grønne åpne flater eller som romdannende element. Variasjon i vegetasjon innenbærer rikt innslag av trær, busker, stauder, sommerblomster og varierende former for gress .

TUNOMRÅDET

DELOMRÅDE 2

DELOMRÅDE 1

Luftegård for hest

Elevlokale/kafé

5 parkeringsplasser

Atkomstområde

Uteto

Nytt friluftstolett

Fruktlund

Tak for traktor og maskiner

Uverskur

Bærhage

Skli

Drivhus

Lekehus

Lekehus

6 parkeringsplasser

1:500

ATKOMST OG PARKERING

INNVIKERENDE MØTE MED GÅRDEN

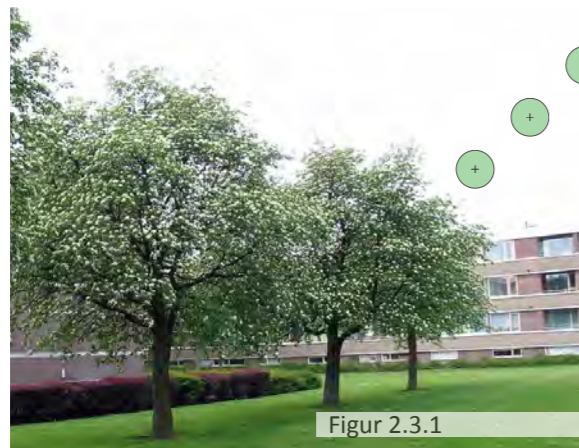

Gårdsbygningen og tunområdet som tidligere skjulte seg bak en bakketopp har nå kommet til syne langs hovedaksen inn på tunet, og man blir ønsket velkommen av et trivelig gårdsmiljø med gårdscafé, og tuntre på gårdsplassen med sommerblomster under. Jeg har åpnet opp atkomstområdet ved å skjære eksisterende terrengnivå ned 75cm utenfor den gamle garasjen. I tillegg har jeg gjort en vridning på rampen til låvebygningen, slik at "trafikken" med traktor ikke lenger går på tvers av atkomstveien. På siden er det lagt inne et terrengtrinn for å minske

inntrykket av en murkant. Det nivået er mulig å beplante med tulipaner på våren og stauder som krever lite skjøtsel. Som vist på kartet er det lagt til rette for parkering i utkanten av det sentrale tunområdet. HC parkeringen har fått en svært en svært tilgjengelig plassering midt på tunet. Belegget på plassen er fast grusdekke med små fraksjoner. Overgangen til steinbelegget nærmest huset indikerer et tydelig inngangsområde. Steinbelegget er lagt i en buet form mot vest som innviterer til å bruke den trinnfrie atkomsten rundt gårdsbygningen som hovedløsning.

VEGETASJON OG ROMDANNELSER

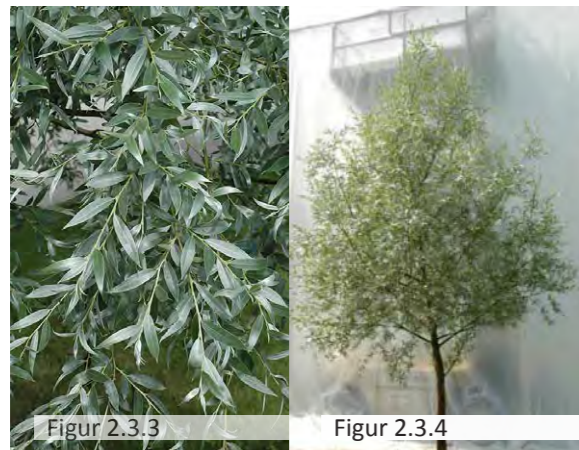
Figur 2.3.1

Trerækker med svenskeasal gir romlige avgrensinger av tunet, og angir samtidig ledelinjer. Trærneharetvakkertsølvgrøntbladverkmedhvite blomster om våren og oransje frukter på høsten.

Figur 2.3.2

fruktlunden av epletrær og pæretrær skaper en spesiell atmosfære med blomdeskygger på bakken. Dette kan bli et yndet sted å leke imellom, samtidig som trærne gir smakfulle frukter.

Figur 2.3.3

Figur 2.3.4

Sølvpil er valgt som tuntre på plassen, da den har en luftig og lett trekrone og derfor passer godt inn på det avgrensede tunet. Treet har sølvaktig bladverk, noe som passer godt inn i det eksisterende miljøet av mange blågrønne barplanter.

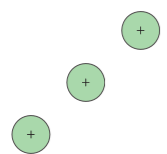

Figur 2.3.5

Brudespirea har et luftig og lett bladverk, er en hardfør plante og vokser raskt. Busken er ideell for å skape små rom. Her er busken brukt for å avgrense sandlekeklassen fra den store gressplenen

Trerækker av Svenskeasal
Sorbus inetermedia

Buskmure *Potentilla* og
Spirea Spiraea japonicum
'little princess'

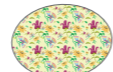
Tuntre av Sølvpil
Salix alba 'sericea'

Hekk av vanlig Bøk
Fagus sylvatica

Sommerblomster

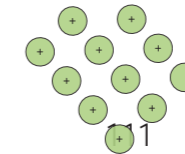
Stauder, klatreplanter
og kjøkkenhage

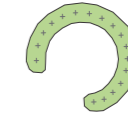
Bærhage av rips,
solbær og stikkelsbær

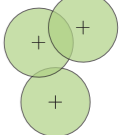
Fruktlund av eple og pære-
sorter *Malus* og *Pyrus*

Brudespirea
Spiraea x cinera 'Grefsheim'

Vanlig rogn
Sorbus aucuparia

DELOMRÅDE 1: BARNEHAGEN

"BARNA PARADIS"

Barnehagens uteområde har et mangfold av rom, vegetasjon og terrengvariasjoner, i tillegg til noen få lekeapparater. Blomsterflor, småskala bygninger, kulesteininnramming og lekne linjeføringer preger uteromsopplevelsen. Den bølgende stien kobler sammen avgrensning for sandlek og små lekehus hvor barna får mulighet å anlegge egne blomsterbed utenfor. Stien kan også fungere som en sykkeltreningssløype om

man åpner portene i begge ender. Da vil det være en tilnærmet flat rundløype rundt gårdsbygningen. barnehagen har en egen kjøkkenhage like innenfor steingjerdet. Her kan barna få gode hagebruksopplevelser med selvdyrket mat. Opplevelser med smådyr kan barna få med kaninene innefor gjerdet, ender og høns på gårdsplassen, samt opplevelser med de andre dyrene som går på beite langs turveien

SMÅ OG STORE ROM

Barnehageområdet deler opp mange små og store rom. Åpenheten ved den store, grønne plenen ønsket jeg å bevare, og har derfor lagt de andre funksjonene noe i utkanten. Her kan barna få mulighet til å løpe og leke fangeleker. Minde rom oppstår under trekronene, innenfor sandlekområdet, inni pilehytten, under uver-

skuret, inni lekehusene og innimellom det fritt-voksende krattet i sør. Her får barna muligheten til å utforske naturen på egenhånd og lage sine egne små plasser. En markant romavgrensning i det store rommet er de nye trærne som anlegges i øst. Disse skal fungere som skjerm mot biltrafikk, og samtidig gi levirkning for vind.

INSPIRASJON

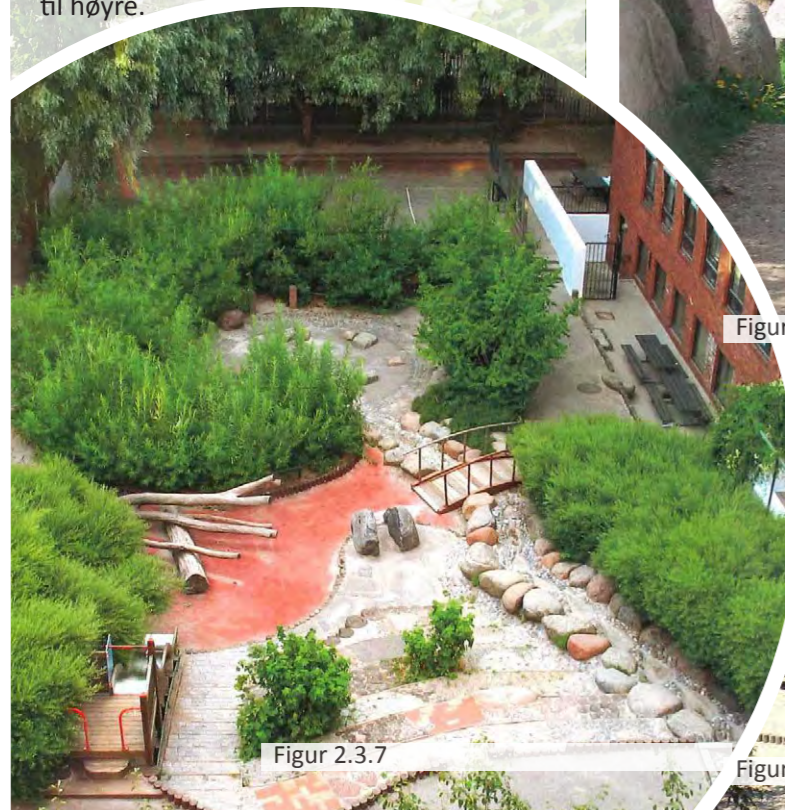
HELLE NEBELONGS NATURLEKEPLASSER

MURERGÅRDEN I GENTOFTE, DANMARK

Figur 2.3.6

Helle Nebelongs naturlekeplasser forsøker å gå i ett med de omkringliggende omgivelsene. Hun fokuserer på tredimensjonal avgrensning, og å bruke naturelementer så mye som mulig i stedet for prefabrikkert lekeplastyr. Jeg har latt meg inspirere av hennes lekne linjeføring til høyre.

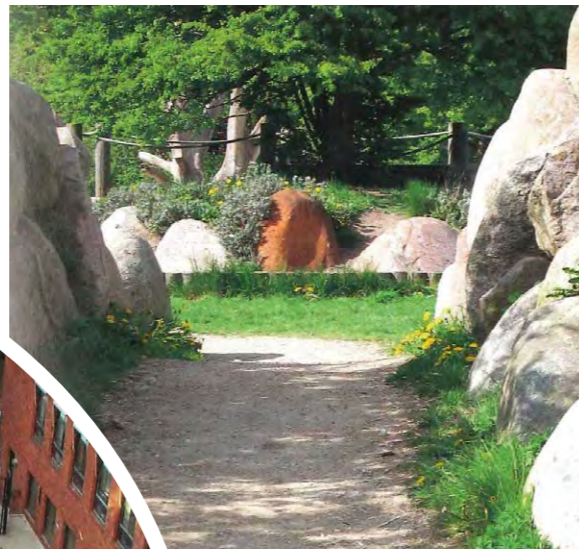

Figur 2.3.7

NATURLEKEPLASSEN VALBYPARKEN, DANMARK

Figur 2.3.8

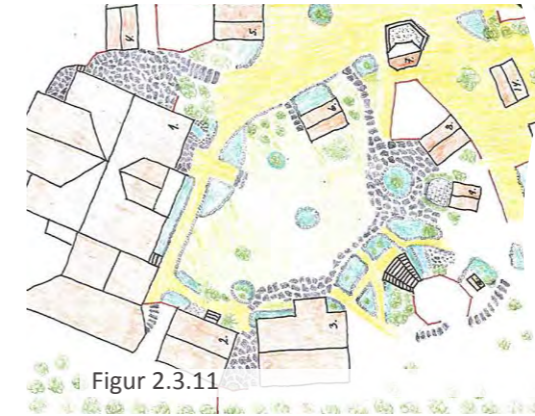

Figur 2.3.9

Figur 2.3.10

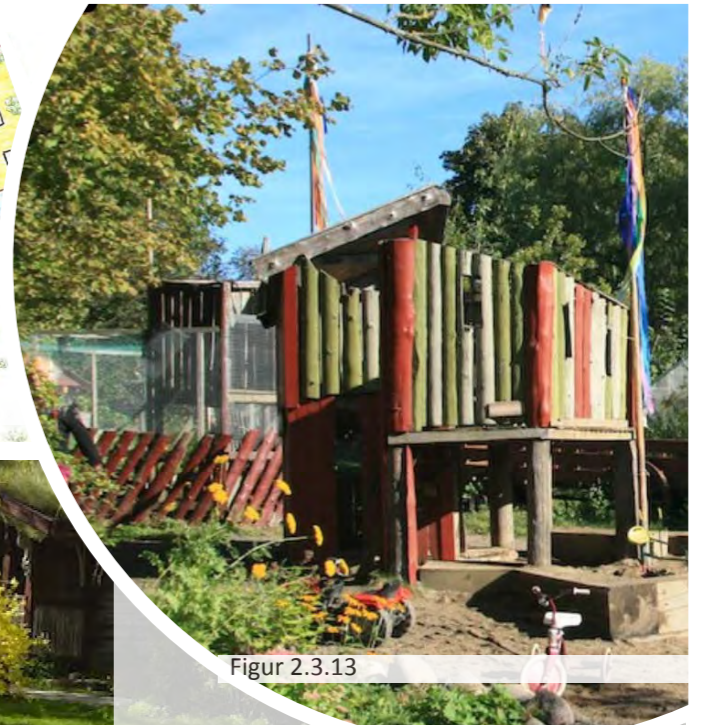
ARKEN BARNEHAGE, JELØYA I MOSS

Figur 2.3.11

Figur 2.3.12

Figur 2.3.13

Jeg har latt meg inspirere av denne barnehagens frodige uteområder som lar barna få slippe fantasien løs og skape sine egne lekearealer. Barnehagen har et vell av gjemmesteder, klatretrær, naturelementer og blomsterflor.

Figur 2.3.14

INSPIRASJON

DE SMÅ OG NÆRE ROMMENE

Figur 2.3.15

Figur 2.3.17

Figur 2.3.18 Pilehytte

Figur 2.3.16

GJERDER OG PORTALER

Figur 2.3.19

Figur 2.3.20

Figur 2.3.21

Figur 2.3.22

Figur 2.3.23 Buede linjer muliggjør lett vedlikehold

NATURLIGE LEKEELEMENTER

INSPIRASJONSBILDER

Figur 2.3.24 Inspirasjon til sandlekeplassen

Figur 2.3.25

Figur 2.3.26

Figur 2.3.27

Figur 2.3.28

AMALIE SKRAMS VEI, SANDVIKEN BERGEN

Lekeplassen ved Amalie Skrams vei har fått et nytt design av arkitektstudentene ved BAS (Bergen Arkitektskole). De har planlagt og bygget lekeplassen selv. Studentene hentet inspirasjon fra «Alice i Eventyrland for designet. De ville

bort fra den tradisjonelle lekeplassen med prefabrikerte lekeplassutstyr, og ville skape noe unikt, med utgangspunkt i terrengvariasjoner. Et viktig element på lekeplassen er det egendesignede uversskuret i treverk.

Figur 2.3.29 FOTO: Kristoffer Antonio Skinlo

Figur 2.3.30 FOTO: Kristoffer Antonio Skinlo

Figur 2.3.31 FOTO: Kristoffer Antonio Skinlo

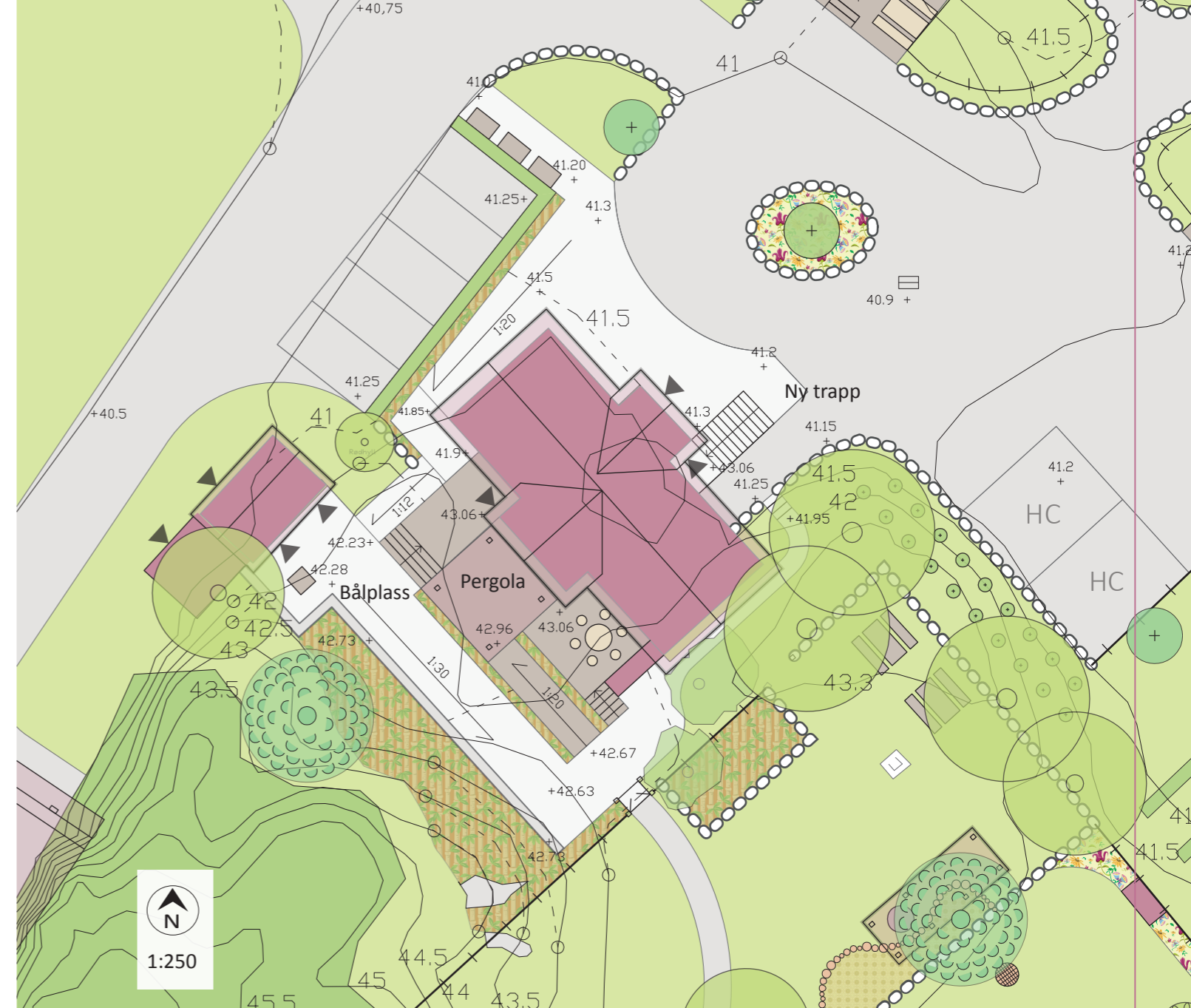

Figur 2.3.32 FOTO: Kristoffer Antonio Skinlo

UTSNITT: GÅRDSHUSET

Inngangspartiet på gårdshuset har jeg gitt en ny utforming ved hjelp av å snu hovedtrappens retning, da den før gikk sidelengs med huset. I tillegg har jeg tilført et overbygg over inngangsdøren. Nå virker atkomsten til huset mer innbydende og bygningsfasaden er mere komplett, visuelt sett, ettersom det nå er utbygg på begge sider. På karet til høyre kan man se at hovedatkomsten ikke lenger bare er trappen, men også døren på baksiden av huset, ettersom en ny rampe med retningsgivende linjeføringe inviterer til bruk. Rampeløsningen er universelt utformet.

Figur 2.3.33

Figur 2.3.34

På baksiden av hovedhuset finnes en terrasse konstruksjon med overbygd pergola hvor det vokser klatreplanter. Pergolaen kan eventuelt legges med tett tak, slik at man får et tørt oppholdssted i regnvær, og med mulighet for soveplass for de minste i vogn. Helt til høyre har jeg plassert en redskapsbod for hagedyrking. Denne bidrar også til å lage en skjermet krok for sønnavinden.

DELOMRÅDE 2: TILHODSSTED FOR UNGDOMMENE

TUNET SOM EN SOSIAL MØTEPLOSS OG ARBEIDSSTED

Tilholdsstedet for ungdommene finnes på den nordlige delen av tunet. Låven vil være en viktig arbeidsplass når det gjelder daglig stell av dyrene. Selve elevlokalet har utgangspunkt den gamle garasjen. Her legges det til rette for innlagt vann, som også muliggjør matlaging. Dette lokalet kan også brukes til en elevdrevet kafe, et bruksområde som passer den hyggelige lille garasjen godt. Forran terrasse plattingen med kafestoler i solen, finnes elevenes egen kjøkkenhage. Egenproduserte grønnsaker herfra kan selges i kafeene, eller nytes i en deilig lunsjpause. Det etableres et nytt

filuftstolett langs stakittgjerdet, som muliggjør god tilgang for til toalettfasiliteteter når man er utendørs, både for funksjonshemmede og andre. Sør for hovedhuset er det plassert et overbygg for maskiner som traktor og slåmaskin. Dette minsker trafikken på tunet betraktelig. Her kan elevene stable ved på sidene, samt ha arbeidsbenk på innsiden. I kjelleren på hovedhuset finnes også et verksted. Det flate steindekket utenfor er et fint underlag for å drive ulike arbeid som søler og kan spyles bort. Det bør være en lett tilgjengelig vannkran i dette området.

DEL 3 AVSLUTNING

3.1 AVSLUTNING

Figur 3.1.1

REFLEKSJON

VIRKELIGGJØRING AV PROSJEKTET

Å virkeliggjøre et Inn på tunet konsept på et gårdsbruk er en sammensatt oppgave, og handler ikke bare om landskapsplanlegging og design. Involverte parter på ulike nivå, alt fra foreldre til kommune, skole, landbrukskontor, politikere, Fylkesmannen, Matmerk som godkjenningmyndighet, Innovasjon Norge med mer, kan gi et inntrykk av uendelig mengde med papirarbeid og byråkrati i en slik prosess. Jeg mener at en gjennomført landskapsplan har en egenverdi som et dokument i seg selv, som kan lette slike tunge prosesser. Den gjør det mulig å selge inn konseptet til kommunen. Planen er utarbeidet på bakgrunn av teori og anbefalinger fra flere fagfelt, i tillegg til at den er forankret i stedlige premisser og passer inn i kommunens intensjoner for helsefremmende arbeid. Det flerfaglige aspektet bak løsningsforslaget, hvor blant annet ulike helseperspektiver bak Inn på tunet-gårdsbruket er godt argumentert, muliggjør at ulike fagpersoner kan møtes i en felles sak, og komme til enighet. Ikke minst vil planforslaget med tilhørende bakgrunn være til stor hjelp for gårdbrukerne selv, da de får presentert en mulighet for hvordan gårdsbruket kan disponeres. Forslaget er ment til å være et forprosjekt og som en start på en prosess for å virkeliggjøre Inn på tunet på gårdsbruket, der viktige baktanker og perspektiver kan være en hjelp til å ta ulike beslutninger. Prioritering av investeringer, er eksempel på en sentral beslutning som kan være lettere å ta når man har et ferdig prosjektutkast for hånden og kan se helheten.

PROBLEMSTILLING OG MÅL

Den overordnede problemstillingen; «Hvordan utvikle og prosjektere en pedagogisk arena for barn og unge, med fokus på faktorer som styrker helsen, der utgangspunktet er en vanlig landbrukseiendom og et lokalsamfunn rikt på kultur og positivt engasjement?» mener jeg å ha innfridd på en god måte ved å vise til et planforslag for tunområdet og et overordnet programplan for den øvrige eiendommen. Bakgrunnsdelen hvor jeg har presentert en lokalsamfunnsprofil over grenden Forland viser at konseptet for gården faller naturlig inn i områdets kontekst. Den pedagogiske arenaen for barnehagebarn og ungdommer med behov for en alternativ opplæringsarena, er forankret i et utformingsforslag som tilfredsstillende kunnskapsbasens kriterier. Landbrukseiendommen som en forutsetning for oppgaven er utdypet på en grundig måte i landskapsanalyzedelen.

KUNNSKAPSBASENS KRITERIER

Kriteriene fra kunnskapsgrunnlaget består både av overordnede punkter fra helseperspektivet og mer spesifikke kriterier innenfor barnehage og alternativ opplæringsarena. Jeg mener jeg har klart å innfri mange av kriteriene i på stedet. Mulighetene som presenteres i løsningsforslaget viser først en overordnet programplan for området, deretter en mer detaljert utforming av tunområdet. Det overordnede kriteriet om sammenheng har mange aspekter ved seg som implementeres på stedet, alt fra hagebruksopplevelser med sammenheng «fra jord til bord», til naturkontakt og mestringsopplevelser gjennom blant annet hesteridning, og arbeidsoppgaver. På det nære tunområdet innenfor barnehageinngjerdingen har jeg lagt til rette for kriteriene om et mangfoldig lekelandskap med flerdimensjonale avgrensninger, samtidig som

det er enkelt og gir muligheter for egen utforskning. Jeg har innfridd atkomstkriteriet ved hjelp av tydeligere og mer innbydende atkomst til stedet, og velplasserte parkeringsmuligheter. For ungdomsskoleelevene har jeg lagt til rette for å ta i bruk landskapets særegne strukturer, elementer og rom. Jeg har definert ulike samlingsplasser og baser som denne brukergruppen kan utnytte. De syv mennesketyper som læreplanverket kunnskapsløftet fronter kan innfris gjennom et pedagogisk program med utgangspunkt i stedet.

HVA HAR JEG LÆRT?

Gjennom arbeidet med denne avhandlingen har jeg utviklet en bredere forståelse av landskapsarkitektens rolle i arbeidet med å fremme en helsevennlig utvikling i samfunnet. Naturen og naturgrunnlagets betydning for mennesker har fått en dypere mening for meg personlig. Som landskapsarkitekt har jeg også utviklet nye evner til å oppfatte landskapets særtrekk og se mulighetene ved det, i langt større grad enn før. Jeg har i tillegg lært å ha en oppdragsgiver som jeg har måttet diskutere løsninger med og argumentere for ulike forslag. Gjennom arbeidet med den innledende delen og kunnskapsgrunnlaget har det blitt tydelig for meg hvor viktig det er med tverrfaglighet for å kunne skape gode helhetlige løsninger med kvalitet. Et eksempel er den fagkompetansen som pedagoger sitter inne med, som er helt avgjørende for å utvikle et utendørstilbud med pedagogisk innhold.

PROSESS

Jeg har brukt mye tid på kunnskapsbasen i denne avhandlingen, noe jeg mener er en styrke ved oppgaven. Jeg har belyst perspektiver som helsefremmende arbeid, kriterier for uteområder ved barnehager og alternative opplæringsarenaer og den overordnede konteksten

med kommune og lokalsamfunn på en strukturert og forståelig måte. Dette overordnede blikket og prosessen med å sammenfatte stoffet vil være til hjelp for meg videre i arbeidslivet.

HVA VILLE JEG GJORT ANDERLEDES?

Hvis jeg skulle gjort den samme oppgaven om igjen ville jeg kun fokusert på én brukergruppe. Da ville jeg fokusert på barnehagegruppen og kunne disponert tiden til å gå lenger inn i arbeidet med prosjektering. Et flott tilskudd til Forland Gård hadde vært å tegne ut prosjektet med et sterkere fokus på universell utforming for barn, hvor alle opplevelsene som gården skal fremme, kunne vært tilgjengelig på likt grunnlag for alle brukere, uansett funksjonshemming. Et annet aspekt som jeg ville hatt med, er stedet som nærmiljøarena og møteplass for lokalbefolkningen.

VEIEN VIDERE

Jeg tror denne oppgaven vil være til hjelp for andre gårdbrukere som er i etableringsfasen av et Inn på tunet tilbud med lignende målgruppe. Ikke minst er landskapsanalysen et godt verktøy og eksempel til etterfølgelse for å tydeliggjøre eiendommens landskapsressurser. Inn på tunet-kontaktperson hos Matmerk har sagt at de gjerne vil publisere oppgaven på deres hjemmeside og kunnskapsbasesamling. Jeg håper gårdbrukerne på Forland Gård blir inspirert til å gå videre med løsningsforslaget jeg har presentert, og utvikle det til å bli en levende plass i grenden Forland. Som nevnt tidligere er det høyt trykk på boligutvikling i bygdene i kommunen, også på Forland. I denne sammenheng er det viktig at kommunen bidrar til utvikling av områder av med høy kulturverdi, både med tanke på for folks identitet og for å ivareta historisk arv og tradisjoner.

LITTERATURLISTE

- Antonovsky, A. (1996). The salutogenic model as a theory to guide health promotion. *Health Promotion International*, 11 (1): 11-18.
- . Landskapet i Sund. Overordna landskapstrekk. Sund. 75 s.
- Barnehageloven. (2005). Lov om barnehager av 17.juni 2005 nr.64.
- Beatley, T. (2009). Biophilic Urbanism: Inviting Nature Back to Our Communities and Into Our Lives. *Wm. & Mary Envtl. L. & Pol'y Rev.* 209, 34 (1): 31.
- Berget, B. & Braastad, B. O. (2008). Kunnskapsstatus og forskningsbehov for inn på tunet. Universitetet for miljø- og biovitenskap: Institutt for husdyr- og akvakulturvitenskap. 69 s.
- Berget, B. (2013). Forskning og kompetanse for Inn på tunet. Status og behov. Ås: Institutt for husdyr- og akvakulturvitenskap. 31 s.
- Bjerke, M. & Ramfjord, H. (2005). Gode råd er grønne: Et allergivennlig grønt miljø inne og ute: Norges Astma- og Allergiforbund,.
- Bratberg, E. (2015). Hagebruk Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/hagebruk> (lest 29.05.2015).
- Bruk av Strandahallen 2014/15. (2014). Tilgjengelig fra: <http://stranda.skule.no/index.php?pageID=147&page=Bruk+av+Strandahallen+2014%26%2347%3B15> (lest 14.02.15).
- Burgon, H. L. (2011). 'Queen of the world': experiences of 'at-risk' young people participating in equine-assisted learning/therapy. *Journal of Social Work Practice*, 25 (02): 165-183.
- de Bruin, S., Ferwada-van Zonneveld, R., Elings, M. & Hassink, J. (2013). Effects of Green Care Farms on Different Client Groups: Experiences from the Netherlands. I: Gallis, C. (red.) *Green Care*, s. 91-110: Nova Science Publishers Inc.
- Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven. (2008). Lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne av 20.juni nr 42.
- Ese, B. K. (2014). På denne garden går Sander og Lars på skule. Tilgjengelig fra: <http://www.nrk.no/hordaland/pa-denne-garden-gar-sander-og-lars-pa-skule-1.12036796> (lest 05.05.2015).
- Fakta om Stranda Skule. (2014). Tilgjengelig fra: <http://stranda.skule.no/index.php?pageID=32&page=Informasjon+om+skulen> (lest 05.03.2015).
- Falck Nutec Sotra. (2014). Tilgjengelig fra: <http://www.falcknutec.no/no/omoss/lokasjoner/sotra> (lest 02.04.2015).
- Fjørtoft, I. (2000). Landscape as playscape : learning effects from playing in a natural environment on motor development in children. Oslo: Norwegian University of Sport and Physical Education.
- Fjørtoft, I. & Reiten, T. (2003). Barn og unges relasjoner til natur og friluftsliv : en kunnskapsoversikt, nr 10/2003. Porsgrunn: Høgskolen i Telemark.
- Fjørtoft, I. (2010). Barn og bevegelse: Læring gjennom landskap. I: Sandseter, E. B. H., Hagen, T. L. & Moser, T. (red.) *Barnas barnehage, b. 3 Kroppslighet i barnehagen: pedagogisk arbeid med kropp, bevegelse og helse*, s. 170-185. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Folkehelseinstituttet. (2014). Folkehelseprofil for 1245 Sund, januar 2014. I: Stoltenberg, C. (red.). Oslo: Avdeling for helsestatistikk. 4 s.
- Folkehelseloven. (2011). Lov om folkehelsearbeid av 24. juni 2011 nr.29.
- Folketalet i kommunane. (2015). Tilgjengelig fra: <http://statistikk.igest.no/hf/> (lest 02.02.2015).
- Fosse, B. (2014). Ord i spreke spor. Tilgjengelig fra: <http://www.bibvest.no/news/ord-i-spreke-spor> (lest 10.03.2015).
- Førde, R. (2014). Nærmiljøkvalitetar/Helsefremjande SFO – rapporteringsskjema 2014. Hordaland Fylkeskommune: Regionalavdelinga. 2 s.
- Galeasen Loyal. Tilgjengelig fra: <http://www.loyal.no/1.html> (lest 05.04.2015).
- Garathun, M. G. (2014). De største samferdeselsprosjektene. Dette er Norges ti største samferdselsprosjekter.
- Grahn, P. (1997). Ute på dagis: hur använder barn daghemsgården? : utformningen av daghemsgården och dess betydelse för lek, motorik och koncentrationsförmåga: Movium.
- Grunnkriksane i kommunen. (2015). Tilgjengelig fra: <http://statistikk.igest.no/hf/> (lest 04.04.2015).
- Halvorsen Thorén, K. (2008). De grønne lungene som forsvant. Om tap av grønnstruktur i byer og tettsteder. I: Berntsen, B. & Hågvar, S. (red.) *Norsk natur -farvel? En illustrert historie*, s. 223-235. Ås, Akershus: Unipub AS.
- Handlingsplan 2013–2017. Inn på tunet. Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet, Landbruks- og matdepartementet. 36 s.
- Hauge, H. (2013). Equine-assisted activities for adolescents and the impact on social support and task-specific mastery : a study integrating psychological variables with ethological methods. Ås: Department of Animal and Aquacultural Sciences, Norwegian University of Life Sciences, Hesteassisterte aktiviteter for ungdom sin innflytelse på sosial støtte og spesifikk mestring en studie som integrerer psykologiske variabler med etologiske metoder.
- Hauge, H., Kvalem, I. L., Berget, B., Enders-Slegers, M.-J. & Braastad, B. O. (2013). Equine-assisted activities and the impact on perceived social support, self-esteem and self-efficacy among adolescents – an intervention study. *International Journal of Adolescence and Youth*, 19 (1): 1-21.
- Helse- og omsorgsdepartementet. (1995). Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler. Helsedirektoratet. (2014). Samfunnsutvikling for god folkehelse. Rapport om status og råd for videre utvikling av folkehelsearbeidet i Norge. Oslo. 144 s.
- Hordaland fylkeskommune, Kulturlandskapsenteret & Sund kommune. (2007). Sund - kyrkjevegen Hamre - Klokkarvik. I: Hordaland fylkeskommune, Kulturlandskapsenteret & Sund kommune (red.). *Nordsjølypa Vandringar i kulturlandskapet*. 2 s.
- Jolly, L. (2007). Gården som pedagogisk ressurs. Et veiledningshefte for bønder og lærere. Statens landbruksforvaltning. 186 s.
- Justis- og beredskapsdepartementet. (1996). Forskrift om sikkerhet ved lekeplassutstyr.
- Kalgraff, T. (2015). Forland Grendalag Årsmelding 2014. Forlandsvåg: Forland Grendalag. 1 s.
- Kaplan, R., Kaplan, S. & Ryan, R. (1998). *With people in mind: Design and management of everyday nature*: Island Press.
- Kiland, C., Hallås, B. O., Børrestad, L. A., Beinert, C. & Øverby, N. (2015). Evaluering av kompetanseprogrammet «Folkehelse og nærmiljøkvaliteter» i fem fylker. Kristiansand. 87 s.
- Klemetsune, L. (2012). Kulturplan for Sund kommune 2012-2022. Skogsvåg: Sund kommune. 30 s.

Kleppsvik og Sønn AS. (2015). Tilgjengelig fra: <http://www.kleppsvik-sonn.no/historie> (lest 05.05.2015).

Kogstad, R., Eriksson, B., Granerud, A., Hummelvoll, J. K., Lauritzen, T. & Batt-Rawden, K. (2013). Håndbok for kjøpere av Inn på tunet-tjenester. Med spesiell fokus på på tilrettelagt arbeid og arbeidstrening for unge og voksne. Høgskolen i Hedmark: Høgskolen i Hedmark, Østlands forskning. 76 s.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet. (1995). Rikspolitiske retningslinjer for barn og planlegging.

Kunnskapsdepartementet. (2006a). Forskrift til opplæringslova.

Kunnskapsdepartementet. (2006b). Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver.

Langeland, J. (2014). Posidiriv - Alternativ arena tilknyttet Bergen Kompetansesenter for Læringsmiljø. Tilgjengelig fra: <https://www.bergen.kommune.no/omkommunen/avdelinger/skoler/bergen-kompetansesenter-for-laringsmiljo/9774/9776/article-109105> (lest 07.03.2015).

Liebe, E. (2006). Veileder for utforming av barnehagens utearealer. Kunnskapsdepartementet. Oslo: Det norske hageselskap. 31 s.

Lindén, F. (2015, Januar 30). Inn på tunet. Gården som arena for positive opplevelser og mestring. Inn på tunet – Inn i framtida!, Bergen: FMHO.

Lærum, E. (2005). Frisk, syk eller bare plaget? : innføring i medisinsk nøkkelukunnskap. 2. utg. Bergen: Fagbokforl.

Matmerk. Gården som arena for de positive opplevelsene. Tilgjengelig fra: <http://www.matmerk.no/inn-pa-tunet> (lest 02.01.2015).

Meld. St. nr 9 (2011-2012). Landbruks- og matpolitikken — Velkommen til bords. Oslo: Landbruks- og matdepartementet. 302 s.

Meld. St. nr 18 (2010-2011). Læring og fellesskap - Tidlig innsats og gode læringsmiljøer for barn, unge og voksne med særlige behov. Oslo: Kunnskapsdepartementet. 153 s.

Meld. St. nr 19 (2014-2015). Folkehelsemeldingen. Mestring og muligheter. . Oslo: Helse- og omsorgs departementet. 183 s.

Meld. St. nr 24 (2012-2013). Fremtidens barnehage. Oslo: Kunnskapsdepartementet. 116 s.

Meld. St. nr 34 (2012-2013). Folkehelsemeldingen. God helse – felles ansvar. Oslo: Helse- og omsorgs departementet. 199 s.

Mæland, J. G. (2010). Forebyggende helsearbeid : i teori og praksis. 3. utg. utg. Oslo: Universitetsforl.

NOU 2012:1. Til barnas beste - Ny lovgivning for barnehagene: Kunnskapsdepartementet.

Offentleg bading i symjehallen. (2014). Tilgjengelig fra: <https://www.sund.kommune.no/aktuelt/opningstider-symjehall/> (lest 05.03.2015).

Opplæringslova. (1998). Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa (opplæringslova) av 17.juli 1998 nr.61.

Porten, A. M. N. & Haugstad, A. (2015). Ny kunnskap om nærmiljø og nærmiljøkvaliteter. Tilgjengelig fra: <http://www.hordaland.no/Hordaland-fylkeskommune/Regional-utvikling/Folkehelse/Liste/Ny-kunnskap-om-narmiljo-og-narmiljokvaliteter/> (lest 30.04.2015).

Sempik, J., Hine, R. & Wilcox, D. (2010). Green care: A conceptual framework, a report of the working group on the health benefits of green care, COST Action 866, green care in agriculture. Loughborough University.

Skogseth, A. & Fyllingsnes, F. (2013). Gards- og slektssoge gnr. 1 - gnr. 12. Sund på søre Sotra, b. 2. Sund: Fagbokforlaget.

Sotrasambandet. Tilgjengelig fra: <http://www.vegvesen.no/Vegprosjekter/sotrasambandet> (lest 02.02.2015).

Stranda Barnehage - den gode starten. Tilgjengelig fra: <http://www.teknologibarnehagen.no/> (lest 05.03.2015).

Styve, K. (2015). Sprengjer ut ei ny tid. Tilgjengelig fra: <http://www.vestnytt.no/aktuelt/Sprengjer-ut-ei-ny-tid-267613.html> (lest 05.03.2015).

Sund kommune. (2012). Skulebruksplan for Sund kommune. Skulane i Sund - robuste og framtid retta 2012 - 2022. 83 s.

Sund kommune. (2013). Barnehageplan Sund kommune 2013-2023. Sund: Sund kommune. 13 s.

Sund kommune. (2014). Bustadsosial plan 2014 - 2017. Sund: Sund kommune. 28 s.

Sund kommune. (2015). Kommuneplanen sin samfunnsdel. Planprogram 2016 - 2020. Høringsutkast. Sund kommune. 14 s.

Syltøy, T. (2015). Ut på tur - med klippekort i sekken Tilgjengelig fra: <http://www.vestnytt.no/kultur/Ut-pa-tur---med-Aklippekort-i-sekken-288886.html#.VRpQkvEmY1c.facebook> (lest 12.03.2015).

Sør på Sotra. (2014). Tilgjengelig fra: <https://sprekere.no/tur/sor-pa-sotra> (lest 12.04.2015).

Tarzanløypa er opna. (2015). Tilgjengelig fra: <http://stranda.skule.no/?artID=397&navB=1> (lest 27.06.2015).

Triatlon Forlandsvågen. (2015). Tilgjengelig fra: <http://www.sundtriatlon.com/259917817> (lest 05.03.2015).

Utdannings- og forskningsdepartementet. (2009). Kunnskapsløftet – reformen i grunnskole og vide regående opplæring. 12.

Utdanningsdirektoratet. (2006). Prinsippene for opplæringen. Læreplanverket for Kunnskapsløftet. Utdanningsdirektoratet. 6 s.

Utdanningsdirektoratet. (2010). Bruk av alternative opplæringsarenaer i grunnskolen. Rundskriv, 3. 13 s.

Utdanningsdirektoratet. (2011). Generell del av læreplanen. Tilgjengelig fra: <http://www.udir.no/Lareplaner/Kunnskapsloftet/Generell-del-av-lareplanen/> (lest 05.05.2015).

Økland, E. J. (2014). Slik blir "nye" Panorama. Tilgjengelig fra: <http://www.vnr.no/slik-blir-nye-panorama/> (lest 23.06.2015).

Økland, E. J. (2015). Her er de nye sjefene. Tilgjengelig fra: <http://www.vnr.no/her-er-de-nye-sjefene/> (lest 23.06.2015).

FIGURLISTE

Figur 1.1.1: Foto: Esther Helgheim
Figur 1.1.2: Foto: Esther Helgheim
Figur 1.1.3: Foto: Esther Helgheim
Figur 1.1.4: Foto: Esther Helgheim

Figur 1.2.1: Foto: Esther Helgheim
Figur 1.2.2: Hentet fra Kogstad, R. et al. (2013) (se litteraturlisten)
Figur 1.2.3: tilgjengelig fra: <http://framtida.no/articles/barn-med-adhd-trenger-brak-for-a-lare#VdCxwWNOhME> (02.03.2015)
Figur 1.2.4: tilgjengelig fra: <https://www.teen-life.com/blogs/articles/teaching-your-adhd-teen-appropriate-computer-behavior> (05.03.2015)
Figur 1.2.5: Hentet fra Kogstad, R. et al. (2013) (se litteraturlisten)
Figur 1.2.6: Jolly, L. (2007) (se litteraturlisten) Foto: Linda Jolly
Figur 1.2.7: <http://regionhadeland.no/de-to-forste-inn-pa-tunet-gardene-pa-hadeland-er-godkjent/>
Figur 1.2.8: tilgjengelig fra: <http://matmerk.no/no/inn-pa-tunet/finn-gaard> (05.03.2015)
Figur 1.2.9: tilgjengelig fra: <http://pixgood.com/tree-growing-in-hand.html> (03.03.2015)
Figur 1.2.10: tilgjengelig fra: <http://www.peerrush.com/wp-content/uploads/2014/08/canoeing-with-friends.jpg> (17.04.2015)
Figur 1.2.11: tilgjengelig fra: <http://www.adelaidenow.com.au/news/south-australia/things-your-kids-need-to-do-before-they-turn-12-nature-play-sa-launches-with-aim-to-get-kids-to-lead-active-outdoor-life/story-fni6uo1m-1226837746796>
Figur 1.2.12: tilgjengelig fra: www.klippan.se/iurochskur (13.04.2015)
Figur 1.2.13: tilgjengelig fra: www.klippan.se/iurochskur (13.04.2015)
Figur 1.2.14: Hentet fra Kogstad, R.

et al. (2013) (se litteraturlisten)
Figur 1.2.15: Hentet fra Kogstad, R. et al. (2013) (se litteraturlisten)
Figur 1.2.16: Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/inn-pa-tunet-loftes-i-buskerud-/id613364/> (05.05.2015)
Figur 1.2.17: Jolly, L. (2007) (se litteraturlisten) Foto: Linda Jolly
Figur 1.2.18: Jolly, L. (2007) (se litteraturlisten) Foto: Anne Grutle
Figur 1.2.19: Jolly, L. (2007) (se litteraturlisten) Foto: Anne Grutle
Figur 1.2.20: Jolly, L. (2007) (se litteraturlisten) Foto: Linda Jolly

Figur 1.3.1: Tilgjengelig fra: <https://www.facebook.com/groups/557556571039323/photos/> (05.05.2015)
Figur 1.3.2: Tilgjengelig fra: <http://forwardchurch.com/ministries/kids/> (04.04.2015)
Figur 1.3.3: Tilgjengelig fra: <http://www.minskole.no/MinBarnehage/brubhg/pilot.nsf/VReadArt/5C934B-63F3AF9AA9C125798D00679019?OpenDocument> (04.04.2015)
Figur 1.3.4: Tilgjengelig fra: http://www.spagyricmedicine.com/spagyric/index/taxus_baccata-2/ (24.04.2015)
Figur 1.3.5: Tilgjengelig fra: http://www.nordafloira.no/betula_pubescens.htm (24.04.2015)
Figur 1.3.6: Tilgjengelig fra: <https://poasdialektside.wordpress.com/author/poalmas/> (24.04.2015)
Figur 1.3.7: Tilgjengelig fra: <https://poasdialektside.wordpress.com/author/poalmas/> (24.04.2015)

Figur 1.4.1: Tilgjengelig fra: https://www.facebook.com/panoramahotell/photos_stream (07.03.2015)

Figur 1.4.2: Hentet fra Asplan Viak (2009) Se litteraturlisten
Figur 1.4.3: Folkehelseinstituttet. (2014) Se litteraturlisten
Figur 1.4.4: Klemetsune, L. (2012) Se litteraturlisten
Figur 1.4.5: Klemetsune, L. (2012) Se litteraturlisten
Figur 1.4.6: Tilgjengelig fra: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/lommemannen/gnidde-sjampo-i-oeynene-mine/a/582624/> (20.04.2015)
Figur 1.4.7: Tilgjengelig fra: <http://sartormaskin.no/NYHETER/TabId/96/ArtMID/524/ArticleID/58/Stranda-Skule-byggesteg-2.aspx> (20.04.2015)
Figur 1.4.8: Tilgjengelig fra: <https://www.sund.kommune.no/om-sund/nyhende/sund-folkebibliotek-gar-nye-vegar-med-ord-i-spreke-spor.aspx> (05.04.2015)
Figur 1.4.9: Tilgjengelig fra: <https://www.facebook.com/groups/557556571039323/photos/> (05.05.2015)
Figur 1.4.10: Foto Esther Helgheim
Figur 1.4.11: Tilgjengelig fra: <http://www.sundtriatlon.com/259917811> (08.05.2015)
Figur 1.4.12: Foto: Esther Helgheim
Figur 1.4.13: Tilgjengelig fra: <http://www.vestnytt.no/aktuelt/Sprengjer-ut-ei-ny-tid-267613.html> (08.05.2015)
Figur 1.4.14: Tilgjengelig fra: https://www.facebook.com/panoramahotell/photos_stream (07.03.2015)
Figur 1.4.15: Tilgjengelig fra: <http://www.falcknutec.no/no/omoss/loka-sjoner/sotra> (08.05.2015)
Figur 1.4.16: Tilgjengelig fra: <http://kystsogevekene.com/2013/10/22/ein-heldig-gjeng-pa-loyal/> (08.05.2015)

Figur 1.4.17: Tilgjengelig fra: <http://www.vestnytt.no/aktuelt/Sprengjer-ut-ei-ny-tid-267613.html> (08.05.2015)
Figur 1.4.18: Foto: Esther Helgheim
Figur 1.4.19: Tilgjengelig fra: <http://www.vestnytt.no/aktuelt/Sund-far-refs-av-Statens-Vegvesen-140319.html> (17.05.2015)
Figur 1.4.20: Tilgjengelig fra <http://m.straume-mb.no/referanser/stranda-skole> (17.05.2015)
Figur 1.4.21: Tilgjengelig fra <http://www.teknologibarnehagen.no/> (08.05.2015)
Figur 1.4.22: Tilgjengelig fra <http://www.vestnytt.no/aktuelt/Ja-til-ungdomsskulen-181169.html> (07.04.2015) og «skulebruksplan høyringsfremlegg»
Figur 1.4.23: Tilgjengelig fra <http://sartormaskin.no/NYHETER/TabId/96/ArtMID/524/ArticleID/58/Stranda-Skule-byggesteg-2.aspx> (18.05.2015)
Figur 1.4.24: Tilgjengelig fra <http://stranda.skule.no/?artID=397&navB=1> (18.05.2015)
Figur 1.4.25: Tilgjengelig fra <http://stranda.skule.no/?artID=397&navB=1> (18.05.2015)
Figur 1.4.26: Tilgjengelig fra: <https://www.facebook.com/groups/557556571039323/photos/> (05.05.2015)
Figur 1.4.27: Tilgjengelig fra: <https://www.facebook.com/groups/557556571039323/photos/> (05.05.2015)
Figur 1.4.28: Tilgjengelig fra: <https://www.facebook.com/groups/557556571039323/photos/> (05.05.2015)

Figur 2.1.1: Ortofoto mottatt av Gunnar Tenge v/NMBU
 Figur 2.1.2: Foto Esther Helgheim
 Figur 2.1.3: Foto Esther Helgheim
 Figur 2.1.4: Foto Esther Helgheim
 Figur 2.1.5: Foto Esther Helgheim
 Figur 2.1.6: Hentet fra Asplan Viak (2009) Se litteraturlisten
 Figur 2.1.7: Foto Esther Helgheim
 Figur 2.1.8: Foto Esther Helgheim
 Figur 2.1.9: Foto Esther Helgheim
 Figur 2.1.10: Foto Esther Helgheim
 Figur 2.1.11: Foto Esther Helgheim
 Figur 2.1.12: Foto Esther Helgheim
 Figur 2.1.13: Foto Esther Helgheim
 Figur 2.1.14: Foto Esther Helgheim
 Figur 2.1.15: Foto Esther Helgheim
 Figur 2.1.16: Foto Esther Helgheim
 Figur 2.1.17: Foto Esther Helgheim
 Figur 2.1.18: Foto Esther Helgheim
 Figur 2.1.19: Foto Esther Helgheim
 Figur 2.1.20: Foto Esther Helgheim
 Figur 2.1.21: Foto Esther Helgheim
 Figur 2.1.22: Foto Esther Helgheim
 Figur 2.1.23: Foto Esther Helgheim
 Figur 2.1.24: Foto Esther Helgheim
 Figur 2.1.25: Foto Esther Helgheim
 Figur 2.1.26: Foto Esther Helgheim
 Figur 2.1.27: Foto Esther Helgheim
 Figur 2.1.28: Foto Esther Helgheim
 Figur 2.1.29: Foto Esther Helgheim

Figur 2.2.1: : Foto Esther Helgheim

Figur 2.3.1: Tilgjengelig fra: http://www.bomen-gids.nl/uk/soorten/Zweedse_meelbes__Sorbus_intermedia__Mountain_Ash.html (02.06.2015)
 Figur 2.3.2: Tilgjengelig fra: <http://indianapublicmedia.org/earthcats/>

birds-bees-pollinating-orchard/ (02.06.2015)
 Figur 2.3.3: Tilgjengelig fra: http://plants.dutch-growers.ca/11040002/Plant/1389/Silver_Willow (02.06.2015)
 Figur 2.3.4 Tilgjengelig fra: http://ign.ku.dk/bytraearboretet/bytraesamlingen/salix_alba_sericea_soelvpil/ (02.06.2015)
 Figur 2.3.5 Tilgjengelig fra: <http://www.venhorstplant.nl/de/pflanze-des-mo-nats/163/april.html> (02.06.2015)
 Figur 2.3.6 Hentet fra Rihardson, T. (2009) Avant Gardeners: Thames and Hudson. 352 s.
 Figur 2.3.7 Hentet fra Rihardson, T. (2009) Avant Gardeners: Thames and Hudson. 352 s.
 Figur 2.3.8 Hentet fra Rihardson, T. (2009) Avant Gardeners: Thames and Hudson. 352 s.
 Figur 2.3.9 Hentet fra Rihardson, T. (2009) Avant Gardeners: Thames and Hudson. 352 s.
 Figur 2.3.10 Hentet fra Rihardson, T. (2009) Avant Gardeners: Thames and Hudson. 352 s.
 Figur 2.3.11 Hentet fra Jørgensen, K. & Stabel, V. (2010) Ny norsk Landskapsarkitektur: Gyldendal Akademisk. 272 s.
 Figur 2.3.12 Tilgjengelig fra: <http://www.arkenbarnehave.no/> (04.05.2015)
 Figur 2.3.13 Tilgjengelig fra: <http://www.arkenbarnehave.no/> (04.05.2015)
 Figur 2.3.14 Tilgjengelig fra: <http://www.arkenbarnehave.no/> (04.05.2015)
 Figur 2.3.15 Tilgjengelig fra: <http://www.youtube.com/watch?v=Dy-sihGdfmaM> (16.04.2015)
 Figur 2.3.16 Tilgjengelig fra: <http://www.flickr.com/photos/butchandcass/2351570105/in/faves-pinetreestudio/> (04.05.2015)
 Figur 2.3.17 Tilgjengelig fra: http://www.countryliving.com/outdoor/garden-tours/ontario-home-0907?click=img_sr (08.06.2015)

Figur 2.3.18 Tilgjengelig fra: <http://lillie-dale.blogspot.com/> (08.06.2015)
 Figur 2.3.19 Tilgjengelig fra: <http://themeadowbrookblog.blogspot.com/2011/07/week-in-pictures.html> (08.06.2015)
 Figur 2.3.20 Tilgjengelig fra: <https://www.flickr.com/photos/chel-seaf/4616755285/> (08.06.2015)
 Figur 2.3.21 Tilgjengelig fra: <http://tassels.tumblr.com/post/18488949700> (04.05.2015)
 Figur 2.3.22 Tilgjengelig fra: <http://indulgy.com/post/14MHm0bla1/white-picket-fence> (04.05.2015)
 Figur 2.3.23 Tilgjengelig fra: <http://www.flickr.com/photos/studio-baker/4839389083/> (04.05.2015)
 Figur 2.3.24 Tilgjengelig fra: <https://docs.google.com/file/d/0B3ZyxZ9zC-bpe-HFwRHdoWVVXY2s/edit> (04.05.2015)
 Figur 2.3.25 Tilgjengelig fra: <https://docs.google.com/file/d/0B3ZyxZ9zC-bpe-HFwRHdoWVVXY2s/edit> (04.05.2015)
 Figur 2.3.26 Tilgjengelig fra: <http://www.designmom.com/2014/07/living-with-kids-lesli-gresholdt/> (04.05.2015)
 Figur 2.3.27 Tilgjengelig fra: <http://lydi-aburchett.blogspot.com/2011/05/trip-to-fairy-grotto.html> (04.05.2015)
 Figur 2.3.28 Tilgjengelig fra: <http://notimeforironing.wordpress.com/2012/09/23/beacon-hill-country-park-and-gruffalo-house/> (04.05.2015)
 Figur 2.3.29 Tilgjengelig fra: <http://bonansa.no/artikkel/slik-sa-lekeplassen-ut-for-arkitekt-studentene-fikk-sla-seg-los/> (04.05.2015)
 Figur 2.3.30 Tilgjengelig fra: <http://bonansa.no/artikkel/slik-sa-lekeplassen-ut-for-arkitekt-studentene-fikk-sla-seg-los/> (04.05.2015)
 Figur 2.3.31 Tilgjengelig fra: <http://bonansa.no/artikkel/slik-sa-lekeplassen-ut-for-arkitekt-studentene-fikk-sla-seg-los/> (04.05.2015)

studentene-fikk-sla-seg-los/ (04.05.2015)
 Figur 2.3.32 Tilgjengelig fra: <http://bonansa.no/artikkel/slik-sa-lekeplassen-ut-for-arkitekt-studentene-fikk-sla-seg-los/> (04.05.2015)
 Figur 2.3.33 Tilgjengelig fra: <http://www.desiretodecorate.com/> (08.06.2015)
 Figur 2.3.34 Tilgjengelig fra: <http://aquabeach.tumblr.com/post/51475180834> (08.06.2015)

Figur 3.1.1: Foto Esther Helgheim
 Figur 3.1.2: Foto Esther Helgheim
 Figur 3.1.3: Foto Esther Helgheim
 Figur 3.1.4: Foto Esther Helgheim
 Figur 3.1.5: Hentet fra: <http://kart.finn.no/> (03.03.2015)
 Figur 3.1.6: Foto Esther Helgheim
 Figur 3.1.7: Foto Esther Helgheim
 Figur 3.1.8: Foto Esther Helgheim
 Figur 3.1.9: Hentet fra: <http://kart.finn.no/> (03.03.2015)
 Figur 3.1.10: Foto Esther Helgheim
 Figur 3.1.11: Foto Esther Helgheim
 Figur 3.1.12: Foto Esther Helgheim
 Figur 3.1.13: Foto Esther Helgheim
 Figur 3.1.14: Foto Esther Helgheim
 Figur 3.1.15: Hentet fra: <http://kart.finn.no/> (03.03.2015)
 Figur 3.1.16: Foto Esther Helgheim
 Figur 3.1.17: Foto Esther Helgheim
 Figur 3.1.18: Foto Esther Helgheim
 Figur 3.1.19: Foto Esther Helgheim
 Figur 3.1.20: Foto Esther Helgheim

REFERANSEGÅRD 1

”RANNVEIG GRORUDS GÅRDSBARNEHAGE”

Motivasjon/hensikt/drivkraft

Rannveig Grorud er førskolelærer som driver en privat heldagsbarnehage og tilbyr 18 plasser til barn bosatt i Tønsberg kommune, i aldersspennet 1-5 år. Et antall plasser gis spesifikt til barn med spesielle behov, for eksempel barn med diagnosen ADHD eller autisme. Antallet avhenger av barnegruppens sammensetning. Formålet til gårdsbarnehagen er å kunne tilby et spesielt barnehagetilbud, med dyr og natur som en ramme rundt driften. Rannveig vokste opp på gård med voksne rundt seg som hadde god tid. Slike opplevelser med nærhet til dyr og det å kunne gjøre noe for dem, var noe hun ville gi videre til andre barn i dag. Derfor startet hun en gårdsbarnehage for 18 år siden. I dag består dyreholdet av to hester, to gårdskatter, høns og kaniner.

Det fysiske miljøet

Barnehagen benytter den høyre fløyen i hovedbygningen på gården som innendørs oppholdsareal, hvor den venstre fløyen er Rannveigs private hjem. Barnehagens leke- og oppholdsareal på gårdstunet er ca 500 m² og avgrenses av hovedbygningen i sør og låven i nord hvor dyrene har sitt tilholdssted, og et hvitt stakittgjerde med snuplass og henteområde på andre siden. Den sørlige hagen er Rannveigs private hage og adskilles fra barnehagen med en høy hekk. Eiendommen er tilknyttet store jordbruks- og skogsområder som utnyttes til aktivt landbruk. I skogen finnes tilrettelagte turveier, hestebeiter og opparbeidede rasteplasser. Inne på tunet finnes et lite antall lekeapparater, en haug med rør igjennom, en ”minilåve”, sand-

haug i et hjørne, bord med benker, kaninbur, og løst lekeutstyr som sykler, trehjulssykler, byggeklosser m.m. Dekket består i stor grad av grus, med mindre gressflater langs gjerdene. Nord for låven finnes også en stor grusflate som utvider barnas boltreplass for plasskrevende aktiviteter slik som sykling, og muliggjør en sirkulær løype ved at portene åpnes under tilsyn av voksne.

Aktiviteter for mestring, trivsel og utvikling

Hovedaktivitetene til barnehagen består i å passe på, stelle og kose med dyrene. Barna får føle at de betyr noe for dyrene. De går lange turer i skogen som hun eier. Der ser de både rådyr, elg, gaupespor og revespor, eller hilser på hestene på beitet. Hver morgen bakes det brød i barnehagen som nytes enten inne eller ute. Opplevelser for mestring, utvikling og trivsel får barna blant annet gjennom skiskole på jordet om vinteren og sykkeltraining på tunet om sommeren. De sykler allerede fra de er tre til fire år på tohjulssykler. Andre fine opplevelser er å klatre i ulendt terreng. I naturen kan man lære om giftig sopp, eller at orm er farlig. Det er mye å lære når man skal passe på dyra. Man må ikke være for brå i kontakt med dyrene. Fine sanseopplevelser kan være den myke mulen til en hest, eller de finurlige ørene til en høne.

Råd for fysisk utforming

Utformingen av en gårdsbarnehage bør gjøres slik at det finnes store landskapsrom, mener Rannveig. Det er utrolig herlig for barna når de kan «gå så langt de vil» og de voksne vet at det er trygt. Når de er i skogen, lager barna «plas-

sene sine» selv. Barna trenger lune, skjermede områder. Hyppig biltrafikk er eksempel på et forstyrrende element, da barna stadig må ta stilling til hvem som kommer. Dyrene må på samme måte som barna, ha et sted der det er trygt å trekke seg tilbake. Barna liker å følge med på omgivelsene rundt. Gårdslivets aktivitet utenfor gjerdet, slik som tresking av kornet på jordet, er spennende å iakttas for barna. Grusdekke er godt egnet for å kunne tegne store tegninger med pinner på bakken, da noen barn kan ha sperre for å tegne små tegninger på vanlig ark innendørs. Klare skiller i ulike dekker, samt inndeling av terrenget i nivåer kan være fine grenseskiller for et oppholdsområde. Uteområdet må ha lett tilgjengelige toalettfasiliteter. Estetikken i detaljer utendørs kan ivaretas, selv om området ellers har en høy belastning ifølge Rannveig. Klare regler kan hjelpe til å forklare at de ikke kan kjøre på gresset, for det vil alle ha pent og grønt til sommeren når det blir lesestund i gresset. Barna i Rannveigs barnehage har fått et eierforhold til stedet, og søler derfor ikke til hvite stakittgjerder for eksempel. Pynt på veggene og små urner med blomster får også stå i fred på gårdstunet til Rannveig.

Dyrene

Et dyr som kan gi stort utbytte for barnehagebarna er for eksempel katten. Den vil ikke kose hvis den ikke blir tatt riktig. Barna må lære at de må sette seg ned og bli rolig. I tillegg er katten også god å ta på. Arbeidet rundt hester er veldig verdifullt. Dette er «ekte» arbeid. Rannveig har både barnegreip og voksengreip, slik at barna og de voksne kan arbeide sammen. Møkkarbeidet gjøres unna på en halvtime. Barna får også i oppgave å pusse seletøyet til hesten, og har sin egen lille verktøykasse med små pussekluter. Dyr som hund og gris kan lett komme i konflikt med problembarn, for eksempel slike som har ADHD eller autisme. Disse dyrene er svært følsomme for ting som er annerledes, slik at dyr og mennesker kan misforstå hverandre.

Figur.3.1.5.

Figur .3.1.6 Hovedhuset

Figur .3.1.7 Gapajhuken i skogen.

Figur 3.1.2 og 3.1.3 Lekeområdet innenfor inngjerdningen. Foto: Esther Helgheim

Figur 3.1.4

REFERANSEGÅRD 2

ALTERNATIV SKOLE FOR UNGDOM, ASCHJEM GÅRD

Motivasjon/hensikt/drivkraft

Gunder Skiaker er utdannet lærer med 15 års erfaring fra barneskolene i Ås kommune. Gjennom årene som lærer la han merke til elever som skilte seg ut. Elevene var praktiskere som trengte en annen arena enn skolen for å oppleve mestringfølelse. Gunder selv er en dyslektiker, og kunne forstå disse elevene. Sammen med ektefellen bestemte han seg for å ta i bruk gården som en alternativ læringsarena for ungdommer med ulike lærevansker. Gunder fikk en samarbeidsavtale med skolene i Ås kommune der skolen selv sendte aktuelle elever til gården. Gunder er ansatt som lærer i skolen og har i dag avtale med Follo barne- og ungdomsskole tre dager i uken, og Ås pedagogisk-psykologiske senter en dag i uken. Follo barne- og ungdomsskole er en spesialskole for elever med ulike lærevansker fra alle de syv follokommunene. Elevene er på gården i grupper på fire, og alle har individuell opplæringsplan. Selve gården drives økologisk, og bidrar til landskapspleie av det særegne kulturmiljøet i området. Dyreholdet består av 5-6 ammekuer (gammel rase), 9-10 norske spælsauer, 5-15 høner og 1-2 kaniner.

Det fysiske miljøet

Aschjem Gård ligger på en høyde i landskapet med utsikt over beitemarker og langstrakte åkre. Tunet er avgrenset av ulike driftsbygninger og privatboliger, og har rikt innslag av store, majestetiske trær. Samlingslokalet hvor elevene kan skrive rapporter og har lunsjpause, er et lite rom i en av bygningene hvor det er tilgang på toalett og garderobe. Mye av aktivitetene i forbindelse med dyrene foregår inne i låven. Her finnes både verktøyslager og lekeområde i halmlageret.

Aktiviteter for mestring, trivsel og utvikling

Aktivitetene på gården tar utgangspunkt i reelle arbeidsoppgaver. Bak aktivitetene ligger det er pedagogisk grunntanke, der mestringfølelsen er den viktigste effekten av dem, forteller Gunder. Gunder tar frem oppgaver som å reparere gjerder på gården for å forklare hvordan aktivitetene kan ha pedagogisk nytteverdi. Når elevene må bruke tommestokk lærer de blant annet å ta i bruk matematikk. Arbeid på jordet kobles til naturfag, og øvelse i å lage suppe kan gi kunnskap om mat og helse. Når arbeidet ikke kan utføres maskinelt, noe som krever sertifikat, må arbeidet gjøres manuelt for hånd. Elevene får bruk for sin oppfinnsomhet og får trening i fysikkberegninger i forsøket på å løse

Figur 3.1.8 Tunet, med Gunders private bolig til venstre, elvlokalet rett frem og låven til venstre

oppgavene. På gården får elevene bruke sin kreativitet til lage egne oppbevaringssystemer for utstyr. Hver dag er det en times dyrestell, som består av foring og rydding av møkk. I løpet av dagen får elevene leke 30-60 minutter. Dette er tid som vanligvis utgjør friminuttene på en alminnelig skole. Her leker de i halmlåven, med rattkjelke i akebakken eller andre steder. De viktigste aktivitetene som gir mestring, trivsel og utvikling for elevene, er aktiviteter som gir en følelse av «skikkelig arbeid», for eksempel prosjekter med å reparere ting. Å tenne opp et bål i skogen som pause fra arbeidet, er i tillegg en helt avgjørende trivselsfaktor.

Utforming

Ved utforming av en utendørsskole er det viktig å ha en base, hvor man i tillegg kan varme seg. Rommene eller omgivelsene man utfører en aktivitet i, kan ha en symbolsk dimensjon knyttet til seg. Det kan være historiske elementer som gir rommet en særegen karakter. Et tuntre bærer for eksempel med seg en lang historie. Aktiviteter i de ulike rommene kan kobles til elementer som forteller noe om hva stedet ble brukt til før. Det kan for eksempel være å lage potetlomper i et område som tidligere har vært dyrkningsåker. Har man et definert rom kan man også knytte spilleregler til de ulike rommene. En regel kan være å ikke bruke telefonen på dette stedet.

Dyrene

Uten dyrene ville tilbudet ikke vært det samme på Aschjem gård. Den kontakten elevene har fått med kalvene og lammene har vært helt spesiell. En jente som kom til gården for første gang og som led av alvorlige psykiske lidelser, ville sitte hele dagen på samme sted i halmet hvor dyrene spiste og fulgte med dem.

Forbedringspotensiale

Om noe kunne forbedres, så ville det være å ta i bruk naturen i større grad. Nå drar de kun til grillstedet i forbindelse med arbeid og vedhogst.

Figur3.1.9.

Figur 3.1.10 Foto: Esther Helgheim

Figur3.1.11. Bærhagen like utenfor samlingslokalet, med utsikt over jordene. Foto: Esther Helgheim

Figur 3.1.12 Foto Esther Helgheim

Figur 3.1.13 Høybinge med balanse stokk inne i låven for lek og moro. Foto: Esther Helgheim

REFERANSEGÅRD 3

«POSIDRIV» - ALTERNATIV SKOLE FOR UNGE

Motivasjon/hensikt/drivkraft

Posidriv er en alternativ skole tilknyttet Bergen Kompetansesenter for Læringsmiljø, og er ett av åtte tilbud for alternativ opplæring i Bergen kommune. Småbruket Michelsens Plass i Åsane ble gitt som en testamentarisk gave til Bergen kommune. Terje Børsheim er utdannet spesialpedagog og var med å starte Posidriv for over 20 år siden. Han har alltid vært glad i barn og unge, og deltatt i ulike organisasjoner på fritiden. I dag drives Posidriv av Terje, en ekstra spesialpedagog og en vernepleier. Sammen tar de imot seks elever omgangen, tre dager i uken. Elevene er 5.-10.-klassinger med samhandlingsvansker som tilbringer en dag i uken på Posidriv og resten av dagene på ordinær skole. Annen organisert virksomhet som bruker gårdsbruket er den lokale fresbe-klubben, og støttekontaktprosjektet «Støttis».

Målet for tilbudet på Posidriv er å styrke elevenes sosiale kompetanse. Posidriv ønsker å sikre at elevene fullfører grunnskolen, og med dette forebygge en karriere hvor de faller ut av skole og arbeidsliv. Posidriv praktiserer ikke undervisning, men tilbyr aktiviteter som styrker mestringsfølelse. Aktivitetene skal være et virkemiddel for relasjonsbygging og etablering av fellesskap med tilhørighet og trygghet. Eleven skal kunne innta en positiv rolle overfor medelever og andre. De har en visjon om at elevene skal få tro på livet, selvtillit og tro på egenverdi. Hos Posidriv skal elevene kunne ha positive, voksne identifikasjonsfigurer. (Langeland 2014)

Figur 3.1.14. Klatring er en faorittaktivitet på Posidriv

Fysisk miljø

Eiendommen med 50 mål innmark grenser til sjøen, og er regulert til lokalt friluftsområde som brukes jevnlig av lokalbefolkningen utenom skoletiden. Samlingslokalet for virksomheten er oppført i nyere tid og inneholder et stort kjøkken med spiserom, verksted, redskapsbod m.m. Utenfor finnes hønsegård, grisegård og lagringsbod for vannsportsutstyr. Den gamle gårdsbygningen er under renovering og brukes ikke. Terrenget er kupert, med flate, åpne partier imellom. Skogbunnene er dekt av myk mose og sammen med den trolske effekten av rotveltede trær, oppstår spennende romdannelse og utforskningsmuligheter. Nord på eiendommen finnes en lavvo, tegnet og bygget av elevene.

Aktiviteter for mestring, trivsel og utvikling

Aktivitetene dreier seg om arbeidsoppgaver, gjerne innenfor elevenes interessefelt og ferdighetsrepertoar. Innenfor et ferdighetsområde gis eleven mulighet til å utvikle kompetanse og bli instruktør for besøkende. Et prosjekt kan være å lage en spennende dag for grupper med barnehagebarn eller skoleklasser. Byggrelaterte prosjekter som å innrede eller utbedre en bygning m.m. gir elevene mulighet til å selv å påvirke og forme miljøet sitt. Måltidet påpekes av Terje som viktig, og gir en lun ramme for "samtalen" og et sosialt fellesskap. Aktivitetene skal skape mestringsopplevelser og eksponere eleven i en rolle som er positiv overfor medelever og andre.

Etter lunsj får elevene tid til å leke. Eiendommen har et bredt utvalg av aktivitetsløyper. Dette er alt fra terrengsykkelløype, fresbeebane, fotballgolf, klatreløype med linebaner, forflytningsløype og luftgeværløype. Fra sjøboden drar de gjerne ut på fisketur eller kajakkpadling ut til en øy i fjorden. Å leke «Robinsonekspedisjonen» er en aktivitet hvor lærerne tar i bruk naturen på en kreativ og pedagogisk måte. "Hvordan skal man klare seg på en øde øy med bare 3 fyrstikker?" Terje forklarer at man må sette

naturen inn i et program som er planlagt og assistert av voksne. Man må ikke tro at det automatisk gir resultater av å sende ungdommer ut i skogen, overlatt til seg selv uten mål og mening.

Utforming

Uteområdene i det pedagogiske tilbudet må gis en *robust utforming*, ifølge Terje. Med dette mener han omgivelser som tillater at man kan «gjøre det man vil». Naturen er i stadig forandring, og installasjonene som bygges kan være dynamiske på samme måte som naturen. De kan for eksempel endre karakter og bli borte. Selve stedet og landskapet (uten installasjoner) er den viktigste ressursen mener Terje. Miljøkvalitetene på Michelsens plass, slik som den myke, mosekledde skogbunnen, rotvelt av trær, kupert terreng og flater, åpne/lukkede rom, og frittstående trær, utgjør til sammen en unik plass for aktivitet og utfoldelse. Bare fantasien setter grenser for hvordan disse kvalitetene kan utnyttes. Å tilrettelegge for god tilgang i terrenget er viktig for å nå de spesielle stedene. Terje mener man bør etterstrebe «tilrettelegging for flest mulig» tatt i betraktning det utfordrende terrenget. Å ha tilgang til en del av området vil uansett ha verdi for en person med forflytningsvansker. Her foreslår Terje soneinndeling som gir mulighet for å nå seks av ti frisbeekorger for eksempel.

Dyrene:

Fordelen med dyrene er at de gir elevene ekte arbeidsoppgaver. Dyrene er avhengig av elevene. Hvis man har hunder i tilbudet sitt, er det alltid en hund som trenger en luftetur, noe som er fint for en elev som trenger å avregere.

Forbedringspotensiale

Terje har en drøm om å tilrettelegge hele området for forflytningshemmede. Han ønsker å skape en bedre tilgang til sjøen, hvor tilkomsten i dag er svært bratt. Han vil også lage en fiskeplass for forflytningshemmede.

Figur 3.1.15.

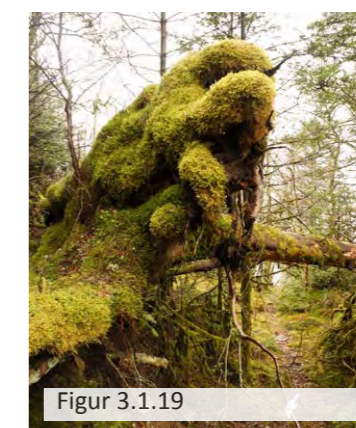
Figur 3.1.16

Figur 3.1.17

Figur 3.1.18

Figur 3.1.19

Figur 3.1.20.

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Postboks 5003
NO-1432 Ås
67 23 00 00
www.nmbu.no